DR JANKO OBERŠKI

RED. SVEUC. PROF.

KOMENTAR KNJIGE MUDROSTI

ZAGREB 1964

NADBISKUPSKI DUHOVNI STOL-ZAGREB

Broj:1223/64.
2. IV. 1964.

"I m p r i m a t u r"

GENERALNI VIKAR:
Dr. Josip Lach v

Izdao: Dr. Janko Oberški - Zagreb, Kaptol 6.
Umnoženo ciklostilom Nadb.bogoslovskog sjemeništa-Zagreb, Kaptol 29.
Odgovara: Dr. Janko Oberški - Zagreb, Kaptol 7

ZAGREB 1964

UPOTREBLJENA LITERATURA

Vigouroux F. La Sainte Bible Polyglotte, Paris 19o3,tome IV.

Cornely Rudolphus S.J., Commentarius in librum Sapientiae, Paris 191o.

Sales-Girotti, La Sacra Bibbia commentata, vol.VI: I Sapientiali. Torino L.I.C.E. 1938.

Nötscher Dr.Friedrich, Echter Bibel, Altes Testament, IV Band, Johann Fischer, Das Buch der Weisheit, Würzburg 1959.

Slavič Dr.Matija, Sveto Pismo, I:IV svez. Maribor 1958.

Kalt Edmunt, Biblisches Reallexikon, I ud II Bd. Verl.Schöningh, Paderborn 1938.

Hagen Martinus S.J., Lexicon Biblicum, tom. I-III,Parisiis 19o5.

Vaccari Alberto S.J., I Libri poetici della Bibbia, Roma 1925.

=========

KOMENTAR KNJIGE MUDROSTI

UVODNO POGLAVLJE

1. Ime knjige. Među knjigama St.Zavjeta ova nosi na osobit način istaknuto ime "Knjiga Mudrosti" - Liber Sapientiae, grčki Σοφία. U starom latinskom prijevodu zvala se "Sapientia Salomonis" u sirskom "Liber magnae Sapientiae Salomonis", po čemu su neki držali, da joj je auktor kralj Salomon. No već sv.Jeronim i sv.Augustin drže, da je to mišljenje neispravno, jer ne potječe od kralja Salomona, nego od nekog nepoznatog pisca iz prve polovice 1. stoljeća pr.Kr. u vrijeme egipatskog kralja Ptolemeja VIII. Ali jer je pisac tu knjigu ipak sastavio po uzoru Salomonovih izreka mudrosti (gl. 6.9), počeli su je neki i nazivati Salomonovom mudrošću. Nije isključeno, da se pisac i služio Zbirkom Salomonovih mudrih rečenica, pa iz nje po Božjem nadahnuću i upotrijebio ono, što je korisno za poticanje i ulvršćivanje čovjeka u vjerskom i moralnom životu. Za mudrost ovakve vrsti bio je kod Izraelaca uobičajen naziv Salomonove mudrosti.

2. Sadržaj ove knjige može se podijeliiti u 3 dijela.

a/ Prvi dio (gl.1-5) govori o opreci između bezbožndka i opakih koji ne poznaju prave mudrosti ili od nje zaziru naprama onima, koji teže za krepošću i pravednošću da na tom putu postignu unutrašnje smirenje i zadovoljstvo duše.

b/ Drugi dio (gl.6-9) govori o suštini i uzvišenosti prave mudrosti, stavljajući je u usta mudrom kralju Salomonu. Ona je izvor svakog dobra, pa zato treba da upravlja svim čovječjim djelovanjem, da ga vodi k vječnoj svrsi čovječje prekogrobne sreće. Zato je ona dar Božji, koji treba od Boga isprositi pobožnom molitvom.

c/ Treći dio (gl.1o-19), govori o tom, kako su se diljem povijesti Izraelskog naroda pokazali divni plodovi mudrosti u opreci prema raznim Božjim kaznama, što su se obarale na one, koji su se protivili toj mudrosti, kao n.pr. kod poganskih naroda, Egipćana i Kananeja, a i kod Izraelskog naroda, ako je skrenuo s puta prave mudrosti.

3. Svrha knjige Mudrosti. - Nadahnuti pisac, obrađujući ovu knjigu imao je pred očima cilj, da svoje sunarodnjake Židove, raspršene u Egiptu, utvrdi u vjeri i praktičkom življenju po njoj, i ujedno da ih potakne na ustrajnost u podnašanju raznih tjeskoba i nevolja, što su ih morali podnositi u Egiptu kao što i to, da se ne dadu zavesti na otpad od vjere blistavim sjajem poganske helenističke kulture, koja je u Egiptu cvala za vrijeme Ptolomeja. Odraz te helenističke kulture zapaža se ne samo u koloritu grčkog jezika i stila, nego i u strujanjima filozofskih škola i poganskih običaja tadašnjega obrazovanoga grčkog svijeta. U ovoj knjizi dolaze te refleksije jasno do izražaja (2,1o - 3,4; 5,1). Pra-

vovjerni Židovi imali su u to vrijeme mnogo trpjeti ne samo od svojih suvremenika pogana, nego i od svojih sunarodnjaka, koji su otpali od prave vjere. To se zbivalo naročito u vrijeme vladanja kraljeva Ptolomeja Aleksandra (loЗ-88) i Ptolomeja Dionizija (8o-52). Prema tome se može odrediti i vrijeme postanka te knjige izmedju g. loo-5o.

4. Pitanje autorstva knjige Mudrosti. Ovo je pitanje dotaknuto već u l.točci, gdje je govor o imenu knjige, te je isključeno, da bi auktor knjige bio kralj Salomon, iako su mu neki pridijevali autorstvo te knjige. To isključuje karakter jezika i odraz tadašnjih savremenih filozofskih strujanja iz helenističkog doba. Isključeno je također, da bi pisac bio Filon Aleksandrijski, jer je on živio kasnije, negoli je mogla nastati ta knjiga, a osim toga iz njegovih filozofskih djela vidi se, da se u mnogočem priklanjao poganskim filozofskim smjerovima, dok im se pisac knjige Mudrosti suprotstavlja. Svakako iz stilističkog karaktera same knjige razabire se po brojnim hebraizmima i paralelizmima, da je pisac morao biti podrijetlom Židov, vjeran pravovjernoj židovskoj tradiciji. Pisac knjige Mudrosti poznavao je smjerove grčke filozofije: platonizam, stoicizam, materijalizam i epikureizam, ali on se odlučno suprotstavlja tim nastranim smjerovima.

5. Doktrinalni sadržaj knjige Mudrosti. U tom pogledu zapaža se znatan napredak od predjašnjih knjiga Sv.Pisma s obzirom na jasniju nauku o eshatološkim istinama, jer je jasno izražena nauka o prekogrobnoj sreći i blaženstvu pravednika te o vječnoj kazni teških grješnika. Osim toga dolazi do jasnog izražaja nauke o hipostatskom karakteru Božje Mudrosti pod imenom Logosa ili Božje Riječi, kako u Novom Zavjetu sv.Ivan Apostol naziva na početku svoga Evandjelja Sina Božjega kao drugu Božansku osobu. Tako možemo reći, da nas knjiga Mudrosti dovodi do praga Novozavjetne objave (7,25-26; 9,1; 16,12; 18,15-16). Dakako da se u knjizi Mudrosti još ne kaže izrijekom, da je Logos samostalna osoba, nego je to konačno sasvim jasno objavljeno u novozavjetnoj nauci. (Ispor. Sap. 9,15.17 i II.Kor. 5,1-5; Sap. 11,22 i 12,12-15 s Rim 9,19-23; Sap 13,1-5 s Rim 1,18-2o).

6. Kanonski karakter knjige Mudrosti. Stari palestinski rabini i današnji Židovi ne priznaju ovoj knjizi karakter Božanskog nadahnuća, kao ni protestanti; ali aleksandrijski Židovi kao i apostoli od početka kršćanstva priznaju joj kanonski karakter Božanskog nadahnuća. Sv,Pavao apostol često čini aluzije na mjesta iz knjige Mudrosti (Rim. 1,18-21; sap 11,13-15; Rim. 9,21; Sap. 15,7; Efež. 6,13 Sap 5,17; Hebr. 1,3 Saš, 7,26). Kao kanonsku navode knjigu Mudrosti: sv.Irenej, Klement Aleksandrijski, Origen, sv.Atanasije, Tertulijan, sv. Ciprijan, Laktancije, sv.Augustin, kao i kasnija tradicija Crkve.

7. Izvorni tekst knjige Mudrosti jest grčki, i to helenističkog karaktera, što potvrđuju i mnoge riječi, za koje nema u hebrejskom jeziku adekvatnog izražaja, kao n.pr.: kakotehnos (1,4), filantropos (1,6), autoshedios (2,2), polyhronios (2,1o), pantodynamos (7,23), polyfrontis (9,15), protoplastos (1o,1), adelfoktonos (1o,3), dysdiegetos (17,1) i drugi.

Kritička izdanja grčkoga teksta knjige Mudrosti priredili su: Holmes-Parsons, O.Fritzsche, A.Rahlfs, W.Deane (1881). Latinski prijevod Itale ostavio je sv.Jeronim nepromijenjenim i uvrstio ga u Vulgatu. No taj je prijevod dosta ropski pa zato je mjestimice nerazumljiv, ako se ne gleda grčki tekst.Tijekom vremena uvukle su se i neke glose i poremetnja versova (5, 6 i 11).

Sirski prijevod Pešitta dosta je slobodan i mjestimice manje razumljiv. Bolji je sirsko-hekseplarni prijevod.Postoji i koptski prijevod saidijskog narječja. Veoma je zanimljiv armenski prijevod, izdan od Mehitarista u Veneciji (18o5). Etiopski prijevod izdao je Dillmann (1894) i talijanska katolička Misija (1925) u Asmari.

8. Komentari. U patrističkoj literaturi ne nalazimo cjelovitog komentara knjige Mudrosti, nego tek citate nekih sv.otaca kao n.pr. kod sv.Ambrozija i Augustina u njihovim dogmatičkim i homiletičkim spisima. Kasiodor spominje (u Inst.div.lit 5) nekoga prezbitera Bellatora, da je napisao tumačenje knjige Mudrosti u 8 knjiga, kojima su se služili sv. Ambrozije i Augustin, ali se te nijesu sačuvale. Prvi koji je napisao potpuni komentar ove knjige, bio je Raban Maurus (+ 84o). Kasnije su objelodanili komentare te knjige: Hugo a s. Caro (126o), sv.Bonaventura (+1274), Nikola Lyranus (+1341), Robert Holcoth O. (+1349), Dionizije Carthusianus (+1471), Petar Nannius (1557), Kristofor de Castro S.J.(1613), Cornelius a Lapide, Maldonat, Estius, Mariana Em. Sa S.J., Malvenda O.P., Menochius S.J., Tirinus S.J., I.B.Bossuet (Venezia 1751), Luka Brugensis.- Od novijih komentatora znatniji su: Fr.Allioli (183o), Val.Loch (ed.3, Regensburg 1885), I.A.Schmidt (1858), Gutberlet (Münster 1874), Lesetre (Paris 188o), P.Heinisch (Münster 1912). Najbolji i najopširniji komentar ove knjige priredio je Rudolf Cornely, koji je izdan od Franje Zorell-a S.J. kao posmrtno izdanje (Paris 191o).- Od najnovijih izdani su komentari: N.Peters, Dimmler, E.Kalt (1925), F.Feldmann, Sales-Girotti (Torino 1938) i J.Fischer (Echter Bibel, IV Bd. 1959, Würzburg).- Od akatoličkih komentatora spominjemo: C.L. W.Grimm, W.J.Deane, F.W.Farrar, O.Zöckler, C.Siegried, G.Moulton, J.A.Gregg, A.T.S. Goodrick, W.O.Pesterlex.

Od naših bogoslovskih pisaca izdao je đakovački profesor Dr. Rudolf Schütz kao doktorsku disertaciju: Les ideés eschatologiques du Livre de la Sagesse, Paris 1935.

KOMENTAR KNJIGE MUDROSTI

Gl. I.

A/ Prijevod.

1,1. Ljubite pravdu, sudije zemaljski, mislite dobro o Gospodu, i tražite ga srcem bezazlenim!

2. Jer ga nalaze, koji ga ne kušaju, i otkriva se onima koji mu nisu nevjerni.

3. Jer misli lukave odvajaju od Boga, i iskušavana sila (božja) kazni bezumne.

4. Mudrost ne ulazi u dušu pakosnu, i ne nastanjuje se u tijelu grijehu podložnu.

5. Jer Sveti Duh stege bježi od lukavstva, i uklanja se od misli bezumnih, i uzmiče, gdje navali nepravda.

6. Jer čovjekoljubivi duh je mudrost; ona ne ostavlja bez kazne hulnika zbog njegovih usta, jer u bubrege mu Bog vidi, i stalno mu srce nadzire, i jezik sluša.

7. Jer Duh Gospodnji ispunja vasionu, i onaj koji sve drži, poznaje glas.

8. Zato ne ostaje sakriven nitko, tko krivo govori, niti će ga minuti pravedna kazna.

9. Jer se misli bezbožnikove točno ispituju, i glas riječi njegovih dopire do Gospoda, da se kazne bezakonja njegova.

10. Jer ljubomorno uho čuje sve, i nije mu sakriveno tajno gunđanje.

11. Čuvajte se dakle štetna gunđanja, i štedite jezik od huljenja, jer riječ tajna ne ide uzalud, i usta klevetna ubijaju dušu.

12. Ne revnujte za smrt svojim strampútičnim životom, i ne navlačite sebi propasti djelima ruku svojih.

13. Jer Bog nije smrti stvorio, niti se raduje propasti živih;

14. Već je sazdao sve da bude, i stvorenja su svjetska spasonosna, i u njima nema ljuta otrova, niti postoji carstvo mrtvih na zemlji.

15. Jer pravednost nije smrti podložna; nepravednost je pak tečevina smrti.

16. Nego je bezbožnici dozivlju rukama i riječima, i držeći je prijateljicom od milja se rastapaju i s njome savez sklapaju, dostojni da joj budu plijen.

B/ Tumačenje.

1,1-2. U uvodnim riječima ove knjige poziva nadahnuti pisac čitaoce, neka ljube pravdu, ako hoće da postignu pravu mudrost, to nađu Boga; to pak neka nastoje postići tako, da na Bo-

ga misle u svojoj dobroti i u bezazlenosti srca. Ćudoredna naime neporočnost vodi k Bogu,dok grijeh vodi ka kazni smrti. Tim je riječima naviješten sadržaj čitave knjige i glavna svrha težnje za pravom mudrošću. Napose se nadahnuti pisac obraća na one, koji su u prvom redu pozvani, da vrše sudačku vlast nad stanovnicima zemlje, a to su zemaljski vladari. Poticaj "ljubite pravdu" ne znači samo u strogom smislu vršenje pravednog suđenja, nego u širem smislu nastojanje oko ćudoredne neporočnosti u potpunoj poslušnosti s obzirom na vršenje Božjih zapovijedi i savršeno prilagođivanje ljudskih djela Božjoj volji. U tom smislu pravednost obuhvata sve kreposti.

"Vi, koji sudite zemlju" znači vladare, upravnike zemlje, knezove i sve koji imadu udjela u upravi i suđenju; oni treba da se klanjaju Bogu kao onome, koji je najviša pravednost, pa zato treba da u Božje ime pravedno upravljaju narodom, i svemu narodu prednjače dobrim primjerom pravednosti. Pravednost je temelj čvrstoće kraljevstva. U Knjizi Poslovica kaže se:"Kralj, koji istinito sudi siromahe, njegov će se prijesto dovijeka utvrditi" (Posl. 29,14). Neizravno odnosi se to i na sve vjernike i na sve ljude, jer kako kaže sv.Augustin, po ljubavi prema Bogu čovjek je uzdignut nad sve stvorove, pa zato treba da se pravda oplemenjena ljubavlju odrazuje u svem čovječjem djelovanju. Dalje kaže: "Mislite o Gospodu u dobroti i tražite ga u bezazlenosti srca!" - To znači, da onaj koji je pravedan, treba da ima dostojan pojam o Bogu, pa da ga sebi ne predstavlja niskim i nedostojnim mislima; treba da sebi uvijek bude svjestan, tko je Bog i što je sve učinio za čovjeka (Rim. 8, 32). Pisac hoće navedenim riječima da naglasi opreku izmedju pravovjernih štovalaca Božjih, koji treba da imadu o Bogu najuzvišenije pojmove o neizmjernoj Božjoj dobroti i pravednosti, suprotno od pogana, koji imadu iskrivljene i nastrane pojmove o Bogu, jer su sami opaki. Sv.Jakov apostol karakterizira takove ljude riječima: "Ako nekomu od vas ne dostaje mudrosti, neka je ište u Boga, koji svima obilno daje bez prigovora, i dat će mu se. Ali neka ište s vjerom, bez ikakva oklijevanja, jer je onaj koji oklijeva, sličan morskom valovju, koje vjetar podiže i tamo i amo goni. Takav čovjek neka ne misli, da će što primiti od Gospoda. On je čovjek s razdijeljenom dušom,nestalan u svojim putovima." (Jak. 1,3-8). Bezazlenost je dakle nuždan uvjet da tko može naći Gospoda, jer On ljubi one, koji su bezazlena srca (Posl. 3,32). Sv.Bernardo kaže: "Ne treba tražiti ništa više njega, jer vam je On dostatan za sve... i hoće da Ga se traži kao jedinoga i nerazdjeljivoga". - U r.2. navodi se razlog iskrenom traženju Boga: "Jer ga nalaze, koji ga ne iskušavaju, i otkriva se onima, koji mu nisu nevjerni." Iskušavati Boga znači tražiti od njega nešto ne s čistom nakanom biti mu po volji, nego kao da hoće izviditi njegovu svemogućnost i dobrotu. Pri takvom iskušavanju očekuje onaj, koji nešto od Boga moli, što više godi čovječjoj sebičnosti, da li će mu Bog udovoljiti njegovim grješnim težnjama. Ali takove Bog postiđuje ostavljajući ih na cjedilu i lišavajući ih prave mudrosti. Tako je i Krist znao poniziti one, koji su njega iskušavali (Mt 22,18). Ljudima dakle neiskrenim Bog se ne objavljuje, nego samo onima, koji mu se s potpunom predanošću i po-

uzdanjem povjeravaju. To se vidi kad je Isus iscijelio slijepca kod Jerihona, kad je molio: "Moj Gospode, da progledam!" A Isus mu odgovori: "Hajde, tvoja te je vjera spasila", - i odmah je progledao i pošao za Njim. (Mar 11,51-52).

3. Nadahnuti pisac nastavlja s objašnjavanjem pređašnje misli: "Jer misli lukavo odvajaju od Boga, i iskušavana Božja sila kažnjava bezumne". Pod "lukavim mislima" razumijeva se ovdje grješne misli, koje su u suprotnosti s Božjim zakonom.

Ovaj dio retka je opreka prvoj polovici 2.retka, dok je druga polovica 3.retka antitetički paralelizam prvoj polovici 3.retka, a sinonimni paralelizam drugoj polovici 2.retka:pod izrazom "iskušana krepost" (sila Božja) razumijeva se krepost Božje pravednosti, koja opake znade kažnjavati radi njihove zloće. To potvrđuje općenito iskustvo, da se prije ili kasnije na opake obara Božja pravda i kažnjava ih po zasluzi njihovih opakih djela. Drugi tumačitelji opet vide smisao, da sam način prokušanog i postojanog kreposnog života svojim primjerom prekorava grješnika i djeluje na njegovu savjest, predbacujući mu njegov grješan život i nezahvalnost prema Bogu (Ps 32,5o).

4. Misao se dalje objašnjava: "Jer mudrost ne ulazi u dušu pakosnu i ne nastanjuje se u tijelu grijehu podložnom". Ovdje mudrost znači praktičnu spoznaju ispravnosti Božjega puta, koja se inače naziva pravednošću, a ujedno čovjeka tijesno združuje s Bogom po stanju posvetne milosti. No ovakvo združenje s mudrošću nemoguće je kod onih, u kojih je zlonamjerna ili pakosna duša. Drugim riječima to znači: nemoguće je, da čovjek, koji je okaljan teškim grijehom, bude združen s Bogom, jer nema u njemu ljubavi prema Bogu. Karakter grješne duše odrazuje se i na tijelu u kom stanuje, jer je to tijelo instrumenat grijeha, podvrgnuto grješnim strastima, koje zasjenjuju spoznaju ljudskog razuma i slabe volju, da se ne opire grijehu. Tu misao susrećemo i kod sv.Pavla apostola:"što je prodano pod grijeh" (Rim. 7,14). Takvo tijelo je rob grijeha poput dužnika, koji robuje vjerovniku. Ipak ne valja ovo mjesto shvatiti u smislu platonsko-filonističkom, kao da je samo tijelo izvor svega zla. Mudrost treba da toliko zavlada dušom, da bude kadra držati na uzdi i grješne tjelesne strasti, pa prema tome da upravlja svim čovječjim djelovanjem, i duše i tijela zajedno.

5. Pređašnja se misao dalje razrađuje i produbljuje:"Jer Sveti Duh stege bježi od lukavstva..." Sa tri sinonimna paralelizma objašnjava se opreka između Svetog Duha stege i grješnog lukavstva: 1)Sveti Duh stege izbjegava lukavstvo ili pretvaranje; to potvrđuje i Kristova osuda farizejstva (Mt 15,3ss 23,13-33; Lk 11,42). Tumačitelji razumijevaju ovdje djelovanje treće Božanske osobe, Duha Svetoga. Duh Sveti djeluje u čovjeku, doklegod Ga čovjek svojom grješnom zloćom ne istjera iz sebe.- 2) "Udaljuje se od misli bezumnih", t.j.nespojivo je, da Duh Sveti ostaje i djeluje u onim dušama, koje su stalno zaokupljene ispraznim i grješnim osnovama; - 3)"I uzmiče,gdje navali nepravda". Kad je stvarno počinjena nepravda prema Bogu

u kršenju Božjih zapovijedi, tu prestaje mogućnost daljeg opstanka i prisutnosti Duha Svetoga u čovječjoj duši, a to znači gubitak milosti posvetne po smrtnom grijehu.

6. Prema grčkom tekstu [illegible] ima se shvatiti smisao tako, da se "čovjekoljubivi duh" uzima kao subjekt, a σοφία - mudrost kao predikat. To zahtijeva logička veza s prednjim versom, gdje je "Duh" subjekt, a u ovom versu se nastavlja s objašnjavanjem svojstava toga Duha: "On je čovjekoljubiv", a biti čovjekoljubiv znači posjedovati jedno osobito svojstvo mudrosti. "Ali on (t.j.taj čovjekoljubivi duh) ipak ne će pustiti nekažnjena bogohulca za njegove riječi. Onaj koji huli na Boga, sam se odjeljuje od Boga, pa zato je sam sebi kriv, što ga Bog u svojoj neizmjernoj pravednosti mora kazniti. "Jer Bog je svjedok njegovih bubrega i istiniti ispitivač njegova srca i slušač njegova jezika". Ovdje se naglašuje Božje sveznanje, pred kojim ne mogu ostati skrivena ni čovječja čuvstva, što se u hebrejskoj frazeologiji označuje "bubrezima", kojima se predočuje sijelo ljudskih čuvstava i strasti. Bog je "instinski ispitivač huliteljeva srca". Srce se u hebrejskoj frazeologiji uzima kao simbol sjedišta ljudskih misli; a pod frazom "slušač jezika" razumijeva se, da Božjem sveznanju ne mogu izmaći ni ljudske riječi (Prov 23,16; Ps 16,7; 73,21; Job 19,28). Drugim riječima: pred Božjim sveznanjem ne može ništa ostati sakriveno: niti osjetne težnje ljudskih strasti, niti grješne misli ni želje, niti grješne riječi (I Kor. 2,1o).Istu misao susrećemo i kasnije (Sap. 7,22).

7. U ovom retku jasno se izražava svojstvo svudašnjosti Božjeg Duha, t.j. treće Božanske osobe. "I taj (Duh) koji sve drži, znači Boga, koji nakon što je svijet i sve u njemu stvorio, sve uzdržava i čuva da ne propadne. Grčka fraza συνέχον τὰ πάντα podsjeća na frazeologiju grčke stoičke filozofije,ali nadahnuti pisac primjenjuje je s punim pravom kao svojstvo Božjeg Duha, koji je svojom svemogućnošću sve stvorio, sve uzdržava i upravlja (Am. 4,13; Job 34,21-23; Eccli 42,18-2o; Ps 139, 7-12; Kol 1,17; Hebr. 1,3). Ove se riječi upotrebljavaju u liturgiji Duhovskog blagdana (Act. 1,2-3), i mogu se primijeniti u smislu dara govora različitim jezicima prigodom silaska Duha Svetoga nad apostole. "Ima znanje glasa" znači, da zna što ljudi govore.

8. Ovdje se proširuje misao izrečena u pređašnjem retku o Božjem sveznanju, da ono obuhvata Božji sud o opakom i nepravednom govorenju čovjeka, tako da ne će izbjeći Božjoj kazni. Zato će čovjek na Božjem sudu odgovarati za svaku svoju grješnu riječ i za nju biti kažnjen.

9-1o. Misao pređašnjih redaka ponavlja se ovdje s više paralelizama. Namjere bezbožnika bit će podvrgnute istrazi; glas o njihovim razgovorima dopire do Boga, pa će biti kažnjeni, jer revnost uha Božjega sve čuje, pa ni najmanji šušanj mrmljanja ne će ostati sakriven. Poredba je uzeta iz sličnosti ljubomora muževa za razgovore svoje žene. Iz povijesti Izraelskog naroda vidi se na mnogo primjera, kako je Bog izražaje nezadovoljstva i mrmljanja protiv Boga za vrijeme putovanja kroz pustinju kažnjava

(Ex.16,7; 21,5; 34,14; Num. 17,1o; Deut 4,25; I Mak 1,12-13). To vrijedi i danas za one, koji se usuđuju prigovarati Božjoj providnosti zbog zbivanja raznih zala u svijetu. U vrijeme makabejsko bila su ova upozorenja opravdana, jer je bio popustio moral zbog pritiska helenizma sa svojim liberalnim idejama, pa su mnogi i otpali od prave vjere (Alkim, Jason, Menelaj).

11. Budući da je mrmljanje protiv Boga tako grješno, nadahnuti pisac izvodi na temelju toga kao zaključak opomenu, da se ljudi toga čuvaju, jer ne samo da od toga nema nikakva koristi, nego to izaziva Božje kazne (Exod 16,7-9; Num.21,5; Job 7,11; Prov. 17,27; I Petr. 3,1o). Naročito pak odvraća pisac od ogovaranja, klevete, došaptavanja i širenja lažnih riječi protiv bližnjega. "Usta koja lažu, ubijaju dušu" - znači: tko svjesno govori grješne riječi protiv Boga ili protiv bližnjega, teško griješi. U Starom Zavjetu hula na Boga kažnjavala se smrću kamenovanjem (Lev. 24,16; Exod. 16,1; Num 14,27). Kako je Bogu mrska laž, očevidno je iz primjera Ananije i Safire (Dap 5,1-1o), koji su oboje bili kažnjeni smrću. Sv. Bernardo tumači ovo mjesto ovako: s trostrukog razloga treba se čuvati laži: jer je laž kao zmija otrovnica, koja 1)škodi onomu koji je izgovara; 2)škodi onomu koji pristaje uz nju; 3)škodi povrijeđenom, jer je za nj sablazan.

Odvraćanje od grješnih djela, jer ona vode u smrt (1,12-16).

12. Još pogibeljnije od grješnih riječi jest sam grješan način života, jer on vodi u neminovnu duhovnu smrt, a to je gubitak vječnoga života zbog lišenja milosti posvetne grješnim djelima. Nadahnuti pisac upozorava na to, da je "strmputičan život" sličan trci k smrti. Pod takovim životom razumijeva se svjesno življenje, oprečno Božjim zakonima. Oni koji tako žive, sami sebi spremaju propast djelima svojih vlastitih ruku.

13-16. Budući da je smrt posljedica grješnog života, a naročito vječna propast duše koja je u grijehu preminula, to je prvotni pravi uzrok smrti čovjek, koji je odabrao grješan način života. U prvotnom Božjem planu stvaranja nije bila za čovjeka predviđena tjelesna ni duhovna smrt. Ali kad je čovjek sagriješio, Bog je kao neizmjerno pravedan morao kazniti grijeh kaznom, kojom je zaprijetio čovjeku, ako ne održi Božje zapovijedi, da će "postati smrtan". Dok čovjek nije sagriješio, sva stvorenja imala su svrhu da budu čovjeku na korist. Ali otkako je čovjek sagriješio, poremetila se ta ravnoteža stvorova prema čovjeku tako, da je odsele i priroda postala čovjeku neprijateljska. No još većma ističe se ta opreka, ako čovjek u grijehu ustraje do smrti. Prije negoli je čovjek sagriješio, nije za njega bilo predviđeno carstvo smrti, niti prebivanje u šeolu (podzemnom svijetu). Otkako je pak na svijetu zavladao grijeh, zavladalo je i pakleno carstvo ili carstvo tmine. Ovo se može shvatiti i u tom smislu, što kroz čitavo vrijeme Starog Zavjeta nije bilo moguće ni pravednicima St.Za-

vjeta ući u nebo, nego su njihove duše čekale vrijeme spasenja po Kristovoj muci i smrti na križu. Riječju Ἅιδου koja je sastavljena od α privativum i ἰδεῖν = vidjeti označuje se mjesto, gdje se ne može Boga vidjeti. U hebrejskom označuje taj pojam riječ שאול (Šeol).

Dalje nadahnuti pisac u r. 15-16. ističe opreku između pravednosti i bezbožnosti. "Pravednost je trajna i besmrtna" - što znači, da će oni, koji pravedno žive, postići vječni život. Naprotiv bezbožnici, koji su se odrekli pravednosti, što više, prezreli je, kao da su time sklopili savez sa smrću (Is.gl.28). Zato je sasvim pravedno, da ih ta smrt, t.j. vječna propast stigne. Ovu opreku nadodaje Vulgatino izdanje "Polyglotta Complutensis" riječima "iniustitia autem est mortis acquisitio", grčki: ἀδικία δὲ θανάτου περιποίησις = a nepravednost je tečevina smrti. Autentičnost ovoga stiha zahtijeva sam smisao opreke prema prećašnjoj polovici stiha "pravednost je trajna i besmrtna" (Nannius, Kaulen, Zenner). Inače ne bi bilo logičke veze između 15. i 16. retka, koji se nadovezuje kao tumačenje na 15. redak, ističući opreku posljedice nepravednosti prema posljedicama pravednosti. To zahtijeva stavak: "A bezbožnici je rukama i riječima dozivaju." U grčkom tekstu zamjenica αὐτόν odnosi se na θάνατον iz druge polovice prećašnjeg versa. Nadahnuti pisac ovdje se ironički, dapače sarkastički izražava o bezbožnicima, koji takoreći neopisivo uživaju sprijateljujući se sa smrću: dozivajući je rukama i riječima, smatraju je prijateljicom i rastapaju se od milja, sklapaju s njom savez, i smatraju se sretnima, što su s njom sklopili savez. To znači, da su bezbožnici potpuno zaslijepljeni strašću griješenja, da ne vide kako ih to vodi u vječnu propast. Tu se pisac obara na zabludu hedonizma i nevjere u besmrtnost duše. Radi svega toga bezbožnici ni ne zaslužuju drugo, nego da postanu plijen smrti, t.j. vječne propasti, jer su sebi to svojom opakom upornošću zaslužili. Da se ovdje radi o opreci vječnoga blaženog života pravednika i o vječnim mukama bezbožnika, vidi se iz drugih mjesta ove knjige (3,18; 5,2; 5,14), osobito kad se uspoređuje sudbina pravednika u vječnosti u opreci prema sudbini prokletnika u vječnim mukama (5-1-2; 3,1 ss; 1o-13; 5,1-9).

Gl. II.

A/ Prijevod

2,1. Jer oni (bezbožnici) među sobom govore i neispravno mudruju: kratkovjek je i tužan život naš, i nema lijeka smrti čovječjoj, i nije poznato, da se itko iz drugog (podzemnog) svijeta povratio.

2. Nastali smo pukim slučajem, i opet ćemo biti kao da i nijesmo bili; jer je dihanje u nosu našem dim, a govor iskra u pokretanju srca našega.

3. Kad se ona utrne, tijelo će se u pepeo obratiti, a duh se rasplinuti kao mekan zrak; (Vg - i naš će život proći kao

trag oblaka i rasplinut će se kao maglica, koju rastjeraju zrake sunca i obaraju se njegovom toplinom).

4. I ime će nam se s vremenom zaboraviti, niti će se tko sjećati naših djela. I život će nam proći kao trag oblaka, i nestat će ga kao magle, što ju gone zrake sunčane i pritiskuje žega njegova.

5. Jer naš život ko sjena odmiče, i po svršetku našem nema povratka: jer on je zapečaćen, i nitko se ne vraća.

6. Hajde dakle da uživamo dobra što su pred nama, da se okoristimo stvorenjem revno kao mladošću!

7. Napojimo se vina mnogocjenog i masti mirisnih, i neka nas ne mine cvijeće proljetno (ἄνθος ἔαρος).

8. Okitimo se pupoljcima ružinim prije nego povenu: (Vg neka ne bude nijedne livade, koju ne bi prošla naša raskoš!).

9. Svakom nek je dijela u raskošju našem, svuda ostavljajmo znake naše radosti! jer to je naš dio i to je naša baština.

10. Potlačimo ubogoga pravednika, ne štedimo udovice i ne stidimo se od sjedina dugovjekih starčevih!

11. Naša sila neka bude kao zakon pravični; jer što je slabo nije ni zašto.

12. Zasjedajmo pravedniku, jer nam je neprijatan, i protivi se našim djelima; jer nas kori zbog prijestupa zakona, i spočitava nam grijehe našeg odgoja.

13. Diči se da ima znanje Božje, i naziva se sinom Gospodnjim.

14. Postao nam je kao avet (strašilo) naših pomisli, težak nam je i za gledanje.

15. Jer mu život nije sličan drugima i drukčije su staze njegove.

16. On nas smatra kao izrode, i uklanja se od puteva naših kao od nečistoće. Konac pravednički zove blaženim, i hvali se da mu je Bog otac.

17. Da vidimo, eda li su istinite riječi njegove, iskušajmo njegov svršetak (iskušajmo kakav je njegov svršetak)!

18. Jer ako je taj pravednik (zaista) Božji sin, on će se za nj zauzeti i izbavit će ga iz ruku protivničkih.

19. Zato ga iskušajmo porugom i mukom, da poznamo blagost njegovu i da prosudimo strpljivost njegovu.

20. Osudimo ga na smrt sramotnu, jer će se, kako veli, za nj pobrinuti.

21. Tako misle, ali se varaju, jer ih zloća njihova zasljepljuje.

+22. Oni ne znadu tajna Božjih, niti se nadaju plaći svetačkoj, niti cijene dara duša neokaljanih.

23. Jer je Bog stvorio čovjeka za besmrtnost i učinio ga slikom bivstva vlastitog.

24. A zavišću je đavolskom ušla smrt u svijet, i kušaju je koji su njezini (koji imadu dijela s njom).

B/ Tumačenje

Životni nazori upornih grješnika i njihove posljedice (2, 1-25)

U ovom poglavlju nadahnuti pisac opširno obrazlaže umovanje upornih grješnika, kako obrazlažu svoj način života (2,1-22),a potom reasumira opreku i razloge njihova mišljenja,prema životnom nazoru pravednika (2,23-25), da u gl. 3. uzmogne opširnije prikazati životne nazore pravednika.

1. Životni nazor upornih grješnika o trajanju života (2,1-5). Nadahnuti pisac analizira rezoniranje upornih grješnika o kratkotrajnosti ljudskog života i nijekanju prekogrobnog života, navodeći njihove razgovore o tom problemu. Ponajprije okorjeli grješnici žale se na kratkoću ljudskog života koji je još k tomu λυπηρός = pun žalosti, i tuže se da nema lijeka protiv čovječjeg svršetka, t.j.protiv smrti. Vg. prevodi grčku riječ ἴασις sa refrigerium = rashlada ili olakšanje, čime je dosta oslabljen smisao grčkog izvornog teksta. Bolji je dakle prijevod "nema lijeka protiv čovječjeg svršetka", t .j. smrti. Istina je doduše da je ljudski život kratak i pun nevolja, i da nema lijeka proti smrti. Na to se tuže i pobožni patrijarha Jakov (Gen 47,9), i kralj David (Ps 38,6-8), ali iz toga izvode pouku, da im je jedina nada u Bogu. Slično i pobožni Job, kad se jada u svojoj nevolji, pouzdava se u Božje milosrđe kao jedino što je sigurno. Ali uporni grješnici zlorabljuju činjenicu kratkoće života, nevolja u životu i sigurne smrti, da opravdaju svoj zaključak, kako je najbolje ovaj kratak život iskoristiti za uživanje u udovoljavanju ljudskih strasti. Ujedno time dolazi do izražaja njihova nevjera u prekogrobni život i odgovornost za svoja djela pred Božjim sudom. Tu se odrazuje utjecaj poganskog materijalističkog naziranja epikureizma, kojemu je podlijegao znatan broj Židova raširenih izvan Palestine, naročito u Aleksandriji. Među sljedbenicima toga materijalizma vrijedilo je kao životno pravilo: "Jedi, pij, uživaj, jer poslije smrti nema nikakove naslade!" (Ede, bibe, vive, post mortem nulla voluptas). Riječi pak: "nije poznato, da se itko iz drugog svijeta povratio" odaju prema kontekstu s rezoniranjem u prethodnjem retku, kao i zaključku, što ga oni izvode, da je to dokaz, da prekogrobnog života uopće nema. Dakle opet nijekanje neumrlosti ljudske duše, i dosljedno nijekanje odgovornosti pred Božjim sudom, a kao zaključak iz svega toga: treba iskoristiti vrijeme zemaljskog života za tjelesno uživanje, jer sa smrću sve prestaje.

U r. 2 Vulgatin prijevod "quia ex nihilo nati sumus" nije sasvim točan prijevod grčkog teksta, koji glasi:

ὅτι αὐτοσχεδίως

ἐγεννήθημεν znači: "jer smo bez predviđanja (slučajno) nastali" - to odaje opet materijalističko naziranje neznabožaca o vjerovanju u puki fatalizam, a tako da je i smrt nešto slučajno, kao što prije našeg rođenja nismo uopće postojali, tako i sa smrću sasvim prestajemo postojati, pa "ćemo biti, kao da nas nije bilo". Ovakvo rezoniranje u suprotnosti je s objavljenom naukom: Bog je stvorio čovjeka i udahnuo mu besmrtnu dušu. Nijekanje opstojanja besmrtne duše tvrdnjom, da je ono što čovjeka čini živim samo "dihanje u našem nosu dim, a govor iskra u pokretanju srca" - opet je odraz materijalističkog neznabožačkog naziranja, slično i današnjem materijalizmu u novijoj formi.

U r.3. razvija se dalje ta misao materijalističkog naziranja: kad nestane daha u čovječjim ustima i utrne se iskra govora, tijelo se pretvara u pepeo, a duh se raspršuje kao mekan zrak, a naš će život kao trag oblaka ili kao magla rasplinut će se raspršena od sunčanih zraka i njegovom toplinom pritisnuta. I ovakvo rezoniranje odrazuje neznabožačko naziranje tadašnjeg vremena, koje potječe od grčkih filozofa Epikura i Demokrita.

U 4-5.r. se još kao razlog zemaljskog uživanja vraća potpuna zaborav na uspomenu onih, koji su umrli, a ta se zaborav poređuje s prolaznošću sjene, koja se više ne vraća, jer je kao zapečaćena. Svom ovom prividnom argumentacijom nastoje uporni grješnici da opravdaju poziv na tjelesno zemaljsko uživanje, koji upravljaju na svoje sljedbenike u slijedećim retcima (2,6-12).

2. <u>Poziv na bezgranično sjetilno uživanje</u> (2,6-9). Kao zaključak naziranja, da nema prekogrobnog života, slijedi poziv upornih grješnika na bezgranično sjetilno uživanje sjetilnih dobara, služeći se stvorenjima na zemlji, i to kao u mladosti brzo. To je bila deviza predstavnika materijalističkog naziranja i neznabožačkih književnika onoga vremena. Rimski pjesnik Petronije, arbitor elegantiae rimskog cara Nerona, kaže: "Jao, jao nama bijednicima: kao što čitav čovjek nije ništa, tako ćemo svi postati ništa, kad nas odnese podzemni svijet (orcus)! Živimo (uživajmo) dakle, dok nam je slobodno da nam bude dobro!" (Fragm.34). No već prorok Isaija prekorava zbog sličnih grijeha svoje suvremenike Izraelce, koji su se podali materijalnom uživanju (Is. 22,13), a u N.Zavjetu sv.Pavao apostol u I.Kor.15,32. Dalje se naglašuje u pozivu na sjetilno uživanje, neka to bude "kao u mladosti strastveno". Mladež naime kad se podaje uživanju, onda pušta uzde strastima nastojeći da ih što intenzivnije osjeti. Dakle i oni u poodmakloj dobi života neka nastoje uživjeti se u zadovoljavanju osjetnih požuda svom snagom. Dalje ističu uporni grješnici, na koje konkretne načine neka si priušte tjelesno uživanje. "Pijmo skupocjeno vino zaslađeno mirisom!" Ovo se može shvatiti tako, da se vinu primiješalo raznih mirisavnih primjesa, da bude tečnije. To je bio i kod Židova običaj prigodom gozba (Is. 5,22), a spominje to i Plinije (Nat. Hist. XIV,15). No može se to shvatiti i tako, da je kod gozba

bio običaj kod pogana, pa i kod Židova, da bi se namazali mirisavim pomastima, da se njihovim mirisima opajaju (Am. 6,6; Judt 16,lo; Lk 7,46; Mt 26,7). Kod Rimljana i Grka bio je pored toga još običaj, da bi se učesnici gozbe ovjenčali cvijećem i ružama. U helenističko doba poprimili su taj običaj i odmetnički Židovi (I Mak 1,12). Tako su se opajali prigodom gozba i mirisom cvijeća. "Prije nego uvene" opet znači poticaj na žurbu u uživanju zbog kratkoće života. U grčkom tekstu treba dati prednost čitanju ἄνθος ἔαρος = proljetnog cvijeća. Drugi tumačitelji usvajaju čitanje ἄνθος ἀέρος = flos temporis, kako prevodi Vg, a znači u prenesenom smislu uživanje svega onoga što donose sa sobom prilike vremena, u kojem se živi. Sličan motiv nalazimo kod materijalističkog rimskog pjesnika Lukrecija (De rerum natur. III, 9lo ss):

> Hoc etiam faciunt, ubi discubuere tenentque
> Pocula saepe homines et inumbrant ora coronis,
> Ex animo ut dicant:"brevis hic est fructus homullis;
> Iam fuerit, neque post unquam revocare licebit".

U Vg prijevodu još se nadodaje: "Neka ne bude nijedne livade, koju ne bi prošla naša raskoš!" što simbolički znači:neka nam ne izmakne nijedna prigoda za razbludnost našu". U grčkom se ta misao nastavlja u 9.retku: "Svakom nek je dijela u raskošju našem; svuda ostavljajmo znakove radosti, jer to je naš dio, to je naša baština!" Uporni grješnici uživaju kad mogu u društvu drugih pokvarenjaka provoditi razvratan život. Sa sobom ostavljaju tragove razvrata u razbijenom posuđu i otpatcima cvijeća od rastrganih vijenaca; drugim riječima ostavljaju tragove nereda.

3. <u>Netrpeljivost prema pravednicima</u> (2,lo-22). Bezbožnici ne zadovoljavaju se samo s neograničenim strastvenim uživanjem, nego ih smeta pojava pravednika, čestitih i siromašnih udova i časnih staraca, jer njihovi uzori kreposnog ljudskog života su skroz oprečni pokvarenjacima i prijekor njihovih bezbožnih djela. Zato život pravednika izaziva okorjele grješnike na mržnju i okrutnost prema pravednicima, što se vidi iz njihova poziva na tlačenje uboga pravednika, udova i časnih staraca. Pri tom se naziranje okorjelih grješnika razlikuje od materijalističkog epikureizma, koji je u teoriji inače naglašavao čovjekoljubivost; jer okorjeli grješnici dosljedni svom uvjerenju mrze na sve ono, što ih smeta u njihovu naziranju, i postaju okrutni prema onima,koji živu oprečno njihovim životnim nazorima. To opaža i nadahnuti pisac Poslovica riječima: "Viscera impiorum crudelia" = unutrašnjost bezbožnika je okrutna (Prov.12,lo).To je u potpunoj opreci s Mojsijevim zakonom, koji osobito preporučuje pažnji čovječnosti siromahe, udove i nemoćne starce (Lev. 19,32; Dt 19,28-29); što više, okorjeli grješnici svojim okrutnim postupkom postaju slični okrutnim zvijerima, gdje prevladava sila jačega, što se naglašava u daljem retku 11: "Neka bude naša sila kao zakon pravde!" To je zapravo ironija, kojom se okorjeli grješnici rugaju pravednosti. Kao obrazloženje zato okorjeli grješnici tvrde: "Jer što je slabo, nije ni za što", a to znači:

beskorisno je, ne treba uoče da živi. Tako je naziranje često u povijesti čovječanstva dolazilo do izražaja kod mnogih tiranskih silnika, a na prelazu iz srednjega u novi vijek očitovalo se kod talijanskog političara Machiavelli-a (1469-1527).

Okorjeli grješnici ističu dalje (r.12) svoj subjektivni razlog, zašto treba zasjedati pravedniku: "jer nam je neprijatan (Vg prevodi beskoristan), i protivi se našim djelima, jer nas kori zbog prijestupa Zakona i spočitava nam grijehe našeg odgoja". U četiri paralelizma naglašava se razlog okorjelih grješnika da progone pravednika. Pravednik je bezbožnicima neprijatan, jer u njemu nalaze primjer kreposti, oprečan njihovim grješnim djelima, pa ga zato smatraju svojim neprijateljem, dalje prekorava njihove grijehe protiv Mojsijeva zakona. Znači dakle, da su ti bezbožnici odmetnici od Mojsijeva zakona. Bezbožnike nadalje smeta, što ih pravednik ozloglašuje, što znači javno osuđivanje i odvraćanje od njihova grješnog primjera života, koji pokazuje, da im ne dostaje valjan odgoj u Mojsijevu Zakonu.

U retcima 13-2o navode bezbožnici dalje razloge, zašto ne mogu podnositi pravednika, i što im sve smeta, da ga ne mogu svojim pogledom podnašati:

1/ "Jer se diči, da ima Božje znanje". Cornelius a Lapide objašnjava to ovako: "Pravednik javno i djelotvorno propovijeda, da zna i uči svojim primjerom života, kako treba štovati Boga živući po vjeri, da bude Bogu po volji.

2/"Jer se pravednik naziva Božjim djetetom" u smislu vjernog sluge Božjega, a tome dosljedno slijedi zaključak, da bezbožnike smatra odbačenima od Boga.

3/ "Postao nam je kao strašilo naših pomisli, težak nam je i za gledanje" (r.14-15). Tvrdovratim grješnicima je i sam pogled na pravednika težak, jer im predbacuje njihovu grješnost, kao sasvim oprečan način života. To je očevidno također iz vladanja farizeja u Novom Zavjetu prema Kristu, gdje se vidi, da su mrzili na Krista, jer ih je korio zbog njihovih grijeha (Mt 9,4; Lk 6,7); dalje "jer je način života pravednika različit od života nepravednika". Tu misao nalazimo i u knjizi Poslovica: "Bezbožnicima su mrski oni, koji su na pravom putu (Prov. 29,27). Nešto slično opaža i Seneka: "Tko živi u mnoštvu, ili treba da je sličan mnoštvu, ili je omrznut od njega" (Ep. 7. ad Lucil.). A Isus Krist rekao je Apostolima: "Ako vas svijet mrzi, znajte da je mene prije mrzio; kad biste bili od svijeta, ljubio bi ono, što je njegovo; ali jer niste od svijeta, nego sam vas ja odabrao iz svijeta, zato vas svijet mrzi" (Iv 15,18 i s.).

4/ U r.16. navode se kao dalji razlozi mržnje bezbožnika na pravednika, jer ih smatra za izrode. U grčkom tekstu εἰς κίβδηλον = ono što potječe iz preljuba, nezakonito, jer sav svoj život provode protivno Božjem zakonu. Dosljedno tomu pravednik se čuva grješničkih puteva kao nečistoće. Dalje, grješnike smeta što pravednik smatra svoj svršetak blaženim i hvali se da mu je Bog otac. To je oprečno nazoru okorjelih grješ-

nika, koji ne vjeruju u prekogrobni život niti vjeruju u Božji opstanak. Savkoliki dakle oprečni nazor pravednika kao da je trn u oku grješnika, pa je i to razlog mržnje grješnika protiv pravednika.

4. Kušnja na koju bezbožnici kane staviti pravednika (2,17-2o).

Pakosna mržnja bezbožnika protiv pravednika nagoni bezbožnike na misao, da pravednika stave na najteže kušnje, da se tobože uvjere, da li je istina ono što on govori. "Iskušajmo njegov svršetak! Eda vidimo, da li su istinite njegove riječi". Drugim riječima bezbožnici se spremaju, da pravednika iskušaju mučeničkom smrću. Naročito naglašuju bezbožnici, hoće li se obistiniti pravednikovo mišljenje, da je on dijete Božje, i hoće li ga Bog izbaviti od protivničkih ruku. Stavit će ga na sramotne muke, da iskušaju njegovu strpljivost; osudit će ga na najsramotniju smrt, pa će se vidjeti, pa da se vidi, tko će se na nj još obazirati. Ali pri svemu tomu bezbožnici zaboravljaju, da sa smrću ne prestaje prekogrobni život pravednika, gdje ga za njegove patnje čeka nagrada vječnog života. Stoga je čitavo mudrovanje bezbožnika bijedan sofizam, kao da je smrću pravednika sve svršeno. No oni će uvidjeti svoju strašnu zabludu tek poslije svoje smrti, kad budu osuđeni na vječne muke (5,3 i sl.).

Pored doslovnog smisla ovog odlomka (2,1o-2o), koji se odnosi na progonstva i trpljenja pravednika u vrijeme helenističko ili makabejsko (starac Eleazar, sedam braće Makabeja), tumačitelji nalaze ovdje i proročki smisao što se ispunjuje na Spasitelju Isusu Kristu, koji zbog svoje pravednosti biva progonjen od okorjelih književnika i farizeja i napokon biva osuđen na najsramotniju smrt križa, i dok visi na križu, rugaju mu se: "Ako je Sin Božji, neka siđe s križa! Drugima je pomogao, a sebi ne može pomoći" (Mt 27,41 i sl.); Iv 19,7; Is 5o,6; 53,7). Kolika je pokvarenost okorjelih grješnika u njihovu rezoniranju, može se zaključiti po tom, što im je kao Židovima sigurno bilo poznato ono mjesto iz Davidova 21 Psalma, redak 8 i dalje: "Svi, koji me gledaju izruguju mi se, te okreću glavu i govore: Uzdao se u Gospoda, neka ga izbavi, ako mu je po volji!" - pa se i iz toga mjesta izruguju.

5. Odgovor nadahnutog pisca na rezoniranje bezbožnika (2,21-25).

Na umovanje okorjelih grješnika nadahnuti pisac odgovara, da se oni varaju, jer ih je zloća zaslijepila. Ako Bog dopušta, da pravednici budu iskušani, On to čini zato, da ih tim većma nagradi u prekogrobnom životu. Da to dokaže, pisac knjige Mudrosti upozorava protivnike, da se sjete postanka ljudskoga roda: Bog je stvorio čovjeka za besmrtnost, načinivši ga na svoju sliku i priliku. Ako je smrt ušla u svijet, tomu je uzrok đavolska zavist; nju moraju okusiti svi oni, koji imadu udjela sa đavlom.

+ 2, 21-22. Ponajprije umovanje okorjelih grješnika temelji se na tom, što im je razum zaslijepljen pokvarenošću volje i njenom sklonošću na zlo. Prva je zabluda grješnika, što predpostavljaju vremenita i prolazna dobra vječnima, i ne misle na

to, da grješnim zemaljskim uživanjem sebe izvrgavaju vječnim kaznama, nego se zavaravaju predpostavkom, da sa zemaljskom smrću sve prestaje. Nažalost tom se zabludom i danas mnogi tješe, koji ne vjeruju u prekogrobni život. Budući da je to zavaravanje grješnika svjesno namjerno, ne može ostati bez Bož je kazne. Sv.Pavao apostol kaže: "S neba se očituje gnjev Božji na svaku bezbožnost i nepravednost ljudi, koji istinu priječe nepravednošću, jer im je očito ono, što se može doznati o Bogu: Bog im je to objavio"(Rim 1,18). Bog je naime u punoj mjeri svrhunaravnim dokazima, čudesima i proroštvima, potvrdio istinitost svoje objave, a tko je uza sve to niječe, bit će sam kriv svoje osude pred Božjim sudom. Što se pak grješnici rugaju, ako pravednici trpe, jer ako ima Boga, zašto im ne pomogne, time pokazuju, da ne vjeruju u nedokučive planove Božje providnosti o nagradi pravednika u prekogrobnom životu.

2,23.-25. Nadahnuti pisac, budući da ima posla sa Židovima otpadnicima od Mojsijeva zakona, doziva im u pamet ono što bi oni morali znati: da je Bog stvorio čovjeka za besmrtnost i učinio ga slikom vlastitog bivstva, ali đavolskom zavišću ušla je smrt u svijet, i kušaju je, koji su njezini (koji imaju udjela s njom). Tu se aludira na mjesto iz Gen. 1,27; 2,17, odakle se vidi, da je Bog prvotno čovjeka stvorio neumrlim ne samo po neumrloj duši, nego i da tijelom ne bi trebao umrijeti, kad bi bio održao Božju zapovijed da ne jede ploda sa zabranjenog stabla. Ali čovjek je nasjeo lukavoj pakosti đavolskoj i prekršio Božju zapovijed, pa je time sam sebi skrivio, da je postao tijelom smrtan, a u drugu ruku ukoliko ustraje u grijehu i u njemu umre, uzrokuje sam sebi i vječnu smrt osudom na vječne muke u paklu, jer se sam odlučio na to da ima udjela sa đavlom. Ovo je mjesto Sv.Pisma važno, jer se ovdje izrijekom kaže, da je zavedenje po zmiji u raju zemaljskom đavolsko djelo, koji se poslužio zmijom, da ga izvede. Na to podsjeća izrijekom i nadahnuti pisac Apokalipse (12,9), gdje kaže: "I bio je zbačen veliki Zmaj, stara zmija, koja se zove đavao = sotona, zavodnik čitavog svijeta - bačen je bio na zemlju, i s njime bili su zbačeni njegovi anđeli". Njegovu sudbinu dijele i svi oni, koji imadu udjela s njim, t.j. koji mu svojom grješnošću služe.

Gl. III.

A/ Prijevod

3,1. A duše su pravedničke u Božjoj ruci, i njih se ne dotiče nikakva muka.

2. Po sudu su bezumničkom oni mrtvi, i izlazak se njihov smatra zlim.

3. I put od nas propašću, ali su oni u miru.

4. Pa iako su po ljudskom sudu bili kažnjeni, nada im je puna besmrtnosti.

5. Malo pokarani zadobili su velika dobra, jer ih je Bog iskušao i našao sebe dostojne.

6. Iskušao ih je kao zlato u topionici i primio ih kao žrtvu paljenicu.

7. Zato će u vrijeme svog pohoda zasjati, te će kao iskre na trsci vrcati.

8. Sudit će narodima i vladat će pucima, i Gospod njihov kraljevat će uvijeke.

9. Koji se u nj uzdaju spoznat će istinu, i vjerni u ljubavi prionut će uz njega, jer blagodat i milost pripada njegovim izabranicima.

10. A bezbožnici će se radi svojih namjera pokarati, jer su prezreli pravednika i otpali od Gospoda.

11. Teško onome, tko prezire mudrost i nastavu! Isprazna je nada njihova i trudi uzaludni, i djela beskorisna.

12. Žene su im bezumne, i djeca opaka, proklet njihov rod!

13. Blago nerotkinji neoskvrnjenoj, koja ne zna za grješnu postelju, primit će plod u pohodu duša.

14. Blago i neplodnome, koji ne čini bezakonja, niti smišlja zlo na Gospoda, jer će dobiti za vjernost milost izabranu, i baštinu najljupkiju u domu Gospodnjem.

15. Jer plemeniti trudovi donose rod pun slave i korijen je mudrosti neraspadljiv.

16. A djeca preljubnička ne dozrijevaju i rod nezakonite ložnice propada.

17. Ako li i dugo žive, nijesu ni zašto, i na kraju im je starost nečasna.

18. Umru li opet rano, nade nemaju, niti utjehe na sudnji dan.

19. Jer rod nepravedan ima zao svršetak.

B/ Tumačenje.

1. Sreća pravednika (3,1-9). U opreci prema mišljenju bezbožnika o pravedniku nadahnuti pisac ocrtava, da je unatoč patnja, što ih često pravednik trpi na ovom svijetu, sretniji od bezbožnika, jer poslije vremenitih patnja na zemlji pravednika čeka vječna sreća poslije smrti, dok poslije prividne i kratkotrajne sreće bezbožnika na zemlji čeka bezbožnika vječna patnja na drugom svijetu. Na plitko i zlobno izrugivanje bezbožnika pravednicima nadovezuje se pobijanje njihovih nazora.

1/ Riječima: "Duše su pravedničke u Božjoj ruci" znače, da su pravednici pod osobitom zaštitom Božje svemogućnosti.

"Bog ljubi narode, i svi oni, koji su sveti, u Njegovoj su ruci" (Dt. 33,3). Bog daje snagu pravednicima, da su nepokolebljivi u bilo kakvim životnim protivštinama. Pa iako svijet i sotona svašta pokušavaju protiv pravednika, ipak ih ne mogu istrgnuti iz Božjih ruku (Iv 10,28). Bog je njihova snaga i zaštita, pa zato u njima Bog pobjeđuje, da mogu svladati te protivštine. "I njih se ne dotiče nikakva muka" (Vg. dodaje "smrti"). Bezbožnici mogu vanjskim načinom progoniti i mučiti pravednike, ali ne mogu prisiljavati dušu, koja ostaje vedra i u najtežim mukama, kao što se to vidjelo u povijesti mučeničkih progona bilo kod pravovjernih u St.Zavjetu (Makabejci), bilo kod kršćanskih mučenika. Te riječi navode se u liturgiji Katoličke Crkve u misnom obrascu mučenika, jer je u njima bio Krist onaj, koji im je davao snagu, da mogu podnijeti mučeničke patnje (Sv.Ciprijan,Epist.8,4).

2-3. Bezbožnici misle, kad je pravednik jednom umro, da je s time sve svršeno. Ali u stvari je sasvim drukčije: kad je pravednik umro s obzirom na zemaljski život, preselio se u vječni nepokvarljivi život. Ono, što se bezbožnicima čini nesrećom, gubitkom i ruševinom pravedničke nade, za pravednike je početak njihova slavlja, ulazak u vječnu slavu; Bog ih diže iz svršetka muka zemaljskog života, da započnu blažen život kroz svu vječnost. Ono što bezbožnici smatraju za pravednika propašću, stvarno znači za pravednike vječni mir. Stoga i na grobovima svetih mučenika često susrećemo natpis: "Oni koji počivaju u miru." U Starom Zavjetu sastojao se taj mir u prebivanju u limbu, jer duše starozavjetnih pravednika još nisu mogle ući u raj prije negoli Krist izvrši djelo otkupljenja svojom mukom i smrću na križu.

4. Riječima "pa iako su u ljudskim očima (= po ljudskom sudu) bili kažnjeni, nada im je puna besmrtnosti" - hoće nadahnuti pisac reći, da je ljudski sud u ovom slučaju jednostran i vara se, jer se sudbina pravednika nakon mučeničke smrti promijenila u vječnu sreću, u koju su se oni čvrsto nadali. To dolazi do izražaja i kod braće Makabejaca, mučenih za vrijeme Antioha, kad je jedan od njih rekao idući u smrt za svoju vjeru: "Ti nas sada, o okrutniče, upropašćuješ za ovaj život, ali kralj svijeta, uskrsnut će nas, koji umiremo za Njegov zakon, u vječnom životu (II Mak 7,9). Sv.Epipodije mučenik govorio je svojim mučiteljima: "Ovako mi se ne oduzima život, nego se mijenja u bolji život". Ove su riječi uzete u misnu prefaciju pokojničkih misa. Slično i filozof Maksim Tirski piše: "Ono što ljudi obično zovu smrću, nije ništa drugo nego početak besmrtnosti i rođenje za budući život".

5. Kušnje pravednika obrazlaže nadahnuti pisac u svjetlu Božje providnosti. U kušnjama zemaljskog života daje Bog prigodu pravednicima, da sebi steku više zasluga pred Bogom za veći stepen blaženstva u nebu. Zato je Bog stavio na kušnju anđele, prve ljude, Abrahama, Jakova, Josipa (Egipatskog), Tobiju i mnoge druge pravednike. I sv.Pavao apostol kaže: "Jer nam naša časovita i laka nevolja donosi preobilnu, vječnu i od svega pretežniju slavu, nama koji ne smjeramo na vidljivo, nego na nevidljivo, jer je vidljivo prolazno, a nevidljivo je vječno" (II Kor. 4,17; 8,18; Jak. 1,12).

6-7. Krvnici i progonitelji pravednika oružje su u Božjoj ruci za očišćavanje pravednika. Kaošto se zlato kuša u vatri, da se očisti od nečistih primjesa, tako se i pravednici pročišćuju i posvećuju po mukama što im ih zadaju opaki. U mukama i patnjama treba da se pravednici čvrsto ufaju u Boga i ostaju mu vjerni, da zadobiju tim ljepšu krunu slave na nebesima. Bog prima pravedničke patnje kao žrtvu paljenicu i poklonstvenu, koja potpuno izgorijeva u čast Bogu. To je najsavršenije poklonstvo Bogu kao svome stvoritelju. Zato je sv. Ignacije biskup i mučenik, nadahnut ovom idejom, kad su ga vodili na mučeničku smrt, napisao u svojoj poslanici Rimljanima: "Ja sam Božje žito, da me samelju zubi zvijeri, da postanem čisti kruh Božji. Molite Krista za mene, da po ovim sredstvima postanem žrtva". Eksegeta H.Perreyve primjenjuje ovu misao na život svećenika: "Svećenici treba da sma-traju svoju smrt kao jednu od svećeničkih funkcija. Ona je posljednja sv.Misa u njihovu životu. Ova smrt treba da počinje u čistoći, da se nastavlja u mrtvenju i napokon da završi pravom smrću, koja je konačni njihov prinos i njihova posljednja žrtva." Bog će u vrijeme svoga pohoda njih utješiti tako, da će zasjati kao iskre što vrcaju na trasi". To će biti na sudnji dan, kad će slava pravednika pred čitavim svijetom zasjati, a strahota grješnika postati svima očevidna u opreci prema pravednicima. To se vidi i iz riječi Spasiteljevih: "Tada će pravednici sjati kao sunce u kraljevstvu Oca njihova" (Mt 13,49).Dan.13,3; Is 6o,1-3.

8. U ovom se retku govori, kako će pravednici zajedno s Bogom imati udjela u suđenju svih naroda, i Bog će nad njima kraljevati. U novom zavjetu naglašuje se, da će pravednici zajedno s Kristom na sudnji dan sudjelovati u suđenju živih i mrtvih (Đap 1o,42). Slično kaže Isus apostolima, da će na sudnji dan zajedno s njim suditi dvanaesterim plemenima Izraela (Mt 19,28). Najveća pak sreća pravednika bit će, da će sam Bog nad njima kraljevati. (II Tim 2,12; Ef.2,6; Apc 2o,6; 22,5).

9. Dalji užitak pravednika naviješta se time, što će "oni koji se uzdaju u Boga, spoznati istinu, i vjerni u ljubavi prionut će uz njega, jer blagodat i milost pripada njegovim izabranicima". Oni će dakle postići neposredno spoznanje prave istine, dobit će jasan uvid u planove Božje providnosti, s Bogom će ih sjedinjivati ljubav, jer će uvidjeti, koliku je milost i milosrđe Bog iskazivao svojim odabranicima. Milost je Božja u najodličnijem smislu posebni dar Božji, kojim on pridružuje pravednike nebeskoj slavi. Osobito je ta milost značajna za život pravednika na zemlji, a posebno za vrijeme podnašanja progona, da uzmognu ustrajati u vjernosti Bogu. Sv.Pavao apostol još jasnije izlaže ovu misao riječima: "Znamo, da Bog čini, da sve pridonosi dobru onih, koji ga ljube; onih, koji su Božjom odlukom pozvani, jer je one, koje je predvidio i predredio, da budu jednaki slici njegova Sina, da ovaj bude prvorođenac među mnogom braćom. A koje je preodredio, one je i pozvao; koje je pozvao, one je i opravdao; koje je opravdao, one je i proslavio (Rm 8,28-3o).

+2. Kazna grješnika (3,1o-19). U opreci prema sreći pravednika nadahnuti pisac nastavlja da predoči teške kazne kao posljedice grješnika. Njihove će kazne odgovarati naravi njihove zloće.

3,1o. U prvom redu Bog će ih kazniti radi krivih nazora u njihovoj lažnoj nauci, koja je ocrtana u gl.2. Dva su velika poglavlja tužbe protiv grješnika: 1)jer su prezirali pravednika, i to naročito zato, što je bio smatran Božjim prijateljem, dapače i Božjim djetetom (2,12-18); 2)zato,što su se grješnici tvrdovrato udaljivali od Božjih puteva, okretali Bogu leđa, bunili se protiv Boga i gazili svjesno Božje zakone (2,6-12).

11-15. U ovom odlomku ističe se, kako je udes pravednika daleko uzvišeniji i sretniji od udesa grješnika, i to ne samo što se tiče smrti, kao prelaza u prekogrobni život, koji je za pravednika početak sretne vječnosti, a za grješnika početak nesretne vječnosti, nego i što se tiče zemaljskog opstanka na zemlji, gdje grješnici polažu svu svoju sreću u zemaljsko uživanje. Nadahnuti pisac upozorava na tri glavna primjera, što ih ističu grješnici: 1)oni se hvale brojnom porodicom, što je sasvim krivo, jer na njihove porodice obično se obara Božje prokletstvo (3,11-15); 2) hvale se dugotrajnim životom, ali im je starost nečasna i njihova smrt je bez nade (3,16-19) 3)njihova su nastojanja beskorisna i besplodna (4,1-6).

3,11. "Teško onom, koji prezire mudrost i nastavu!" Pod mudrošću se ovdje razumijeva krepost, kojom čovjek prianja uz Boga kao svoj posljednji cilj. Pod stegom razumijeva se pouka i opomena, kako će se čovjek vježbati u kreposti, kojom se pripravlja za besmrtni život. Onaj dakle, koji ne prianja uz Boga i ne misli na to, kako će raditi za vječno spasenje, uistinu je nesretan. Takav pada u grijeh, po kom ga zadešava Božje odbačenje te će biti kažnjen od Boga kao pravednog suca. Zato je nada grješnika isprazna, i ona propada, dok je nada pravednika radost (Prov.1o,28; Is 59,5-7). Dalje napori su grješnika besplodni, t.j. beskorisni niti im donose kakova zadovoljstva. U poslanici sv.Jude Tadeja (r.12) naziva grješnike "jesenskim drvom bez plodova, dvaput mrtvim, koje se iskorjenjuje" (Lk 11,23). Znamo naime, ako grješnik gdjekad i učini koje dobro djelo, ne uživa od njega ploda, jer se ne nalazi u posvetnoj milosti, pa zato ne zaslužuje njime svrhunaravnih zasluga.

12. Grješnici nemaju sreće ni u porodičnom životu. "Žene su im bezumne, a djeca opaka, proklet njihov rod". U grčkom tekstu kaže se za žene ἄφρονες što je eufemizam za značenje: bestidne, nevjerne svojim muževima (isp. r. 13.14.16; Prov.9, 13). To nije ni čudo, jer te žene nasljeduju primjere opakog života svojih muževa. I za njih se može reći, da će dijeliti sudbinu svojih grješnih muževa (Prov. 19,14). Kako se očituje ova kazna za muževe, vidi se iz knjige Crkvenice (25,31),gdje se kaže: "srce klonulo, žalosno lice i rastrgano srce, to su učinci opake žene." Dosljedno tome ne mogu biti bolja ni njihova djeca, jer nemaju valjanog odgoja uslijed loših roditelj

kod kojih vide samo loš primjer života. Naša poslovica kaže: "Kakav otac, takav sin, kakva mati takva kći". (Ezek.16,44). Poznato je također, da sreća ili propast porodice zavisi najviše o materi (Prov. 14,1).

13. U ovom retku napose se ističe, da je "proklet njihov porod" t.j. porod opakih žena. Slična se misao ponavlja u 4,6: "Jer djeca rođena iz nezakonita spavanja svjedoče zlo na roditelje kod sudske istrage". Takova će naime djeca i pred Božjim sudom svjedočiti protiv svojih opakih roditelja. U opreci prema ovakvim pokvarenim ženama sretne su neokaljane neplodnice, koje ne znadu za grješnu postelju, jer će primiti plod u pohodu duša. Tu se aludira na općenito hebrejsko naziranje, prema kome se brojna djeca smatraju Božjim blagoslovom (Ps 128,3), dok se neplodnost žena smatrala nesrećom i sramotom (Gen.11, 3o; I Sam 1,15-2o), ili kao Božja kazna (Os 9,11, 9,16), ili kao kazna opakog življenja (Ex. 23,26; Lv 2o,2o; Dt 7,14; Lk 1,25). Ipak nadahnuti pisac daje prednost čestitim ženama, makar bile i neplodne, osobito kada tomu nisu same krive radi prirodne nesposobnosti rađanja, jer Bog uzima u obzir njihovu krepost i poštenje. Neki eksegete drže, da se to mjesto odnosi na žene, koje makar su udate, živu u potpunom djevičanstvu (Lesétre). Međutim prema kontekstu valja dati prednost smislu o udatim ženama, koje zbog prirodne nesposobnosti ne mogu imati djece, a živu u poštenju u zakonitom braku. Takvima ubraja Bog u zasluge njihovu krepost.

14. Što vrijedi o neplodnim ali čestitim ženskinjama, to vrijedi i o neplodnim muškarcima, koji po prirodi nisu sposobni za rađanje, ali nastoje u svom životu da budu kreposni i Božjem zakonu vjerni. Grčki naziv = uškopljenik, koji je takvim učinjen od ljudi. Ali ovdje se uzima riječ u širem značenju: onaj, koji je nesposoban za rađanje zbog kakvog fiziološkog nedostatka. U N.Z. Isus Krist razlikuje tri vrste ovakovih ljudi: ima ih koji su takvi rođeni iz materina krila; ima ih koji su takovima učinjeni od ljudi (to su u doslovnom smislu oškopljenici), a ima ih takovih, koji su postali eunusi sami od sebe s obzirom na kraljevstvo Božje (Mt 19,12). Ovdje se radi o prvoj vrsti, t.j. o onima, koji su od rođenja zbog kakvog tjelesnog nedostatka nesposobni za rađanje. Nema sumnje, da je taj nedostatak lišavao dotičnike radosti potomstva u bračnom životu, koja je u St.Z. bila u velikoj cijeni. Ali ako takovi ljudi nastoje da živu po Božjem zakonu, Bog će i za njih imati izabrani dar u hramu Božjemu, t.j. da će biti nagrađeni nebeskim blaženstvom. Jasno je, da se ovdje ne misli pristup u hram jerusalemski, u koji je po Mojsijevom zakonu bio zabranjen pristup uškopljenicima (Lv 21,2o) nego mogućnost da postignu vječno blaženstvo. Već je prorok Izaija navijestio, da će u Mesijansko doba nestati zabrane, da takovi ljudi budu članovi vjerske zajednice (Is 56,3-5). No osobito vrijedi to obećanje za one, koji se iz ljubavi prema Bogu odriču obiteljskog života, da uzmognu što savršenije služiti Bogu. To pak biva kod onih, koji odabiru redovnički ili svećenički stalež, gdje se doživotnim zavjetom obvezuju na život u čistoći, siromaštvu i poslušnosti.

15. Ovim retkom zaključuje se stavak o velikoj prednosti pravednika, koji se iz svrhunaravnih motiva odriču obiteljskoga života, te ulažu osobite napore, da što vjernije služe Bogu, jer je mudrost nepresahnjivi korijen vječnih plodova.

16. Ovim retkom, pa dalje do svršetka ove glave ponovno se ocrtava kao opreka pravednicima, nesretna sudbina bludničkog potomstva kako na ovom svijetu, tako i na drugom. Život takove djece nema Božjeg blagoslova. To znači: niti će postići trajnu sreću na ovom svijetu, niti na drugom. Njihova će potomstva doskora nestati. Prema Mojsijevom zakonu (Dt 23,2) preljubnička djeca bila su isključena iz izraelske vjerske zajednice sve do desetog koljena. Osim toga takova djeca prije ili kasnije izumiru, tako da nestaje traga njihove porodice. Među ljudima pak tereti ih žig sramote njihovih predа, pa su izvrgnuti trajnom preziru i ruglu. Ta se misao dalje razvija u slijedećim retcima.

17-19. Preljubničko pokoljenje bescasno je i pred ljudima i pred Bogom. Dok pošteni ljudi doživljuju časnu starost, da ih ljudi poštivaju, a Bog ih poslije smrti nagrađuje i ostaju u časnoj uspomeni, kod opakog pokoljenja biva sasvim protivno: ljudi ga preziru, a po smrti čeka ga Božja kazna za opakost. Ako pak rano umru, brzo im nestaje spomena među ljudima, a pred Bogom ih čeka sud bez utjehe i bez izgleda u nadu da će ih Bog pomilovati, jer su uporno ustrajali na zlom putu. Zato će sudbina svršetka grješnog pokoljenja biti kruta. To kaže i Ps. 33,22: "Strašna je smrt grješnika!" U knjizi Crkvenici (21,lo) pak kaže se: "Grješnički je put potaracan kamenjem, ali svršava bezdanom podzemlja," što znači: Iako staza zemaljskog života izgleda grješnicima ugodna, ona vodi u vječnu propast. Sličnu misao nalazimo u Kristovim riječima: "Ulazite na uska vrata, jer široka su vrata i širok je put, koji vodi u propast, i mnogo ih je koji idu njime. Kako su uska vrata i tijesan put koji vodi u život, i malo ih je, koji ga nalaze!" (Mt 7,13).

Gl. IV.

A/ Prijevod

4,1. O kako je odličnije djevičanstvo s krepošću, jer je spomen njegov besmrtan; i Bog ga znade i ljudi!

2. Kad je nazočno, tad ga slijede, a kad iščezne, tad ga željkuju. Ono i u vječnosti slavi slavlje krunu noseći, kao pobjednik u borbi čistih bojeva.

3. A mnogorodno mnoštvo bezbožničko nije ni zašto, i izdanci se kopiljanosti duboko ne korijene, niti polažu stalna temelja.

4. Jer ako se i časkom żazelene grane njihove, te ih slabo postavljene vjetar poljulja i iz korijena ih čupa sila vihorska.

5. Nedospjele se grane otkidaju okolo, i plod im je beskoristan, nezreo za jelo, i nije ni zašto.

6. Jer djeca rođena iz nezakonita spavanja svjedoče zlo na roditelje kod sudske istrage.

7. A pravednik iako rano umre, mirno počiva.

8. Jer časna starost nije dugovremena, niti se mjeri brojem godina.

9. Već razboritost broji se u ljudske sjedine, i život čist u staračku dob.

lo. Jer je bio Bogu drag, On ga je i zavolio, i jer je živio među grješnicima, On ga je uzeo;

11. Oteo ga je, da mu żloća ne promijeni razuma, ili da mu himba ne prevari duše.

12. Jer čar opačine pomračuje dobro, i pijana požuda izvraća um bezazlen.

13. Poživjevši malo ispunio je mnogo vremena;

14. Duša mu je bila draga Gospodu, zato ga je hitro izveo isred zloće. A ljudi vidjevši to ne razumiju, niti im pada na um što takova.

15. Da bi blagodat i milost pala u dio njegovim izabranicima i pohod njihovim svecima.

16. A mrtav pravednik izriče sud nad živim bezbožnicima, kao i brzo dokončana mladost nad mnogoljetnom starosti grješničkom.

17. Oni vide smrt mudračevu, ali ne shvaćaju što je Gospod s njime naumio.

18. Vide i preziru, ali će se njima Gospod podsmijevati.

19. A poslije toga bit će strvina bez časti i za ruglo među mrtvima dovjeka. Jer će ih skrhati bez glasa strmoglavce, i iz temelja će ih zaljuljati, i do kraja će ih opustošiti, da se ojade, da im spomen propadne.

2o. Kao sinje kukavice doći će na konačni obračun svojih grijeha, dok će im s druge strane stajati nasuprot njihova bezakonja.

B/ <u>Tumačenje</u>

1/ <u>Opreka između pravednika i bezbožnika</u> (4,1-6). Nadahnuti pisac razvija dalje opreku između kreposnog i bezbožnog naraštaja ističući sreću pobožnog naraštaja unatoč toga ako je ostao neplodan, ali će u svoje vrijeme doživjeti vječno slavlje, dok će preljubničkog narašta-

ja, pa iako bio brojan, za kratko nestati, i bit će svjedokom zloće svojih roditelja.

1. U prijevodu Vg nalazimo na početku ovog versa dodatak, kojega nema u grčkom tekstu: "O kako li je divan čist naraštaj u sjaju!" dok grčki tekst glasi: "Bolja je neplodnost s krepošću" ili prema drugoj varijanti: "Bolje je ne imati djece, nego krepost". Ovu misao jasnije izražava knjiga Crkvenica riječima: "Bolje je jedno dijete koje vrši volju Božju, negoli hiljadu bezbožne djece; i bolje je umrijeti bez djece, nego ih ostaviti bezbožne." (Eccli 16,3-4). Vjerniji je smisao grčkog teksta, dok je Vulgatin umetak izljev pojačanog čuvstva. Nadahnuti pisac hoće da ispravi lažno mišljenje Hebreja u pogledu sterilnog braka, pa zato pohvaljuje supruge, koji živu u čistoći. Daje se dakle prednost supruzima koji žive u braku čisto, pred plodnošću bezbožnika ili onih koji su preljubnici. Što više: "jer je spomen njegov (t.j. djevičanstva) besmrtan, i priznat je i kod Boga i kod ljudi". Eksegeta De Maistre uzveličava na ovom mjestu dvije važne istine: 1) uzvišene zasluge čistoće; 2) naravno sjedinjenje uzdržljivosti sa svim religioznim funkcijama, naročito svećeničkim. Po mišljenju mnogih sv.otaca u ovom se versu veliča ne samo čistoća, nego i djevičanstvo. Sv.Jeronim tumači ovo mjesto u smislu prednosti djevičanstva pred ženidbenim staležem. U tom smislu se ovo mjesto upotrebljava u liturgijskom obrascu oficija o djevicama. Čist je naraštaj zaista lijep, jer je sličan Isusu Kristu kao svome zaručniku, pa izvršuje ne samo Njegove zapovijedi, nego i evanđeoske savjete. Ovo veličanje djevičanstva je tim značajnije, što u St.Zavjetu nije dolazilo do tako jasnog izražaja, kao u Novom Zavjetu. Sv.Ambrozije kaže, da djevičanstvo vuče svoje podrijetlo iz krila samoga Boga, jer je trebalo da Sin Božji postane čovjekom i postane neumrlim zaručnikom čiste duše, da procvate na zemlji ovo nebesko sjeme i učini ljude sličnima anđelima. Svakako je na ovom mjestu važna pouka nadahnutog pisca u pohvalu djevičanstva. Čist je naraštaj lijep, kad je spojen sa slavom, t.j. ne samo kada sja u ljudskim očima, nego pred Božjim očima. Sv.Bernardo kaže, da je djevičanstvo svjetiljka i ljubav Božja, koja je uvijek ponizna, i ulje koje čini da ona sja. Ako je djevica ponizna, ona nosi sa sobom ulje, koje čini da ona sja. Ako li je pak djevica ohola, ona nema ulja, kao što nisu imale ulja lude djevice; pa makar i baca lažno svijetlo od svojih vlastitih očiju ili u oči drugih, njezina je svjetiljka već ugašena pred Bogom. Ništa nije slavnije od djevičanstva, a to zato, što se ova velika krepost čuva poniznošću, koja je veoma rijetka, ali toliko potrebna. Zato sv.Augustin kaže: "O sveta djevice, tebi je bilo slobodno udati se, ali ti nije nikad slobodno uzoholiti se. Ti si prezrela ženidbu, koja je izvor života ljudi, a ti si se dala pokvariti od oholosti, koja je bila početak smrti anđela. Zacijelo je ponizna djevica bolja od udate žene koja je samo ponizna; ali jedna udata žena i ponizna bolja je od ohole djevice.

2. Nadahnuti pisac nastavlja s veličanjem kreposti čistoće i djevičanstva. Već na ovom svijetu nastoje je ljudi nasljedo-

vati, a kad premine s ovog svijeta, čezne za njom, odnosno, prema nekim manuskriptima: "časte je". To dakako čine oni koji su dobri, ali i zli koji nemaju snage i odvažnosti, da tu krepost nasljeduju, prisiljeni su joj dati priznanje zbog djelovanja na mnoge zbog njezinog čara i sjaja. Dalje nadahnuti pisac ističe vječno slavlje te kreposti, kao nagradu za izdržane teške borbe da ustraju u toj kreposti. Težinu tih borba ocrtava nam sv.Pavao apostol prispodobom s utrkom na stadiju, gdje je potrebno, da se natjecatelj uzdržava od svega, i da kroti svoje tijelo i čini ga podložnim (I Kor. 9,25-27); naše pak spasenje poreduje s vijencem, koji se daje kao nagrada pobjednicima u borbi. Tako i na ovom mjestu nadahnuti pisac poređuje borbu za očuvanje čistoće s onima, koji dobivaju nagradu za pobjedu u neokaljanoj borbi protiv strasti i protiv opakog i pokvarenog svijeta.

3. Oprečnim paralelizmom nastavlja nadahnuti pisac ocrtavajući raznoliko mnoštvo bludničkog naraštaja, koje poređuje s drvećem, što nema dubokog korijenja, niti ima kakove stalnosti, niti koristi od njega. U N.Zavjetu kaže Krist o takvima: "Svaka sadnica, koju nije zasadio moj nebeski Otac, iščupat će se" (Mt 15,13).

4-5. Prednja misao produbljuje se daljnim objašnjenjem: "Jer ako se i časkom zazelene grane njihove, te ih slabo postavljene vjetar poljulja i iz korijena ih čupa sila vihorska". To je slikovita predočba potomstva opakih ljudi, koje je od svog postanka izopačeno, pa gdjegod kasnije u životu djeluje, opaža se, da nema dobra odgoja. Krist poređuje takav naraštaj s kućom građenom na pijesku (slabom temelju), pa udari pljusak, navale potoci, dunu vjetrovi i nasrnu na kuću, i velika bi njezina ruševina (Mt 7,27). Grane ovakog drveta bez jakog korjenja ne dovode dosta sokova u grane, pa se one doskora osuše, ili nisu dorasle, da se odupru vjetrovima, i plod mu ne dozrijeva, pa je gorak i nije za jelo. Tako slično i potomstvo grješnika ne doživljuje dugog vijeka, niti postaje korisnim članom ljudskog društva, jer nema valjanog odgoja sa strane grješnih roditelja. Takovo potomstvo je bijedno svjedočanstvo roditeljskih grijeha.

6. Krivnjom nezakonite veze roditelja rađaju se svjedoci, koji će na Božjem sudu svjedočiti protiv roditelja za njihovu krivnju, što nisu bili svjesni odgovornosti za svoj grijeh. Pred Božjim sudom ne će se moći opravdati radi svojih grijeha.

2/ <u>Smrt pravednika</u> (4,7-15). U ovom odlomku nadahnuti pisac ocrtava kako je sretna smrt pravednika.

4,7. U opreci prema sudbini rane smrti grješnika smrt pravednika, ako i rano umre, bit će smirena, puna nade i utjehe, sretna. Ovu misao nadovezuje nadahnuti pisac na opreku u 3,17, gdje se govori o ranoj smrti grješnika u sasvim protivnom raspoloženju, jer je rana smrt grješnika puna očaja i straha, bez ikakve nade u sretan prekogrobni život. Ujedno nadahnuti pisac pobija vulgarno mišljenje, koje smatra ranu smrt pravednika ne-

čim gorkim i žalosnim, tvrdeći da dotičnik nije počeo ni pravo živjeti, pa je već morao umrijeti. Takvo mišljenje o smrti pravednika je neopravdano, jer ne samo da pravedniku ne uzrokuje nikakva gubitka, nego ga oslobađa od mnogih životnih poteškoća i kušnja, što ih sa sobom donosi dug život, nego ga brzo prenosi u život vječne sreće i zadovoljstva.

8-9. Časna starost ne mjeri se po broju godina, nego po razboritosti kreposnog života, u odnosu prema Bogu i prema ljudima. Zato sv.Jeronim kaže: "Nemoj, predragi brate, suditi nas po broju godina, ni ne smatraj starce za mudre, nego one koji su mudri, za starce, kako kaže Salomon: sjedina je čovjeka njegova razboritost" (Prov 16,31; Ad Paulinum ep. 58,1). A sv.Ambrozije veli o Kainu i Abelu: "Mladi ima prednost pred starijim, jer premda je po dobi mlađi, po kreposti je odličniji" (P.L.14,321). Opet isti na drugom mjestu kaže: "Uistinu ona je starost časna, koja se bijeli na sjedinama nego zaslugama". Stoga pravedan čovjek, iako je po dobi mlad, dok je u kreposti savršen, kad umre, nipošto ne će biti od Boga s grješnicima odbačen nego će biti u vječnoj rashladi i miru. Pa i rimski pisac Seneka kaže: "Dug život po sebi ništa ne znači, jer može biti obilježen teškim zločinima i potpunom beskorisnošću. Tko zlo živi, malo živi, pa živio i sto godina." Pravednik je dakle dostojan staračkog poštovanja, makar bio i mlad, jer čast i poštovanje, što se duguju prema starosti, ne upire se na broj godina nego na obdržavanje zakona i čvrstoću u kreposti.

10. Ovdje nadahnuti pisac navodi dvostruk razlog, zašto neki pravednici rano umiru: 1/Jer je bio Bogu drag, Bog ga je zavolio; 2/jer je trebao živjeti među grješnicima, Bog ga je preselio k sebi. Mladića dakle, koji je po svom kreposnom življenju postao Bogu drag, Bog je tako zavolio kao svoga prijatelja, da ga hoće imati uza se. Budući pak da Bog u svom sveznanju predviđa, da bi takav mladić, ako bi dugo poživio u grješničkoj sredini, bio izvrgnut opasnosti za svoj spas, preseljuje ga ranom smrću k sebi. Obilje primjera za to nlazimo i među kršćanskim svecima (Stanislav Kostka, Alojzije, Ivan Berchmans, sv.Cecilija, sv.Terezija od Malog Isusa, Marija Goretti i t.d.).

11.-12. Prednju misao nadahnuti pisac razvija konkretnim predočbama kao razlozima Božje providnosti. Bog kao da ranom smrću pravednika otima iz pogibli, da mu zloća ne promijeni razum, ili da mu himba ne prevari duše. U tom pogledu planovi su Božje providnosti nedokučivi. Ipak sv.Augustin raspravljajući o tajni predestinacije upozorava, da se svi moraju čvrstim ufanjem predati u volju Božju i moliti Boga za milost, da kao što je tko započeo dobra djela, tako da ih privede do kraja u htijenju i djelovanju, dakako uz pomoć Božje milosti. Bez pomoći Božje milosti može se dogoditi, da čari opačine zasjene ljepotu dobra, a pijana požuda izvraća bezazlen um.

13. "Poživjevši malo ispunio je mnogo vremena". Znači, da je pravednik koji je rano umro, u to kratko vrijeme života stekao toliko zasluga; koliko ih drugi steče istom kroz dugi niz godina svoga života.

14-15. Ista se misao dalje razvija. "Duša mu je bila draga Gospodu, zato ga je hitro izveo isred zloće. A ljudi vidjevši to ne razumiju, niti im pada na um što takova". Sličnu misao nalazimo kod poganskih pisaca. Plauto kaže: "Koga bogovi ljube, umire kao mladić". Pa i Ciceron kaže: "Tako mi Herkula... ni od koga nisam čuo, da mladić koji umre, nije od besmrtnih bogova ugrabljen iz ovih bijeda i iz najgorih prilika života." (Ep.fam. 5,16). Ljudi pak, naročito pogani, ne razumiju te Božje dobrote, kojom Bog pokazuje posebnu svoju milost takovim odabranicima. Sv.Pavao apostol također kaže za takove, koji rano umiru, jer ih Bog zove k sebi, da "onome, koji ljubi Boga, sve pomaže na dobro." (Rim 8,28).

16-17. Što se ovdje kaže, da mrtav pravednik izriče sud nad živim grješnicima, znači, da uviđa, kako je Bog pravedno postupio, kad ga je u mladosti sa zaslugama kreposti uzeo s ovoga svijeta, dok grješnici kojima je Bog dao dug život, ne uviđaju potrebe, da se obrate na pravi put, nego zlo upotrebljavaju vrijeme svoga života, pa zato će ih Bog kazniti, jer se nisu okoristili primjerom kreposna života pravednika, koji je u kratko vrijeme života stekao mnogo zasluga pred Bogom, a ujedno ga time spasio od djelovanja lošeg primjera grješnika, koji dugo živu.

18-2o. Dok grješnici sa svoga stajališta promatraju pravednika koji je rano preminuo s ovoga svijeta i preziru ga, kao da se uzalud ufao u Boga, Bog prezire grješnike i ismijava ih, jer će grješnici poslije svoga ruganja nakon svoje smrti postati bešćasni i izvrgnuti kroz čitavu vječnost ruglu. Onako, kako su se grješnici vladali za života prema pravednicima, tako će se njima vraćati u vječnosti, da će zauvijek biti prezreni i od Boga odbačeni. Oni će morati zamuknuti pred Božjom pravdom. Kroz vjekove će morati osjećati težinu svojih grijeha i jaukati, dok će njihova uspomena na zemlji nestati; morat će zamuknuti pod pritiskom svojih opačina, koje će protiv njih zauvijek svjedočiti. Ta će im grižnja savjesti u vječnim mukama još većma pojačavati njihove muke. Sjećat će se, kako je Bog i njima pružao prigode i izlazio im ususret svojom milošću, ali oni su je prezirali. I to će im također povećavati njihove muke u vječnosti.

Gl. V.

A/ <u>Prijevod.</u>

5, 1. Tada će stajati pravednik s velikim pouzdanjem pred onima, koji su ga mučili,i koji su prezirali njegove trudove.

2. Kad ga ugledaju, uzdrhtat će od silnog straha i zapanjit će se od čudna spasenja.

3. Govorit će među sobom puni kajanja i od tjeskobe duha uzdisat će: "To je onaj komu smo se nekoć podsmijevali i koji nam je bio za porugu;

4. Mi budale smatrali smo život njegov za ludost i svršetak njegov za nečastan.

5. Kako li se ubrojio među sinove Božje i dobio dio svoj među svecima?!

6. Mi smo dakle zalutali s puta istine i svjetost pravde nije nam svijetlila, niti nam je sunce ogranulo.

7. Nabasali smo po stazama bezakonja i propasti i prohodili smo nepristupne pustinje, a puta Gospodnjega nismo poznali.

8. Što nam je koristila oholost? I što nam pružilo bogatstvo s kojim smo se hvastali?

9. Sve je to prošlo kao sjena, i kao glasnik što protrči.

10. I kao lađa što siječe uzburkano more, kojoj nema traga kad projedri, niti staze hrptici njezinoj u talasima.

11. Ili kao ptica kada zrakom proleti, nema znaka putu njezinom, već se lagan uzduh, što ga biju brčna pera i sijeku gipka krila snažnom silom - prolijeće i poslije toga nema znaka lijeta na njemu.

12. Ili kao strijela odapeta na svoj cilj prosijeca uzduh, koji se odmah u se povraća, te se ne zna njezin prolazak.

13. Tako i mi, tek smo na svijet došli, već smo nestali, a nijesmo mogli niti traga kreposti pokazati, nego smo se u zloći svojoj sasvim izjeli.

14. Jer je nada bezbožnička kao prah, što ga vjetar raznosi, i kao sitna pjena što je vihor razgoni, i kao dim što ga vjetar raspırši, i kao spomen jednodnevnog putnika.

+15. A pravednici žive dovijeka i u Gospodu je plata njihova, i briga za njih kod Višnjega.

16. Zato će primiti krunu krasnu, i vijenac lijep iz ruke Gospodnje; svojom će ih desnicom zakriliti i svojom ih mišicom zaštititi.

17. Tád će uzeti jarost svoju kao oružje, i naoružat će stvorenje za odbranu od neprijatelja.

18. Kao oklop obući će pravednost, a na glavu postavit će kao kacigu sud nelicemjeran.

19. Uzet će svetost kao nepobjediv štit.

20. A kao mač naoštrit će žestok gnjev i zavojštit će s njime svijet na bezumne.

21. Tad će izlaziti dobro naperene strijele munjevne, i iz oblaka kao iz lijepo savijena lûka na cilj padat će.

22. I iz sprave će bojne izlijetati gradna zrna puna jarosti, na njih će voda morska bješnjeti, i rijeke će ih naglo potopiti.

23. Dignut će se na njih vjetar silovit, i izvijat će ih poput vihora; i tako će svu zemlju opustošiti bezakonje, i zločinstva će izvrnuti vladalačke stolice.

B/ Tumačenje.

1/ Uzaludan jauk grješnika na sudu Božjem (5,1-8). Posljednji vers pređašnje glave čini prelaz na opreku u opisivanju posljednjeg suda između pravednika i grješnika.

5,1. Ponajprije pravednici će se nalaziti u velikoj postojanosti na Božjem sudu nasuprot onima, koji su ih za zemaljskog života mučili i prezirali njihove trudove.

2. Nasuprot grješnici, kad će na Božjem sudu ugledati pravednike, bit će zaprepašteni od straha i čudit će se od iznenađenja, kako su oni koje su grješnici prezirali i ismjehivali, preko očekivanja grješnika spašeni i proslavljeni. Što više, ti će pravednici zajedno s Bogom na sudnji dan suditi grješnicima.

3. Grješnici svjesni sebi na Božjem sudu svojih zabluda za života na svijetu ,i videći kako su sada sretni oni, koji su na svijetu živjeli pravedno, kajat će se ali će njihovo kajanje biti prekasno, a i nedostatno, jer će se kajati samo radi toga što ih je zadesila Božja kazna, a ne za to, što su živjeli u grijehu. Sada se sve okrenulo protiv njih. Za života su se izrugivali pravednicima, nijekali su opstojnost Božje pravde i Božjeg suda, a sada eto vide, kako su se u svom sudu varali. Oni, koji su na svijetu grješno uživali u zemaljskim dobrima i odbijali pomoć Božje milosti, sada moraju stenjati i jaukati od tjeskobe i očaja, dok se oni, kojima su se izrugivali,raduju kao Božji odabranici i blaženici. Kajanje grješnika je sada uzaludno jer je prekasno, jer se kaju samo za to, što ih je zadesila Božja kazna, a ne kaju se radi svoje krivnje grijeha. Sada priznaju i svoju ludost, ali je sve prekasno.

4-5. Grješnici se na sudu Božjem sami optužuju i priznaju, da su bili luđaci, dok su smatrali život pravednika ludošću i njegov svršetak nečasnim a gle, kako su sada ubrojeni među Božju djecu i imaju udjela među svetima.

6. Sa skrajnom zdvojnošću priznaju grješnici na sudu Božjem, da su za vrijeme svog zemaljskog života zabludili s puta istine, a sada se to više ne da popraviti. Sada priznaju, da im za života nije svijetlilo svjetlo pravde. Ovdje "svijetlo pravde" znači praktičnu mudrost priznavanje Božjih zakona i življenje po tim zakonima. To je putokaz k sretnoj i blaženoj vječnosti. "Niti nam je sunce ogranulo" - Vg prijevod dodaje: "sunce razumnosti" - a to znači, da grješnici vlastitom krivnjom nisu htjeli spoznati istinu, jer su hotimice i uporno zatvarali oči pred spoznajom istine, ili joj se uporno protivili, a to je grijeh protiv Duha Svetoga. To su bile savjesti okorjele u grijehu.

7. Vulgatin prijevod se ovdje malo razlikuje od grčkoga teksta, gdje stoji: "Nasitili smo se do gnjušanja staza bezakonja i propasti i prohodili smo nepristupne pustinje, a puta Gospodnje a nismo poznali", - dok Vg prevodi: "Izmorili smo se na putu nepravde i propasti i hodali smo po teškim putevima, ... "Iako je Vg. prijevod nešto slobodniji, daje ipak jednaki smisao: premda su grješnici sebi za vrijeme zemaljskog života priuštali svakojake osjetne naslade, ipak su se zamarali i samim tim nasladama, jer u njima ipak nisu konačno našli potpunog zadovoljstva, nego su pri tom nailazili takodjer na razne napore, bilo da sebi priskrbe sredstva za uživanje, bilo da poslije neumjerenog uživanja osjete trnje raznih nevolja: bolesti, neraspoloženja, jer posljedice grijeha često kažnjavaju grješnika, na pr. neraspoloženje i klonulost nakon neumjerenog uživanja pića, ili bolesti kojih se zadobavljaju grijesima bluda i raskalašenosti. Sličnu misao nalazimo u knjizi Poslovica (15,19): "Put ljenivca je kao trnova ograda". Pisac Masillon kaže: "Naše su nam strasti hiljadu puta mučnije od napora oko kreposti; zar se dakle isplati imati više muke da se čovjek upropasti, negoli muke koja ga stoji da sebi spasi dušu i prijeđe s odabranicima u boravište vječne sreće". Zabluda dakle grješnika jest radi njihove vlastite krivnje, pa ih zato pred Božjim sudom ne ispričava.

8-9. Grješnici moraju na Božjem sudu sami sebe optuživati, "što nam je koristila oholost" da im život prošao kao sjena i kao glasnik koji trči mimo. Ništa im nije koristilo ni bogatstvo, oko kojega su se toliko trudili, da ga steknu, niti oholost, kojom su se uzvisivali nad druge. Kad ih je snašla smrt, svega je toga nestalo. Često se već za zemaljskog života grješniku dešava, da uslijed kakove katastrofe izgubi sve zemaljsko blago, pa postane siromašniji od najbijednijeg roba. Moćnici pak često gube vlast i postaju podložnicima. Život prolazi brzo kao bujica, i uzalud se ljudi trude, da je zaustave. Sve brzo prolazi kao sjena, i kao glasnik koji brzo protrči.

1o-12. Nizom zornih slika nadahnuti pisac predočuje sve snažnije prolaznost zemaljskih čara i udobnosti. Sve prolazi kao lađa, iza koje kad se valovi sklope nestaje traga, kuda je plovila, ili kao što kad ptica proleti zrakom, nestaje iza nje traga kud je proletjela (Posl. 3o,18). Tako slično biva i s prolaznim udobnostima zemaljskog uživanja grješnika, kad se podavaju udovoljavanju svojih strasti. Napokon završuje nadahnuti pisac poredbu kratkoće ljudskog života sa strjelicom, koja prosiječe zrak, a potom se zrak opet sastavi i nestane traga kuda je strjelica proletjela. Brzina strjelice označuje kratkoću ljudskog života, a potom slijedi zaborav njegove uspomene.

13-14. Iz prednjih versova izvode grješnici logički zaključak primjenjujući ga na sebe: "Tako i mi, tek smo na svijet došli, već smo nestali, i nijesmo mogli ni traga kreposti pokazati, nego smo se u svojoj zloći sasvim izjeli". Život što su ga grješnici proveli u strastvenom uživanju, prošao je vrlo brzo, iscrpio se u ništavosti i zloći zemaljskog uživanja, a nije bio iskorišten za sticanje kreposti i zasluga za vječni

život. Sada to grješnici uviđaju i kaju se radi toga, što im je život bio potpuno promašen, jer sve ono što su proživjeli, nije imalo nikakove vrijednosti za osiguranje sretnog života u vječnosti. To predbacivanje zadaje grješnicima posebne muke u vječnim mukama paklenim, tim više, što uviđaju, da su sami sebi krivi toj nesreći.

U Vg dodaje prevodilac, što nema u grčkom tekstu: "Tako govore oni u paklu, koji su griješili". Premda se taj redak ne nalazi u izvornom tekstu, on je logički zaključak i konstatacija stvarnog stanja grješnika na Božjem sudu i njihove sudbine nakon toga.

Od retka 15-23. slijede refleksije nadahnutog pisca o ništavosti i prolaznosti grješnih naslada u opreci prema onima, koji provode bogoljuban i krepostan život, pa ih zato Bog čuva i dovodi ih u blaženi vječni život.

2) Ispraznost bezbožničkih nada (5,15). Nadahnuti pisac izvodi iz razmatranja grješničkog života zaključke. Njihovu nadu poređuje s pahuljicama, što ih vjetar raznosi, ili s pjenom, što je bura raspršuje, ili s dimom, što ga vjetar razrjeđuje, ili s uspomenom na gosta, što je jednog dana prolazio. Sve grješne udobnosti svijeta su kratkotrajne, pa zato je potrebno za zemaljskog života zamisliti se u njihovu prolaznost i ništavost, da čovjeka ne iznenadi nepripravna prelaz u vječni život, pa da opterećen grijehom zauvijek bude osuđen na prokletstvo.

3) Blaženost pravednika (16-17). Sasvim oprečan od položaja grješnika bit će na sudnji dan položaj pravednika. Njih čeka kod Boga blaženi vječni život kao nagrada za njihove žrtve i patnje u vrijeme zemaljskog života. Iako se pred svijetom činilo, da o njima nitko ne vodi brige, ipak je Bog o njima vodio brigu. On ih je štitio i branio svojom svemogućom rukom. On im je u svojoj providnosti pripravljao vijenac nebeske slave, da ih primi u svoje časno kraljevstvo za svu vječnost.

4) Primjena Božje pravde na grješnike (18-24). U opreci prema susretljivosti Božjoj spram pravednika Bog će prema grješnicima postupiti s gorljivošću svoje pravde, koja se prispodablja s bojnim oružjem. Kao bojnim oružjem Bog se služi silama prirode, da pokara tvrdovrate grješnike. Iz biblijske povijesti saznajemo, kako je Bog karao Egipćane sa lo zala egipatskih, što ih Aleksandar Natalis izbraja mnemotehničkim stihovima:

"Prima rubens unda, ranarum plaga secunda,
Inde culex tristis, post musca nocentior istis,
Quinta pecus stravit, athraces sexta creavit.
Post sequitur grando, post bruchus dente nefando.
Nona tegit solem, primam necat ultima prolem."
(Isp. Exod. 7,15 sl.).

Opske stanovnike Sodome i Gomore Bog je kaznio provalama vatre iz zemlje (Gen.19). Za vrijeme proroka Ilije bilo je izraelsko kraljevstvo zbog opakog kralja Ahaba i narodne idololatrije kažnjeno trogodišnjom sušom, a kasnije asirskim sužanjstvom (722), dok je judejsko kraljevstvo nakon upornosti u grijesima kažnjeno babilonskim sužanjstvom (587). Bog može prema potrebi upotrijebiti i razne druge prirodne sile, da pokara grješnike, kao gromove, potrese zemlje, sušu, poplave, tuču, morske valove, buru i vihor. Te prirodne sile su slične Božjem maču, ili bojnim strojevima. Slično i ratovi, uslijed kojih bezbožni narodi postaju uništeni i moćnici zbačeni s prijestolja. Sva dakle priroda sa svim svojim elementarnim snagama može da posluži Bogu u svrhu kažnjavanja tvrdovratih grješnika, da mogu uvidjeti svemoguću snagu Božju koja raspolaže s prirodnim silama. Tomu je dokaz i katastrofa općeg potopa, kojim je bio kažnjen sav ljudski rod zbog svoje okorjelosti u grijehu.

Gl. VI.

A/ Prijevod

6,1. Vg.: Bolja je mudrost negoli snaga, i čovjek razborit negoli snažan.

2) LXX: 1/. Čujte dakle, kraljevi, i orazumite se; naučite se sudije krajeva zemaljskih!

3) /2/. Slušajte vladaoci ljudskog mnoštva, što ste ponosni zbog narodne množine.

4) /3/. Jer vam je Gospod vladu dao i vlast Svevišnji, koji će ispitivati vaša djela i istraživati vaše namjere:

5) /4/. Jer ako kao sluge njegova kraljevstva krivo sudite i zakona ne vršite, i po volji Božjoj ne hodite:

6) /5/. On će strahovito i brzo na vas napasti, jer vladaoce čeka oštar sud.

7) /6/. Jer neznatnom se smilovanjem oprašta, ali moćni će se moćno istraživati.

8) /7/. Jer se Gospodar svega ne boji nikoga, niti se plaši kakve veličine, jer je On stvorio i malo i veliko, i jednako se brine za sve.

9) /8/. I jake čeka tvrda istraga.

10) /9/. Vama su dakle upravljene riječi moje, oj kraljevi, da se naučite mudrosti i da ne propadnete.

11) /10/. Koji sveto vrše svete stvari, oni se posvećuju, i koji su u tom poučeni nalaze obranu.

12) /11/. Žudite dakle riječi moje, čeznite za njima da se naobrazite.

13) /12/. O kako je mudrost sjajna i neuvehla, i kako je lako vide koji je ljube, i kako je lako nađu, koji je traže!

14) /13/. Ona pretječe spoznanjem one koji je žude.

15) /14/. Tko zorom rani k njojzi, on se ne muči, jer je nalazi gdje sjedi pokraj vrata njegovih.

16) /15/. Jer je sama misao na nju mudrost savršena, i tko je rad nje budan, on je brzo bezbrižan.

17) /16/. Ona hodi naokolo i traži sebe dostojne, i pojavljuje im se blagonaklono na stazama, i u susret im dolazi u svakoj misli.

18) /17/. Jer je njezin početak najiskrenija želja za nastavom.

19) /18/. A briga za nastavu je ljubav, a ljubav je vršenje zakona njezinih, a držanje zakona je utvrđenje neraspadljivosti.

20) /19/. A neraspadljivost dovodi blizu Boga.

21) /20/. Žudnja dakle za mudrošću dovodi do kraljevstva.

22) /21/. Ako se dakle radujete prijestolima i žezlima, vladari pucima, tad štujte mudrost, da dovijeka kraljujete.

23) /22/. A sad da kažem što je mudrost i kako je nastala! Ne ću da vam išto sakrivam, nego ću iznijeti na vidjelo znanje njezino ne mimoilazeći istine.

24) /23/. Ja zacijelo ne idem s onim koji sahne u zavisti, jer takav nema dijela s mudrošću.

25) /24/. A mnoštvo je mudraca svijetu spasenje, i kralj uman blagostanje je narodno.

26) /25/. Zato crpite nauku iz riječi mojih i koristite se!

B/ Tumačenje:

6,1. U Vg. umetnut je ovaj vers iz Prov. 16,32; 24,5 i Eccli 9,16-18 po svoj prilici kao naslov novog odlomka, u kom se govori o potrebi mudrosti kod vladara. Zato je u Vg od 3.1-21 svaki redak za jedan broj veći nego u grčkom tekstu. Tu se naglašuje opće pravilo,da više vrijedi i u samom naravnom redu znanje nego sila, a pogotovo to vrijedi u svrhunaravnom redu, gdje je mudrost još povezana s milošću, koja predpostavlja još i poniznost. Ovim versom čini se prelaz u slijedeći odlomak, u kom se osobito naglašuje potreba mudrosti kod zemaljskih vladara i upravnika, jer će oni pred Bogom polagati mnogo stroži račun, negoli obični ljudi. Onima koji su na vlasti pruža se veća mogućnost, da vrše pravdu i čine dobro ljudskoj zajednici,ne-

goli običnim ljudima, ali zato će biti za njih i mnogo stroži sud i kazna, ako su svoju vlast zlo upotrebljavali.

2. Ovim retkom apostrofira nadahnuti pisac nosioce svjetovne vlasti, a to su vladari i vršioci sudačke vlasti, u smislu riječi Ps. 2,1o: "Sada dakle, vi kraljevi, urazumite se, i dajte se poučiti vi koji sudite zemlji!" Ta je misao već istaknuta na početku knjige Mudrosti (1,1). Predstavnici vlasti treba da se većma trude oko mudrosti i kreposti, jer su teže njihove dužnosti i radi veće odgovornosti pred Bogom, koji je vrhovni sudac svih ljudi. Ali su za nosioce vlasti i teže kazne, ako se ne dadu voditi mudrošću i pravednošću, jer ih to može stajati i gubitka njihova položaja (5,24). Krist u N.Z. također naglašuje ovu misao: "Komu je mnogo dano, od njega će se i mnogo tražiti; komu je mnogo povjereno, od njega će se više iziskivati" (Lk 12,48). Ona se odnosi ne samo na svjetovne vladare, nego i na crkvene poglavare, biskupe i svećenike, kao duhovne pastire vjernika. Sv.Augustin upozorava,da oni, koji su postavljeni, da budu učitelji i pastiri naroda, moraju biti vođe u onom, u čemu poučavaju druge, t.j. da najprije sami napreduju u kreposti i mudrosti da uzmognu druge ne samo poučavati nego im prednjačiti u napredovanju kreposti.

3-4. Nadahnuti pisac upravlja ozbiljnu opomenu onima, koji vladaju mnoštvom i uživaju u toj svojoj vlasti. Neka budu sebi svjesni, da im je od Boga dana ta vla-st, i da će pred Bogom polagati strogi račun o vršenju te vlasti. Ova se misao često naglašuje u St.Z. (I Dnev. 29,11-12; Prov.8,15; Dan 2,2o-21). U N.Z. naglašuje je i Isus Krist kad govori Pilatu: "Ne bi ti imao nikakve vlasti,kad ti ne bi bila dana odozgora" (Iv 19,11; Rim 3,1 i sl.; I Petr. 2,13-15 i dr.). "On će ispitivati vaša djela i istraživati vaše namjere" - znači, da će nosioci vlasti osvanuti pred strogim Božjim sudom i odgovarati za svoja djela, mnogo strože negoli obični ljudi, koji su bili njima podložni. Taj sud Božji ne će se obazirati na mišljenja laskavaca, koji su se ulagivali vladarima radi svoje vlastite probiti, a na štetu podložnika, nego jer proniče u dubinu srdaca i ispituje ljudske misli, otkrit će sve što je bilo nepravedno,da im pravedno sudi.

5-6. Prednja misao pojačava se trima paralelizmima, kojima se naglašava dužnost svijesti, da u Božje ime vrše svoju vlast suđenja, a kad tamo oni je zloupotrebljavaju za nepravedno suđenje, gaženje Božjeg zakona; svojim načinom života, zadesit će ih strašan Božji sud, tim teži i strašniji, čim im je bila odgovornija služba, koju im je Bog povjerio.

7-9. U ovom stavku ističe se strogost Božje pravednosti prema onima, kojima je po njihovu položaju bila povjerena vlast nad mnoštvom. Budući da nosioci vlasti od Boga više primili, nego podložnici, zato će i strože biti suđeni ako tu vlast nisu vršili na korist i dobro mnoštva. Malom čovjeku podložniku ne može se upisivati toliko u grijeh, ako je pogriješio zbog neznanja ili neupućenosti, kao onima koji su dobro poznavali Božji zakon i bili na položaju da se brinu za njegovo izvršivanje. To vrijedi i danas u primjeni na crkvene poglavare. Nosioci vlasti bit će dakle

mnogo strože kažnjavani na sudu Božjem negoli obični podložnici, jer Bog dobro poznaje krivnju jednih i drugih. Kod Boga neće na sudu biti nikakve pristranosti glede ublaživanja kazne zbog negdašnjeg uglednog i visokog položaja,nego upravo visok i ugledan položaj povlači za sobom tim veću odgovornost i krivnju pred Božjim sudom, tako da će za ovakove Božji sud biti teška muka, tim teža, što su bili na odgovornijem položaju.Neka se dakle nitko ne omamljuje ohološću zbog svoga položaja ili laskanjem udvorica, da sebi dopušta samovoljno gaženje zakona pravde, jer će za takav postupak biti najstrože kažnjen.

lo-ll. Ova dva versa upravlja nadahnuti pisac kao zaključak na temelju pređanjih upozorenja o odgovornosti glavara ljudske zajednice,da zbog straha pred oštrim Božjim sudom uznastoje svom brižljivošću upoznati mudrost Božjeg zakona i točno ga izvršivati, jer će samo tada biti lakša njihova odgovornost pred Božjim sudom, i moći će se opravdati.

12. Ovim se retkom završuje prednji odlomak s ponovnim poticajem na težnju za stjecanjem mudrosti, koju izlaže nadahnuti pisac, a to stjecanje neka proizlazi iz prave ljubavi prema mudrosti, jer tko iskreno teži za njom, on će je i ljubiti.

13-14. Započinjući ovaj odlomak nadahnuti pisac ističe,kolika dobra i blagodati donosi čovjeku mudrost, ako je iskreno i sa svom ljubavlju traži. Ona je sjajna i neuvela, i bez muke je postizavaju oni, koji je doista ljube. Za njih je mudrost slična personifikaciji vječno divne mlade djevice kojoj nikad ljepota ne vene. Ona nas odvraća od tamnih prolaznih vrednota i dolazi nam ususret, kad zapaža u nama iskrenu sklonost i ljubav prema njoj.

15-16. Tko iskreno i s ljubavlju teži za mudrošću, ona mu dolazi već ranom zorom ususret, što znači,da ga spremno čeka na odaziv i upravo kao da ga čeka pred vratima njegove kuće. Drugim riječima Bog pomaže svojom milošću i prati ih da mogu po njoj živjeti, pa tako postaju sigurni na putu kreposti. Savršena mudrost sastoji se u težnji da čovjek postane potpuno sretan, a takav može postati samo onaj, koji posjeduje Boga, najvišu mudrost. Nastojati dakle oko toga da čovjek misli na Boga, a misao na Boga znači nastojati da ga ljubi i u Njemu nađe svoje smirenje.

17. Istu misao nalazimo u Prov. 8,2. Mudrost se pojavljuje ljudima u svim njihovim djelima, da ih vidljive ljepote vode k nevidljivima. Ona govori ljudima putem reda u svijetu, sa svjetlom svoje istine, primjerima svojih svetaca, slatkoćom blagostanja i s gorčinom protivština. Ona izlazi ususret svojim ljubiteljima sa svom brižljivošću Providnosti, koja obuhvata sve stvari, i najveće i najmanje, pa tako ih osigurava, da budu u vlasti onoga, iz čijih ruku ih ne može istrgnuti nijedna sila, jer su i vlasti na glavi izbrojeni u vlasti Božje Providnosti. Tumačitelj Lesetre nalazi na ovom mjestu ne samo personifikaciju Mudrosti, nego i samu utjelovljenu Riječ Božju,Sina Božjega, kao utjelovljenu Mudrost Božju. Sasvim jasno govori o utjelovljenoj Riječi Božjoj Ivanovo evanđelje (1,1; 1,9.14; Baruh 3,38). Sama Riječ Božja sišla je ususret svome stvorenju,

da potraži ono što je bilo izgubljeno (Lk 19,1o), obilazeći puteve Judeje i Galileje (Mt 4,18; Lk 9,57; Iv 1,36; 7,1). Prolazeći svijetom svuda je božanski Spasitelj činio ljudima dobro i iskazivao svoju ljubav prema ljudima (Tit 3,4). Stoga sv.Bernardo kliče: "Kako li si dobar onima, koji te traže! A što li tek onima,koji te nalaze?

18-21. Traženje Mudrosti dovodi do vječnog blaženstva. Nadahnuti pisac poslije kako je istaknuo od kolike je važnosti ljubav prema Mudrosti i predočio je kao otjemu personifikaciju, izbraja dijalektičkim klimaksom svojstva njezine ljepote, kojima se postepeno uzdiže do dostojanstva vječnoga kraljevanja. To postepeno uzdizanje slično je neprekinutom lancu, koji počinje najiskrenijom ljubavlju prema nastavi, a ta ljubav potiče na vršenje zakona, vršenje pak zakona svršava u nepokvarenosti, a nepokvarenost čini čovjeka najbližim Bogu, i napokon težnja za mudrošću dovodi do trajnog kraljevanja. Početak dakle i temelj mudrosti kod čovjeka je iskrena težnja upoznati tu mudrost. Sličnu misao nalazimo i u knjizi Poslovica (1, 7): "Početak je mudrosti strah Gospodnji", a taj strah Božji jest iskrena težnja za mudrošću. Sv.Bernardo objašnjava proces napredovanja u mudrosti ovako: Naša spoznaja samih sebe rađa u nama spasonosi strah pred Bogom kao sveznajućim sucem, te u nama rađa svijest poniznosti pred svemogućim Bogom radi svoje grješnosti. Ali kad spoznajemo i to, da je Bog neizmjerno milosrdan prema nama izlijevajući na nas blago obilja milosti zasluženih po Sinu Božjemu Spasitelju Isusu Kristu, a te milosti nas potiču, da se Boga ne samo bojimo, nego da ga i ljubimo, što očitujemo održavanjem Božjeg zakona (Iv 14,15). Održavanjem Božjeg zakona čuvamo se i čistimo se od grijeha i postizavamo besmrtnu blaženost u nebeskom kraljevstvu, gdje postajemo sasvim blizi Bogu, da gledamo licem u lice njegovu neizmjernu ljepotu.

Na kraju ovog odlomka nadahnuti pisac izvodi zaključak: kojim potiče svoje učenike: "Žudnja dakle za mudrošću dovodi do vječnoga kraljevstva".

22. Iz gornjih pouka izvodi nadahnuti pisac praktičnu primjenu za pouku kraljevima i zemaljskim vladarima: "Ako se dakle radujete prijestoljima i žezlima, vladari pucima, tada štujte mudrost, da dovijeka kraljujete". To u prvom redu vrijedi za njihovu osobnu korist, da osiguraju sebi trajnost vladanja, a jednako vrijedi to da se brinu za trajno blagostanje svojih podložnika. Konačno pak to će osigurati i njihovu vječnu sreću u prekogrobnom životu (3,8; 5,16).

23.(Vg). Ovaj redak dodaje Vulgatin prijevod: "Ljubite svijetlo mudrosti svi koji upravljate narodima!" To je zapravo kao neki reasume prеđašnjih pouka, koga ne nalazimo u izvornom grčkom tekstu, pa je vjerojatno, da je to neki kasniji marginalni dodatak, koji je poslije uvršten u sam tekst prijevoda Vg.

24 (grčki tekst r.22). Od ovog retka dalje pa do svršetka ove glave nadahnuti pisac naviješta sadržaj teme o kojoj će dalje raspravljati. On ne daje strogu definiciju mudrosti, nego

deskripciju: što je ona, kako nastaje, kako su divni njezini učinci. U riječima: "Ne ću sakrivati od vas Božjih tajna, nego ću sve od početka rađenja istraživati i osvijetlit ću njezino znanje i ne ću mimoići istine" - tumačitelji drže, da nadahnuti pisac diskretno polemizira s tadašnjim grčkim filozofskim nazorima, gdje se neko znanje pridržavalo samo za odabrane krugove (initiati), dok širim krugovima nije bilo pristupačno, već su to za njih bile tajne (mysteria), ispor. 14,23. Zato kaže: "Ja vam ne ću sakrivati Božjih tajna, nego ću od početka postanka istraživati, i iznijet ću na svijetlo njegovo znanje, i ne ću mimoići istinu". Budući da Božanska mudrost ima voditi ljude k vječnom spasenju, potrebno je da bude svima pristupačna. U potpunom smislu obistinilo se to po Isusu Kristu, koji je rekao: "Ja sam vam dao upoznati sve što sam čuo od svoga Oca" (Iv. 15,15). I sv. Pavao apostol kaže: "Znajte, da nijesam propustio ništa navijestiti vam što bi vam moglo biti korisno i poučiti vas bilo javno bilo po kućama" (Dap. 2o,2o). Božanske istine namijenjene su svim ljudima za sva vremena, zemlje i narode, kao i za sve slojeve pučanstva. Božanska mudrost ne treba se ničega bojati, da što taji pred ljudima, niti pred najvećim umovima svijeta niti pred neukim svijetom.

25. Ovdje naglašuje nadahnuti pisac, da se ne pridružuje onima koji su ljubomorni ili zavidni drugima, da idu putem mudrosti, jer prava mudrost vođena je ljubavlju, i nije ohola, nego s veseljem daje drugima, što je od Boga primila. Sv. Bazilije reasumira sve dužnosti učitelja i učenika: prvi treba da poučavaju bez zavisti, a drugi treba da se ne stide da budu poučavani. Čovjek koji je zavidan da drugi postaje mudar nema udjela u mudrosti, jer mu fali ono, što je potrebno za pravu mudrost, a to je ljubav.

26-27. Završujući ovo poglavlje Mudrac naglašuje od kolike je važnosti ako je u svijetu mnogo mudrih, jer su oni zdravlje svijeta, a osobito ako se kraljevi odlikuju pravom mudrošću, jer je time uveliko zajamčeno blagostanje naroda, kao i trajnost opstanka države. Oni treba da budu sebi svijesni, da im je od Boga dana vlast, pa zato treba da nastoje tu vlast vršiti tako, kako je Bogu po volji. To osobito vrijedi za nosioce vlasti u Kristovoj Crkvi.

GL. VII.

A/ Prijevod.

7, 1. I ja sam smrtnik sličan svima, i potomak prvosazdanog sina zemljina, i izdjelan kao tijelo u utrobi majčinoj:

2. U roku desetmjesečnom stisnut u krvi, iz sjemena muževljeg i slasti družice u spavanju.

3. I ja sam, došavši na svijet povukao zajednički zrak, i

pao na zemlju sličnopatnicu; jednako sam zaplakao gla-som prvim, sličnim svima.

4. U pelenama sam i s brigama bio uzgojen.

5. Jer nijedan kralj nije drukčije postao ni na svijet došao,

6. Već svi jednako ulaze u život i slično izlaze.

7. Zato sam se pomolio i razum dobio, zavapio sam i primio duh mudrosti.

8. Zavolio sam je većma nego žezla i prijestolja, i za ništa nijesam držao bogatstvo u poređenju s njome.

9. Nijesam htio da je poredim ni s dragim kamenjem, jer je sve zlato pred njom kao malo pijeska, a srebro se prema njojzi smatra blatom.

lo. Ljubio sam je više nego zdravlje i lijepo obličje, i preodabrao sam je, da mi bude mjesto svjetlosti, jer njezin sjaj bez prestanka svijetli.

11. A došla su mi s njome jednako sva dobra, i blago nebrojeno po rukama njezinim.

12. I stao sam se nad svime radovati, jer sve vodi mudrost, ali nijesam znao da je ona roditeljka svega toga.

13. Kako sam bez lukavstva naučio, tako i bez zavisti predajem, bogatstva njezina ja ne sakrivam.

14. Ona je neiscrpljivo blago ljudima, i koji se njime služe, postaju prijatelji Božji, preporučeni darovima njene nastave.

15. Zato mi neka Bog dade da rečem po srcu, i da mislim dostojno darova dobivenih, jer je On i vođ mudrosti i učitelj mudraca.

16. U njegovoj smo ruci i mi i riječi naše, i sav razum i umještvo u poslovanjima.

17. On je meni dao o stvarima što postoje znanje istinito, da znam sustav svjetski i djelovanje počela.

18. Početak i svršetak i sredinu vremenima, promjene okretajne i izmjene doba godišnjih.

19. Krugove godišnje i položaje zvijezdane.

2o. Narav životinja i bijesne nagone zvjeradi, nasilja (zlih) duhova i misli ljudske, razlike među biljkama i ljekovite moći korijenja.

21. Spoznao sam štogod je tajno i javno, jer me je naučila mudrost umjetnica u svem.

22. Jer je u nje duh: bistar, svet, jedin, mnogostruk, tanan.., gibljiv, pronicav, neoskvrnjen, jasan, nepovrediv, dobroljubav, oštar, nezaprečiv, dobrotvoran,

23. Čovjekoljubiv, stalan, siguran, bezbrižan, svemoćan, svenadzoran, prolazeći kroz sve duhove, bistre, čiste i najtanje.

24. Jer je mudrost gibljivija od svakog gibanja, ona proniče i prolazi sve uslijed čistoće.

25. Jer je ona dah sile Božje, i odvir čist slave Svemogućega: zato je ne može ništa nečisto oskvrnuti.

26. Ona je odsjev vječne svjetlosti, i ogledalo čisto Božjeg djelovanja i slika dobrote njegove.

27. Jedna je, a može sve, i ostajući u sebi, obnavlja sve. Ona prelazi od koljena do koljena u duše svete, i sprema Božje prijatelje i proroke:

28. Jer Bog ne ljubi nikoga, osim tko se druži s mudrošću.

29. Ona je od sunca sjajnija, i ljepša od sveg zvjezdanog položaja; poredena sa svjetlošću ona je nadmašuje:

3o. Jer iza svjetlosti dolazi noć, dok zloća nema snage protiv mudrosti.

B/ <u>Tumačenje.</u>

1/ <u>Kako je Salomon postao mudar.</u> Ovim poglavljem počinje izvadak iz Salomonovih mudrosnih djela, koji obuhvata gl.7-9.

1. Navodi riječi samoga kralja Salomona, kako je on došao do mudrosti, da pokaže put, kako i drugi mogu postići mudrost. On nije postigao mudrost po plemenitosti kraljevskog roda, jer se rodio kaošto se i drugi ljudi radaju, od roda prvih ljudi, gdje je prvi čovjek stvoren od zemlje, a potom je nastao slijed radanja po bračnoj vezi muža i žene. I Salomon je bio običan smrtan čovjek, koji nije došao do mudrosti time što bi se ponosio svojim kraljevskim dostojanstvom, niti svojim bogatstvom, nego je sebi tu mudrost izmolio poniznom molitvom od Boga i živom željom i nastojanjem, kako da tu mudrost steče. Svojim priznanjem, da je običan čovjek, Salomon hoće da istakne, da ni kraljevi nisu po prirodi drugo nego obični ljudi. Time je htio naglasiti, kako je neispravno mišljenje onoga vremena kod drugih naroda, gdje se držalo da su kraljevi božanskog podrijetla, kao n.pr. kod Egipćana, Babilonaca, Asiraca i drugih.

2. Salomon opisuje svoj dolazak na ovaj svijet, kao što biva kod svih ljudi, po bračnoj vezi supruga, nakon čega se formira čovječje tijelo u materinoj utrobi otprilike kroz deset mjeseci. Ovakovo računanje trudnoće je okruglo uzeto prema hebrejskom brojenju mjeseci, koji se računaju po lunarnim mijenama, pa su zato za 1 dan kraći od astronomskih mjeseci. Trajanje trudnoće uzima se inače obično 9 mjeseci ili 27o dana, ali po modernom medicinskom računanju obično porod slijedi nakon 28o dana trudnoće, što znači, da se proteže i u deseti mjesec. U pučkom računanju započeti mjesec računa se obično kao čitav mjesec. No ima slučajeva da se trudnoća proteže i do 3oo dana, dakle punih lo mjeseci. Zato je Salomon prema pučkom načinu izražavanja mogao reći da trudnoća traje lo mjeseci, što znači približno lo mjeseci, odnosno porod biva u lo.mjesecu.

3-4. Dalje opisuje Salomon, da je prigodom svog rođenja jednako se vladao. Kad se rodio, počeo je disati zrak i prvo što je bilo počeo je plakati. Prigodom rođenja imao bi pasti na zemlju, ali tomu su predusrele brige žene primalje, koja pomažući kod poroda prima dijete na ruke, opere ga i povije u pelene, pa ga pruža na materine grudi, da ga ona dojenjem nahrani. Dalje se nastavlja mnogostruka briga oko othranivanja djeteta. Nitko od kraljeva nije imao drukčiji početak svoga života (r.5). I rimski pjesnik Plinije (Hist.nat.) spominje: "Čovjek koji treba da zapovijeda nad svim životinjama, dolazi na svijet kao najbijedniji i najzapušteniji, i stalno se nalazi u pogibli, da izgubi život. Kod njega nedostaje ono,što postoji kod mnogo manje vrijednih životinja. On ne može sebi tražiti odmah hranu, niti je sposoban da se očuva od pogibli,koje mu prijete,da izgubi život. Jedino što može jest da zaplače. On mora da počinje trpjeti,premda još nije počinio nikakva zla.

6. Promatrajući dakle početak i svršetak ljudskog života na zemlji Salomon zaključuje,da je porod i smrt kod kraljeva jednak, kao i kod svih drugih ljudi,bez obzira na njihov kasniji položaj u životu.

7. Salomon svjestan si ljudske bijede kao čovjeka,priznaje da po svojoj naravi nije baštinio nikakovih privilegija iznad drugih običnih ljudi, kakovi su njegovi podložnici, zamolio je Boga,da mu udijeli mudrost. Na tu pak molitvu potakla ga je vjera u Boga i Božja milost koja je toj vjeri pritekla u pomoć. Ta je molitva bila uspješna, jer ju je uslišao Bog. Tu misao naglašuje i sv.Jakov apostol u svojoj poslanici: "Ako nekomu od vas ne dostaje mudrosti, neka ište u Boga, koji svima obilno daje bez prigovora, i dat će mu se. Ali neka ište s vjerom, bez ikakva oklijevanja" (Jak. 1,5-6).

2/ <u>8-lo. Vrijednost mudrosti.</u> U ovom odlomku Salomon veliča cijenu mudrosti iznad kao vrjedniju od kraljevskih prijestolja, i ne može se usporediti s nikakvim zemaljskim bogatstvom, jer je ono ništavo pred njezinom vrjednošću. Kada tko iskreno upozna mudrost, uvidjet će, da ona više vrijedi negoli dragocjeno kamenje; sve zlato svijeta jest prema njoj kao sitan pijesak,a srebro usporedjeno s njom slično je blatu. Kraljevsko dostojanstvo je idol ljudske ambicije, zlato i srebro jesu idoli čovječje pohlepe za zemaljskim blagom, a sve je to isprazno i prolazno, prema trajnoj vrijednosti mudrosti, koja je dar samoga Božjeg Duha. Ona je dapače vrjednija od ljudskog zdravlja, i zato je kralj Salomon uzima za svijetlo svoga života. To je nepokvarljivo i neprolazno blago, jer daje duši nevidljivu ljepotu i daje mu neugasivo svijetlo za postizavanje vječnog života i nebeske slave (Prov. 6,23; Iv 1,15). Vulgatin je prijevod ovdje nešto slobodniji od grčkog teksta, gdje se kaže: "I dao sam joj prednost pred svijetlom". Smisao je: Mudrost vrijedi više nego svijetlo, jer je svijetlo ugasivo, dok mudrost je neugasiva.

11-12. Kralj Salomon molio je od Boga mudrost prigodom nastupa svoga prijestolja, no povrh mudrosti Bog mu je dao zajedno s njom i sva druga dobra, (III Kralj. 3,7-12) t.j. bogatstvo

i čast, prema onoj Kristovoj riječi: "Tražite najprije kraljevstvo Božje, i sve će vam se drugo dodati" (Mt 6,33). Mudrost upravlja upotrebom zemaljskih dobara, i konačno ona je njihov začetnik. Salomon nije toga prije znao, nego je to iskusio dok je tim dobrima upravljao, uviđajući, da je mudrost mati svih dobara.

13-14. Salomon je molio od Boga mudrost sasvim bezazleno, bez grješnih namjera i bez zavisti je tu mudrost priopćivao drugima, ne imajući ljubomora ako je i drugi budu stjecali i posjedovali. Mudrost rađa svojim darovima, t.j. dobrim djelima i poukom drugih, prijateljstvo s Bogom. Budući da ona dolazi od Boga i vodi k Bogu, zato je ona neprocjenjivo blago.

15-16. Ovdje se grčki tekst nešto razlikuje od prijevoda Vg. Prema grčkom tekstu smisao je ovaj: "Zato neka mi dade Bog da rečem po srcu i da mislim dostojno darova dobivenih, jer je on i vođ mudrosti i učitelj mudraca". Prema Vg mjesto željnog načina prevodi s prošlim vremenom "Bog mi je dao..." Ispravniji je smisao grčkog teksta, gdje Salomon moli, neka bi mu Bog dao, da o uzvišenoj stvari mudrosti dostojno misli i da bi mogao ispravno izraziti ono što mu je Bog po mudrosti nadahnuo. Egzegeta Vaccari ispravno primjećuje,da je smisao ovog Salomonovog priznanja, da bez Božje pomoći čovjek ne bi mogao ni dobro izraziti pojam mudrosti. (Ispor. Prov.15,1). Kao razlog zato navodi Salomon: jer je On (t.j.Bog) sam vođa mudrosti, da se oni koji je slijede klone zabluda, ili da ih pročisti od zabluda, ako su pali u njih naučavajući druge, pa da se ponize pred Bogom i nastoje ispraviti ono u čemu su zastranili,priznajući uvijek ako su što učinili, što ne bi bilo u skladu s Božjom svemogućnošću. Tim priznanjem Salomon priznaje svoju spremnost podvrći se Božjoj volji, kadgod se osjeća slabim, očekujući Božju pomoć. Sv.Pavao apostol izražava to ovako:"Kada sam slab, tada sam jak" (II.Kor.12,10). Stoga Salomon ispravno zaključuje, da Božja ruka vodi sve naše znanje, riječi i djelovanje, što potvrđuje i sv.Pavao apostol (II Kor.3,5).

17-21. U ovom odlomku koji slijedi, Salomon izbraja sve znanje, što ga je stekao po mudrosti, kao majci svih dobara (III Kralj. 3,5-12; 5,8,14).

17-19. Ponajprije Salomon je po toj mudrosti upoznao veličanstveni sustav svijeta, dakle temelje kozmologije, kao što je sastav svijeta i njegovih počela (elemenata), sile koje djeluju u svijetu, kakove susrećemo kasnije u Platonovoj i Aristotelovoj filozofiji. Upoznao je sustav vremenskog određivanja i raznih promjena, što se tijekom vremena zbivaju, tok godina, raspored zvijezda, raspored godišnjih dobi i razne pojave, koje su s tim u vezi, Što se tiče brojenja godina, kod Izraelaca je bio uobičajen lunarni sustav određivanja dužine godina, koji se ravnao prema broju dana dvanaest mjesečnih mijena, dok je kod Egipćana postojao solarni sustav određivanja dužine godine,t.j. da se početak godine određivao prema danu solsticija.Stoga je kod Izraelaca postojala praksa,da se svake treće ili četvrte godine morao umetati jedan prijestupni mjesec,kojim bi se dostizala razlika solarne godine. Prema godišnjim dobama mijenjao se i

položaj raznih zvijezda. U r.2o. Salomon spominje i poznavanje zoologije, životinjsku prirodu. Pod izrazom "bijesne nagone životinja" razumijeva se poznavanje životinjskih instinkata, naročito u vrijeme njihova parenja, zatim u traženju plijena i hrane. U r.2o Vg. prevodi "vim ventorum", ali točnije prema grčkom tekstu radi se ovdje o poznavanju duhovnih sila, naročito zlih duhova, kako ih se može obuzdati i onemogućiti (ispor.Tob. 6,8-9;8m23). Osim toga Salomon je bio poznat kao vrstan poznavalac ljudske psihologije, kako se to vidi iz njegova suda nad dvjema ženama kojoj od njih pripada dijete (III.Kralj.3,18-28). Dalje se spominje, da je Salomon dobro poznavao "razliku među biljkama i snagu njihova korijenja", a to znači, da je bio vrstan poznavalac botanike i znao njihovu ljekovitost,dakle da je bio i dobar farmaceut, razumije se prema tadašnjem stanju ove nauke. Salomon zaključuje ovaj odlomak riječima: "Spoznao sam štogod je tajno i javno, jer me je naučila mudrost umjetnica u svemu." Ove riječi treba shvatiti tako, da je Salomonu bilo poznato gotovo svekoliko tadašnje stanje ljudsko. To je dakako pjesnička hiperbola, koja se ima shvatiti u relativnom smislu, ukoliko je prema tadašnjem stanju ljudskog znanja bilo dostupno. Pod riječima "Tajno i javno" treba razlikovati: neke stvari koje su osjetnom opažanju nedokučive ili se iznenada i neočekivano događaju, kao n.pr. bljesak munje, pomrčina sunca,potresi i odroni zemlje; zatim opet neke stvari, koje su pristupačne ljudskom opažanju, kao što je navedeno u predašnjim retcima o pojavama svemira, atmosferskim pojavama, životinjski instinkt,biljno carstvo i njegova ljekovitost. Sve to znanje Salomon smatra da je primio po Mudrosti od Boga mu priopćenoj.

3/ Divne odlike Mudrosti, njezina uzvišenost, mudrost kao izvor ljubavi (22-3o). Čitav ovaj odlomak do svršetka ovog poglavlja jest uzvišeni hvalospjev u počast Mudrosti. Nadahnuti pisac posmatra pritom veličanju Mudrosti istu kao personificiranu Božansku mudrost. Na taj se način približava, iako ne sasvim poimanjem, onomu, što se u N.Z. naziva Logos ili Riječ Božja, a to je Sin Božji, ili druga Božanska osoba. Definitivno donosi nam sasvim jasno tu objavu Kristova nauka u N.Zavjetu. Ta je Mudrost takova, da se u njoj odrazuje sveti duh znanja, jedini, mnogostruk, tanan. Kao duh znanja diže dušu od jednostavnog stepena vjere do sve dubljeg shvaćanja božanskih istina. Kao jedini, grčki jedinorođeni, znači jedini svoje vrste i po svojoj naravi. Mnogostruk je s obzirom na svoje mnogostruko djelovanje. Tanan (subtilis) ukoliko svojom spoznajom proniče stvari do u tančine. Svet jer je izvor i uzrok svake svetosti; lako pokretljiv jer je nematerijalan; pronicav jer može kroz sve prolaziti; neokaljan, jer nema na njemu ni materijalne ni moralne ljage; jasan, jer njezina nauka nije dvosmislena; nepovrjediva, jer unatoč toga što svime ravna i upravlja, nigdje ne zadobiva ljage; stalna, jer se ne mijenja, očevidna, jer je svima razumljiva i pristupačna; ona ljubi dobro i zato je dobrotvorna; čovjekoljubiva, jer ljubi ljude i čini ih Božjim prijateljima; postojana, i zato se može čovjek u nju pouzdati; svemoguća, jer za njom stoji Božja svemogućnost; ona je pokretljivija od svega što je pokretljivo i proniče ne samo ono

ono što je materijalno, nego i duhovna bića. Ako se izbroje sva ova svojstva ima ih 21, a to je simbolički broj sastavljen od 3 x 7 = 21, što znači: broj 3 i broj 7 su sveti brojevi (Exod. 23,14; Lev.23,8; IV Kralj. 5,lo; Is. 6,3; Zah. 3,9). Dalje (r.25) predočuje se nematerijalnost mudrosti poredbom pare, koja se diže iz Božje kreposti, te je najčišće prosijavanje svemogućega Boga. Kaošto je vodena para ista substancija kao i tekuća voda, tako je Mudrost Božja, a to je Riječ Božja, iste biti kao i Bog Otac. Ona je dalje (r.26) sjaj vječnog svijetla i neokaljano zrcalo Božjeg veličanstva i Božje dobrote. Time se dakle personifikacija Božje Mudrosti toliko približuje nauci o Logosu ili Božjoj Riječi, da se nalazimo na pragu novozavjetne nauke o istobitnosti Sina Božjega s Bogom Ocem. Sv.Pavao apostol naziva Sina Božjega odrazom slave Božje i otiskom Njegove biti, koji sve uzdržava svojom silnom riječi (Hebr.1, 3). Istaknuvši istobitnost Božje Mudrosti i njezinu osobnost nadahnuti pisac ocrtava u r.27. njezinu svemogućnost u najrazličitijim veličanstvenim pojavama njezina djelovanja. Ona sve obnavlja (Ps lo3,3o). Primjenjujući tu misao na djelovanje Isusa Krista, koji je čovjeka našao u zastarjelosti grijeha, obnovio ga je novim zakonom milosti,dao je čovjeku novi duh i novo srce. To biva po osnivanju svete Crkve,preko koje trajno obnavlja duhovni život medu svim narodima po svetim dušama,što se rađaju u njezinom krilu, te ih čini Božjim prijateljima i procima. Stoga nastavlja nadahnuti pisac (r.28), da Bog ljubi samo onoga, koji zajedno stanuje s Mudrošću. To naglašuje Krist riječima: "Nitko ne dolazi k Ocu, nego po meni" (Iv.14,6). Bog ljubi samo onoga, koji nastoji da mu postane sličan, a postaje sličan Bogu samo onaj, u čijoj duši se nastanjuje Mudrost.Ljudska duša prodahnuta Božjim Duhom preobražava se na izvjestan način, da postaje slična Bogu, te ljubi samo ono, što Bog ljubi. Koliko dakle treba da kršćanin nastoji biti mudar, da bude dostojjan toga imena. Ako to vrijedi za obične kršćanske vjernike, onda još u puno većoj mjeri vrijedi za one, koji su postavljeni, da ih vode i poučavaju. Na kraju ove perikope nadahnuti pisac još jednom ističe neisporedivu ljepotu mudrosti,kao sjajniju od sunca i divniju od rasporeda zvijezda. No sunce i sjaj zvijezda ne mogu učiniti lijepim ono, što je ružno i nakazno, dok mudrost pomoću milosti posvetne oduzima duši rugobu grijeha i preporađa je posvetnom milošću, da bude dostojna Božje ljubavi. U r.3o. ističe se razlika između svijetla sunca i mudrosti, a ta jest, da kad zađe sunce, nastaje noć, dok mudrosti ne može da pobijedi zloća.

Gl. VIII.

A/ Prijevod.

8,1. Ona se prostire snažno od kraja do kraja i upravlja svim i upravlja svime spasovno (korisno).

2. Nju sam zavolio i za njom sam čeznuo od mladosti, i nastojao sam da sebi dovedem kao vjerenicu, jer sam se zaljubio u ljepotu njezinu.

3. Ona se diči rodom plemenitim, jer živi s Bogom zajedno, i Gospodar je svega ljubi.

4. Ona je povjerenica znanja Božjega i izbiračica djela Njegovih.

5. Ako je bogatstvo željkovano blago u životu, tad, što je bogatije od mudrosti, koja sve stvara?

6. Ako li razum stvara, tko je na svijetu od nje veći umjetnik?

7. Ako li tko ljubi pravednost, trudi su njezini kreposti: ona uči trijeznost i razboritost, pravednost i hrabrost, od kojih nema ništa korisnije ljudima za života.

8. Ako li tko čezne za mnogim znanjem, onda znade stvari stare, i dovija se budućima, vješta je zapletima govornim i odgonetanjima zagonetaka; ona znade unaprijed znake i čudesa, i svršetke rokovima i vremenima.

9. Zato sam odlučio, da je sebi dovedem kao životnu družicu, dobro znajući, da će mi biti dobra savjetnica, i tješiteljka u brigama i tuzi.

1o. Da ću po njoj steći slavu u mnoštvu narodnom, i kao mladić čast pred starcima.

11. Da ću se u suđenju naći oštrouman, i da će mi se diviti knezovi, kad stanem pred njima.

12. Čekat će me kad budem šutio, i slušat će kada prozborim, i ako se odulji govor moj, držat će ruku na svojim ustima.

13. Zadobit ću rad nje besmrtnost, i ostavit ću vječni spomen rodu budućem.

14. Vladat ću narodima i puci će mi biti podložni;

15. Pobojat će se strašni silnici kad me začuju, s narodom ću biti prijazan i u ratu hrabar.

16. Kad se vratim kući svojoj, tad ću počinuti kraj nje, jer drugovanje s njome nema gorčine, niti je dosadan zajednički život s njom, već je pun radosti i veselja.

17. Kad sam tako sve u sebi razmislio i k tome srcem svojim razabrao, da je besmrtnost u rodu s mudrošću,

18. I da je u ljubavi njezinoj radost plemenita, i u trudima ruku njezinih blago neiscrpivo, i u zajedničkoj vježbi drugovanja s njome razboritost, i slava u zajednici besjeda njezinih, tad sam stao okolo hoditi i nastojati kako da je za se dobijem.

19. A bio sam i ja mladić stasit i imao sam dobru dušu.

2o. I jer sam bio bolji, došao sam i do tijela čista.

21. Ali jer sam znao da je ne ću zadobiti, ako ne da Bog (a i u tom je bila mudrost, što sam znao, čiji je dar), tad sam pristupio ka Gospodu i pomolio sam se njemu govoreći iz sveg srca ovako:

B/ Tumačenje.

1/ Koristi što ih donosi Mudrost (8,1-8). Poslije kako je Salomon ocrtao veličinu Mudrosti, predočuje njezine koristi i ugodnosti u sjedinjenju s njome, pa je zato živo žudio, da se s njome sjedini, radi njezinih divnih svojstava, što se snažno prostiru od jednoga kraja svijeta do drugoga i ujedno blago upravljajući svime. Ocrtava nadalje ujedinjenje s mudrošću slično bračnoj vezi, poređuje je s učiteljicom Božjeg zakona, i ističe njezinu plemenitost, koja nadmašuje sve vremenito bogatstvo, a usavršuje čovjeka kako u svestranom znanju i krepostima.

1. Ovaj redak zapravo spada na pređašnji odsjek kao zaključak iz nabrojenih odlika: Mudrost Božja obuhvata sve od jednoga kraja do drugoga, štogod je stvoreno. Pri tom se očituje njezina snaga, ali ujedno i blagost. Stoga treba da i oni, koji teže za tom mudrošću, a to se osobito tiče onih, koji nastoje da budu uzorni kršćani, ujedinjuju u sebi snagu i blagost. Naročito treba da se to očituje kod crkvenih glavara. Latinska poslovica to kaže: "Fortiter in re, suabiter in modo". Nepopustljiv treba biti u traženju izvršivanja dužnosti prema Božjem zakonu, a blag u načinu poučavanja, poticanja na vršenje Božjeg zakona, tako da se u svemu odražava istinska očinska ljubav, koja nastoji obuzdati i ukrotiti ljudsku oholost. Obično se griješi ili jednom ili drugom krajnošću, t.j. ili prevelikom strogošću, koja odbija ljudska srca, ili prevelikom blagošću, koja popušta u nastojanju oko točnog vršenja zakona.

2-4. Ovdje se pojačava misao izrečena u 7,7 o ljubavi prema mudrosti, poređujući tu ljubav sa zaručničkom ljubavi. Ta ljubav treba da se počinje gajiti i raspirivati već od nježne mladosti (Prov. 4,4). Nju treba tražiti i za njom čeznuti svim žarom duše, tako da ona nadvlada sve neuredne zemaljske težnje grijehom pokvarene ljudske naravi, i da dušu upravo opčara ljepota mudrosti. U njezinoj se plemenitosti odrazuje zajednica duše s Bogom. Ako je sam Bog ljubi, tim većma treba da je ljubi čovjek, koji je daleko nesavršeniji od te mudrosti, a ta je sama druga Božanska osoba, Sin Božji, za koga kaže sam Bog Otac: "Ovo je Sin moj ljubljeni, koji mi je po volji" (Mt 3,17). Riječima: "Ona je povjerenica znanja Božjega i izbiračica djela Njegovih" - hoće nadahnuti pisac da istakne, kako je sam Bog očitovao svoje nastojanje, da pouči ljude o svojim tajnama. Zato je i kralj David molio: "Nauči me, Gospode, vršiti tvoju volju, jer si ti moj Bog" (Ps. 142,1o). Volja Božja treba da upravlja čovjekom, i to tako, da mu bude učiteljicom Božje stege i izbiračicom djela, što ih čovjek treba da čini (Prov. 3, 19-2o; 8,3).

5-6. Ovdje se poređuje bogatstvo i znanje s mudrošću i u-tvrđuje se, da mudrost daleko nadvisuje obadvoje, jer pravo bo-gatstvo i poznavanje najvećih umijeća jest ono, što se postiza-va posjedovanjem svrhunaravne mudrosti, jer je ona najveća u-mjetnica, koja je stvorila sve stvari.

7. Povrh bogatstva materijalnih dobara mudrost obogaćuje onoga koji je ljubi također svrhunaravnim dobrima osnovnih kre-posti, a to su: umjerenost, razboritost, pravednost i jakost, t.j. četiri stožerne kreposti. Na početku ovog retka stoji:"Ako li tko ljubi pravednost" - tu se pod riječju "pravednost" razu-mijeva ćudoredna ispravnost i svetost života, dakle je tu širi pojam od onoga, gdje se poslije govori o stožernoj kreposti pravednosti, pa se ovdje na početku ovog versa može poistovje-tovati s pojmom životne mudrosti. "Pravednost" pak kao stožer-na krepost znači postojana volja dati svakomu ono što ga pri-pada. Te se kreposti stječu napornim trudom uz pomoć Božje mi-losti (lo,lo; Prov.3,9). Krepost umjerenosti upravlja uživa-njem materijalnih dobara; krepost razboritosti osposobljuje čo-vjeka da može izabirati što mu valja činiti, ili čega mu se va-lja kloniti; krepost jakosti osposobljava čovjeka da može svla-davati poteškoće na koje nailazi, ako želi napredovati u krepo-snom životu. Sve ove kreposti treba smatrati najvećim dobrom života, ako su prožete ljubavlju prema Bogu, jer On im daje o-bilježje svrhunaravnog života. Stoga sv.Augustin kaže: "Krepost u pravom smislu riječi sastoji se u ljubavi prema Bogu, a kada se dijeli u ova četiri ogranka, umjerenost, jakost, pravednost i razboritost, hoće se naznačiti razne pobude i razne utiske te ljubavi. Prema tome može se reći: umjerenost je ljubav, ko-ja nastoji čovjeka sačuvati nepokvarenim za Boga; jakost je lju-bav, koja je pripravna sve podnijeti prije negoli ne svidjeti se Bogu; pravednost je ljubav, koja nastoji obdržavati sve ono, što Bog zapovijeda, te ne zapovijeda ljudima ništa drugo, nego-li što traži Božji zakon; razboritost je ljubav, koja čini čo-vjeka sposobnim raspoznavati sve ono, što nas može približiti Bogu, ili udaljiti nas od Boga, pa prema tomu činiti ono, što Bog nalaže, ili izbjegavati ono, što Bog zabranjuje.

8. Kao daljnje odlike Mudrosti nadahnuti pisac izbraja slijedeće osebine: Ukoliko tko želi steći mnoštvo znanja, ona ga upoznaje s prošlošću i budućnošću. O prošlosti daje sigurno znanje, a o budućnosti na temelju zaključivanja po zakonima uz-ročnosti, ukoliko su čovječjem znanju pristupačni. Ovo potonje je za čovjeka tek konjekturalno znanje, dok je pred Bogom,koji je sveznajući, potpuno jasno znanje. Mudrost dalje osposoblju-je čovjeka, da razotkriva zlobnu lukavštinu govora i odgoneta-va zagonetke. Ovdje nadahnuti pisac aludira na sustave sofistič-kog raspravljanja, što ih već Ciceron naziva "contorta sophis-mata" ili"tortuosum genus disputandi". (Acad.quaest.IV,24).Neki tumačitelji drže da se pod "govornim zapletima i zagonetkama" razumijeva oštroumne i duhovite rečenice u obliku metaforičkog ili paraboličkog govora (Knabenbauer, Comment, in Eccli 25,8). Takovima je obilovala Salomonova mudrost. Pod "znacima i čude-sima" razumijevaju se čudesna djela, koja se ne mogu protumači-ti niti pripisati prirodnim silama, jer ih nadvisuju, nego Bož-

jom svemogućnošću, pa zato uzrokuju čuđenje gledalaca. Ona potvrđuju Božje poslanje onoga koji ih čini, ili u čije ime ih čini. Napokon Božja mudrost omogućuje spoznaju prošlih i budućih događaja kroz daleke vjekove. Tu se razumijeva spoznaja čudesnog Božjeg djelovanja u povijesti Božje objave u prošlosti Izraelskog naroda, kao i proročki navještaji budućih događaja, bilo po prorocima St. Zavjeta, bilo po Isusu Kristu i apostolima u Novom Zavjetu, na pr. o propasti Jerusalema, ili o sudnjem danu.

2/ Salomonova težnja za mudrošću (9-16). Budući dakle da Mudrost obiluje tako odličnim prednostima, Salomon otkriva, da ju je zbog tih prednosti izabrao za zaručnicu, smatrajući da je ona njemu napose kao vladaru u sreći savjetnica, a u nevolji i nesreći tješiteljica. Po njoj je mladi kralj kod svog naroda stekao svoj ugled i kod iskusnih starješina narodnih štovanje. (3 Kralj.3,7). U r. 11. pripisuje Salomon Mudrosti svoju oštroumnost kod suđenja, aludirajući na zgodu suđenja dvjema materama (III Kralj 3,17-28), zatim svoj ugled, kad su mu iskazivali štovanje kraljevi iz Tira i Egipta i kraljica od Sabe (III Kralj.10,5). Ona mu je pribavila ugled pred narodnim starješinama, jer se nitko od njih nije usudio što prigovoriti, bilo kad bi Salomon šutio, bilo kad bi govorio (r. 12), nego su ga svom pozornošću slušali. Svi su željeli vidjeti njegovo lice, da čuju mudrost, koju je Bog ulio u njegovu dušu (III Kralj.10,24). U znak šutnje iz poštovanja prema kraljevoj riječi "stavljali su ruku na usta". Zbog svega toga mudrost je Salomonu pribavila besmrtnu slavu i nezaboravnu uspomenu ne samo na njega nego i za njegovo potomstvo. Mudrost je nadalje Salomonu učvrstila vlast ne samo nad svojim narodom izraelskim, nego i nad susjednim narodima, koji su mu bili podložni plaćajući mu danak. Salomonova se vlast protezala od grada Tafse na obali rijeke Eufrata pa sve do Gaze na međi Egipta. Mudrost Salomonova zadavala je strah okrutnim silnicima, kad su što o njemu čuli. Za njegova vladanja narodom djelovala kraljevom dobrotom, a dok je nastupao kao ratnik, davala mu je hrabrost. Sv. Ivan Hrizostom tumačeći ovo mjesto kaže. "Veliko je strahopočitanje prema čovjeku, koji ne živi toliko na zemlji koliko na nebu, i koji se ne boji zala, što mu prijete od ovog svijeta, jer očekuje dobra, što mu ih obećaje nebo. On je dobar svome narodu, jer ga vodi s nježnošću i bdijenjem svoje ljubavi, a snažan je u ratu, jer se žrtvuje za dobro sviju."

16. Ovaj odlomak zaključuje Salomon refleksijom o ugodnom boravku s Mudrošću kao zaručnicom, kada se nakon važnih državnih poslova vraća u svoju kuću, da s njom ugodno otpočine. Tada mu ona nije kao svadljiva žena, koja bi mu ogorčavala život i dosađivala mu, nego s njom nalazi radost i veselje. Ona podvrgava tijelo duši umirujući buku strasti, unosi u čovjeka smirenje, što ga ne mogu okusiti oni koji su opaki.

3/ Razlozi težnje za mudrošću i molitva da je postigne (17-21).

17-18. Kao epilog predašnjem poglavlju o odličjima Mudrosti Salomon ukratko reasumira razloge svoje težnje za njom. Kad je naime razmotrio istinu, da se u zajednici s Mudrošću postizava besmrtnost i u prijateljstvu s njom najplemenitija naslada, nadalje u suradnji s njom da se postizava neiscrpivo bogatstvo i pouka, i napokon slava u zabavi s njome, tražio je na sve moguće načine, kako bi mogao doći do nje i uzeti je za svoju zaručnicu, da s njome zauvijek bude sretan.

19-2o. Vulgatin prijevod: "Bio sam pak nadaren dječak i zapala me dobra duša" znatno je slobodniji od izvornog grčkog teksta, koji glasi: "bio sam i ja stasit mladić". Znači dakle da je Salomon u svojoj mladosti bio veoma lijepe tjelesne vanjštine - i "zapala me dobra duša". Salomon dakle ne pripisuje sebi u zaslugu svoje prirodne darove, koje ima zahvaliti Božjoj dobroti. U r.2o. objašnjava točnije snošaj izmedju svoje duše i tijela:"I jer sam bio bolji došao sam i do tijela čista", što znači, da daje prednost naravi duše, koja je pod vodstvom mudrosti ušla u čisto tijelo. Neosnovano je mišljenje, da ovdje nadahnuti pisac zastupa teoriju Platonovu o preegzistenciji duše. Bog stvara čovječju dušu u isto vrijeme kad nastaje klica (embrio) čovječjeg tijela. Spajanjem duše s tijelom postaje čovjek osoba. Prema tomu nadahnuti pisac ne saglašuje se s nazorom pitagorovaca i platonaca, po kom bi tijelo bilo grob ili zatvor duše i uzrok svega zla.

21. U ovom retku Vg izražava drukčiji smisao, negoli izvorni grčki tekst. Prema Vg. značilo bi, da ne može biti uzdržljiv obzirom na čistoću, ako taj dar Bog čovjeku ne udijeli. Međutim ovdje se prema grčkom tekstu radi o tom da se Mudrost ne može postići, nego ako se pobožnom molitvom ne isprosi od Boga. U parentezi još naglašuje, da je i to bio dar Božji, što je znao, čiji je dar mudrost. I tu je mudrost Salomon molio od Boga govoreći u svom srcu, kako slijedi u slijedećem poglavlju.

Gl. IX.

A/ Prijevod.

9,1. Bože otaca i Gospode milosrđa svog, koji si stvorio sve riječju svojom,

2. I koji si sazdao čovjeka mudrošću svojom, da vlada nad tvojim stvorenjima,

3. I da upravlja svijetom sveto i pravedno, i da sudi sud dušom pravičnom,

4. Daj mi Mudrost, prisjednicu svoga prijestolja, i ne odbaci me između slugu svojijeh,

5. Jer sam ropče tvoje i sin sluškinje tvoje; čovjek slab i malovjek, k tome ograničen u shvatanju suda i zakona;

6. Jer bez mudrosti tvoje ne vrijedi ništa, bio tko i savršen među sinovima ljudskim.

7. Ti si me izabrao za kralja svome narodu, i za suca sinovima svojim i kćerima.

8. Odredio si mi da sagradim hram na svetoj gori tvojoj, i žrtvenik u gradu boravišta Tvog, nalik na lik svetog šatora, koji si od iskona bio spremio.

9. S tobom je premudrost, koja znade djela tvoja, jer je bila nazočna, kad si stvarao svijet. Ona znade, što je milo tvojim očima i što je pravo po tvojim zapovijedima.

10. De, pošalji je sa svetih nebesa, i odašlji je od svog slavnog prijestolja, da se sa mnom trudi, i da spoznam što je tebi milo.

11. Ona sve zna i razumije, pa neka me mudro vodi u djelima mojim, i neka me čuva sjajnošću svojom.

12. Da djela moja budu prijatna, da sudim pravedno puku tvojemu, i da budem dostojan prijestolja oca svog.

13. Jer tko znade Božju namjeru? Ili tko će se domisliti, što hoće Gospod?

14. Ta misli su smrtnih ljudi plašljive, i namjere su naše nestalne.

15. Jer propadljivo tijelo pritiskuje dušu, i trup zemljan tovari um mnogomisaon.

16. I mi jedva nagađamo što je na zemlji, i s trudom nalazimo što je na dlanu, a što je na nebu, tko će da istraži?

17. Tko bi doznao tvoju namjeru, da nijesi dao mudrosti, i da s visine nijesi poslao sveti duh svoj.

18. Samo tako su se poravnile staze ljudima na zemlji, i samo tako su naučili ljudi što je tebi milo, i spasili se tvojom mudrošću.

B/ Tumačenje.

1/ Salomonova molitva za mudrost (9,1-6). - 1. Ovaj odlomak sadržava sam tekst Salomonove molitve za mudrost, koju molitvu nam ukratko spominje III knjiga Kraljevska (3,6 i sl.) i II. knjiga Dnevnika (1,8 i sl.). Svi se tumačitelji slažu u tom, da je ta molitva divna i uzvišena. Cornelius a Lapide ne susteže se reći, da bi svaki redovnik i ljubitelj mudrosti, a osobito prelati i vladaoci, trebali prisvojiti si ovu molitvu. Poznato je, da bl. Henrik Suso oko g. 1350. na temelju ove molitve napisao djelo "Sat vječne mudrosti", koje se preporučuje kao veoma korisno za one koji se bave naukom. Dosta je jednim sumarnim pogledom uočiti, kako je ova molitva divno motivirana: Čovjek, koji je postavljen od Boga da bude gospodarom prirode potrebuje

mudrosti, jer je inače po svojoj prirodi slab. Pogotovo pak Salomon zbog svoga kraljevskog dostojanstva, kao i zbog zamašnih djela u gradnji hrama, osjetio je još većma potrebu mudrosti, da uzmogne biti Bogu po volji. Čovjek upućen samo na svoje prirodne sile morao bi podleći težini iskvarene naravi, te ne bi mogao upoznati i izvršivati Božju volju. No ako mu Bog udijeli mudrost, ona će mu pokazati put k životu, koji je Bogu ugodan, kao što se to vidi iz života mnogih svetaca, koji su živjeli prije Salomona.- "Bože otaca i Gospode milosrđa svog" - Ovim vapajem Salomon izražava, da nije dostojan da bude uslišan po svojim zaslugama, nego po zaslugama pravednih patrijarha Abrahama, Isaka i Jakova i drugih pravednika Izraelskog naroda, koji su primili od Boga obećanja, na kojima se osnivaju sve nade Izraela. Taj je Bog otac milosrđa, kako ga naziva i sv.Pavao apostol (II.Kor.1,3). Na mnogo mjesta u Sv. Pismu ističe se neizmjerno Božje milosrđe. I Crkva u jednoj misnoj kolekti lijepo naglašuje tu Božju savršenost moleći: "O Bože, koji pokazuješ svoju svemogućnost nada sve opraštanjem i upotrebom milosrđa..." Nadalje se u molitvi Salomonovoj naglašuje Božja vjernost obećanju, da hoće oprostiti, i Božja svemogućnost, koja može oprostiti, jer tako neizmjerna, da je po njoj Bog sve stvorio. (Gen. 1,3; Ps.32,6).

2. Bog je svojom neizmjernom mudrošću postavio čovjeka za gospodara prirode (Gen. 1,26). Sve je podložio njegovim nogama (Ps. 32,6).

3. Ali ta vlast čovjeka nad prirodom, koju mu je Bog dao, nije takova, da bi se njom smio služiti po svojoj samovolji, nego da je upotrebljava sveto i pravedno, a to znači onako,kako će uzdržati svoj odnos prema Bogu vršeći Božju volju, a s obzirom na stvorove priznavajući svakomu ono što mu pripada. Stvorovi ne smiju čovjeku biti svrha, nego sredstvo kako će što savršenije služiti Bogu i uzdizati se prema Njemu. U tu svrhu potrebna je čovjeku nada sve mudrost, kako će ostvarivati od Boga mu povjerenu vlast nad stvorovima.

4. Salomon promatra Mudrost kao osobu, koja sjedi pokraj Božjeg prijestolja. Ona je nerazdruživa od Boga. Bog ništa bez nje ne čini (Prov.8,30). Po njoj Bog svime upravlja. Stoga i Salomon radi svog posebnog kraljevskog položaja moli Boga, da mu ta Mudrost bude na pomoć u vršenju vladarske službe. Salomon moli Boga, neka ga Bog ne izluči od svojih sinova, što znači, neka ga Bog čuva trajno u milosnom sjedinjenju s Njime, da ne postane po grijehu odbačen od Boga. U slijedećem retku navodi za to poseban razlog.

5. Da Salomonova molitva bude uslišana, on izražava svoju poniznost i priznaje svoju ljudsku slabost i kratkoću vremena svoga života kao i nesposobnost, da sam od sebe uzmogne dobro shvatiti zakon i po njemu izricati presude (Ps. 85,16; 115,16), premda nosi kraljevsku krunu.

6. Salomon dalje priznaje, sve kad bi bio i savršen čovjek, ako uz njega ne bi bilo ili bi mu se oduzela, postao bi ništa pred Bogom, jer ljudska mudrost sama za sebe je ludost pred Bogom (I.Kor.3,19).

2/ Motivi Salomonove molitve da bude uslišana (9,7-12). -

7. Na poseban način ističe Salomon potrebu, da mu Bog udijeli mudrost, jer ga je Bog izabrao za kralja svome narodu. Ta Božja intervencija očitovala se preko proroka Natana kralju Davidu (II.Kralj.7,12; III.Kralj.1,12). Salomon nije dakle već po naravnom redu trebao postati kraljem, nego bi to pripadalo njegovu starijem bratu Adoniji (III.Kralj.1,5). Ako je dakle sam Bog izabrao Salomona za kraljevsku čast, onda potrebno, da mu Bog udijeli potrebne milosti, da uzmogne vršiti odgovornu kraljevsku službu, i to nad izabranim Božjim narodom. On treba da nad tim narodom vrši odgovornu službu suca, koji će u ime Božje u savjesti obligirati podložnike, kao Božju djecu, na izvršivanje Božjeg zakona.

8. Drugi važan razlog, koji Salomon navodi u svojoj molitvi, da mu Bog udijeli mudrost, jest zadatak, koji mu je također od Boga povjeren po poruci proroka Natana, a to je gradnja Božjega hrama na svetoj gori Moriji po uzoru svetog šatora, što ga je sam Bog priopćio Mojsiju na Sinajskoj gori, i gradnja žrtvenika, na kom će se Bogu prinositi žrtve u znak poklonstva Bogu i za pomirenje izabranog naroda s Bogom. (II.Kralj.7,13; I.Dnev. 28,19; Exod. 25,9; 26,3o). To velebno djelo treba da bude središte bogoštovlja u Izraelskom narodu, a ujedno duhovni simbol izgradnje duhovnog hrama Božjega u svakom pojedinom pripadniku Izraelskog naroda, kao odabrane djece Božje, u kom na otajstven način stanuje sam Bog. Ovaj je hram simbol otajstvene zgrade Kristove Crkve, u kojoj njezini službenici izgrađuju žive hramove duša, koje su članovi te Crkve. Temeljni kamen te Crkve jest sam Isus Krist. Sv.Petar apostol poziva ljude,da pristupe tom živom kamenu, koji su ljudi odbacili, a koji je u očima Božjim izabran i dragocjen, pa neka dopuste, da se od njih kao živoga kamenja sagradi duhovna kuća za sveto svećeništvo, za prinašanje i Bogu ugodnih žrtava po Isusu Kristu (I.Petr.2, 4-5).

9. Dalje obrazlaže Salomon svoju molitvu za mudrost: jer je ona sudjelovala već kod Božjeg stvaranja svijeta (Prov. 8, 22-31), tim je većma potrebna slabomu čovjeku kod izvedbe zamašnog djela, kao što je naumljena gradnja hrama Gospodnjega. Ta je mudrost bila umjetnica koja je izgrađivala tako velika djela (7, 22-8,6). Ona je također začetnica ćudorednog poretka.

lo. Salomon moli, da mu Bog pošalje mudrost sa svoga prijestolja, da bude s njime i surađuje s njime, da uzmogne raditi samo ono, što je Bogu drago. Ta dakle Božja mudrost treba da nadahnjuje sve njegove želje i planove, i da vodi sva njegova djela uz sudjelovanje Božje svemogućnosti.

11-12. Svojstva te Božje mudrosti jesu: sveznanje, svemogućnost i veličanstvo Božje slave. Zato će ona moći Salomona voditi razborito u njegovim djelima, da pravedno upravlja svojim narodom, i tako da bude dostojnim nasljednikom svoga oca Davida.

3/ Nedostatnost čovječje spoznaje bez pomoći Božje mudrosti (9,13-19). - 13. Kao daljnji razlog za uslišanje svoje molitve za mudrost Salomon navodi nesavršenost čovječjeg razuma, da ispravno upozna volju Božju. Ta je misao odjek proroka Isaije (4o,13), a naglašuje je i sv.Pavao apostol (Rim. 11,34; I.Kor.2,16).

14. Misao pređašnjeg retka objašnjava se dalje: "Ta misli su smrtnih ljudi plašljive i namjere su naše nestalne". Sličnu misao nalazimo u Poslovicama: "Moje misli nisu vaše, vaši putevi nisu moji putevi, govori Gospod" (Prov. 14,12; Is.55,8). To znači, da čovjek nije uvijek potpuno siguran, da li je ono, što se nama čini dobro, zaista dobro, i da li je ono, što kanimo činiti, ispravno ili nije. Ako nas dakle Božja mudrost ne upravlja, može se dogoditi, da mi čineći nešto što mislimo da je dobro, činimo zlo.

15. Dalje obrazlaže Salomon potrebu pomoći Božje mudrosti zbog propadljivosti tijela, koje je poslije istočnog grijeha sklono na zlo, a to otešćava dušu u njezinim težnjama k Bogu. Duša se nalazi u tijelu kao u zemaljskom šatoru, a to skučuje i ograničava dušu tako, da skreće pažnju na sporedne stvari, da ne misli dovoljno na svoj odnos i svrhu prema Bogu. Zato i sv. Pavao apostol upozorava: "Treba da s obzirom na prošli način života od sebe odložite i otklonite staroga čovjeka, koga rastaču zavodljive požude, te da se iz dana u dan obnavljate duhovno i umno i obučete novoga čovjeka, stvorenoga na Božju sliku u istinskoj pravednosti i svetosti" (Ef. 4,22). Slično i u poslanici Rimljanima: "Jadna li mene! Tko će me izbaviti od ovoga tijela podložna ovoj smrti? Hvala Bogu po Isusu Kristu našem Gospodu!" (Rim. 7,24-25). Da se dakle duša uzmogne uzdići i uspješno odoljevati zemaljskim težnjama tijela, potrebna joj je osobita pomoć Božje mudrosti, koja ujedno udjeljuje čovjeku pomoć Božje milosti, da ne podlegne težnjama tijela. Sv.Ambrozije kaže: Duša treba da se služi tijelom s delikatnom uzdržljivošću, kao umjetnik koji dodiruje žice glazbenog instrumenta (De Bon.Mort.7,27). Sv.Crkva potiče nas na tu misao uvodnim riječima predslovlja: Gore srca! Sv.Augustin kaže: Propadljivo tijelo otešćava dušu. Ali Božanski Spasitelj došavši na ovaj svijet ozdravio je snagom svoje riječi ženu, koja je 18 godina bila pognuta prema zemlji. Ona je slika čovjeka sklona zemaljštini, dok ga milost Božja ne uzdigne za višim težnjama.

16. U vezi s pređašnja dva versa nastavlja Salomon, kako teško spoznajemo zemaljske stvari, i ono što nam je pri ruci, s mukom pronalazimo, a kamo li da dokučimo ono, što je nebesko. I sv.Ivan apostol opaža: "Ako ne vjerujete, kad vam govorim o zemaljskim stvarima, kako ćete moći vjerovati, kada ću vam govoriti o nebeskima?" (Iv. 3,12). Bez pomoći Božje mudrosti ne možemo dakle dokučiti ono što je svrhunaravno.

17. Salomon utvrđuje istinu, da Božju volju ne može nitko upoznati, ako mu Bog ne udijeli mudrosti, a ta je opet višnji dar Duha Svetoga. Tu se nauka St.Zavjeta već znatno približava novozavjetnoj nauci o trima Božanskim osobama, iako još ta nauka nije sasvim jasno izrečena. Božja naime Mudrost jest zapra-

ono, što je u novom Zavjetu Sin Božji, koji je po Duhu Svetom začet kao čovjek i poslan na svijet kao utjelovljena Mudrost.

18-19. Ovim retcima zaključuje Salomon ovaj odlomak svoga razmatranja o potrebi Božje mudrosti, koja je neophodno potrebna ljudima dok živu na zemlji, da ih upravlja u svemu onomu, što je Bogu po volji, i po toj Mudrosti se ljudi spašavaju. Sv.Augustin kaže, da su se starozavjetni pravednici spašavali jedino po vjeri u otkupiteljsko djelo Kristovo, a tu vjeru omogućivala im je Božja Mudrost. To su oni, koji su se Bogu svidjeli od početka. Ove posljednje riječi dodaje Vg. prijevod, kao tumačenje grčkog teksta.

Ovim retcima završuje prvi dio knjige Mudrosti prije prelaza na historijski dio, gdje se osvjetljuje, kako je Bog svojom mudrošću u povijesti čovječanstva vodio izabrane pravednike staroga zavjeta.

Gl. X.

A/ Prijevod.

lo,1. Ona je sačuvala prvosazdanoga roditelja svijeta,kad je bio stvoren sam i istrgla ga iz grijeha njegova.

2. Dala mu je jakost, da vlada svijem.

3. A kad se nepravednik odmetnuo od nje u svojoj jarosti, tad je poginuo zajedno s mržnjom bratoubilačkom.

4. I kad je zemlju radi njega potop stigao, opet ju je mudrost spasila upravljajući s pravednikom na malovrijednom drvetu.

5. Ona je i u zločinačkoj slozi pometenih naroda našla pravednika, i sačuvala ga Bogu besprijekorna, i uzdržala ga srcem jaka prema čedu svom.

6. Kad su bezbožnici izgibali, ona je izbavila pravednika, kad je bježao od ognja, što je s neba pao na pet gradova.

7. Kojih zloću jošte svjedoči puna dima pustopoljina, i rastline što u nevrijeme plod svoj donose, i stup od soli kao spomen duše nevjerne.

8. I jer nijesu marili za mudrost, imali su štetu ne samo u tom, što nijesu sreće poznali, već i u tom, što su svijetu ostavili takav spomen svoje ludosti, da ne mogu sakriti ni kako su zgriješili.

9. A mudrost je sluge svoje od muka spasi-la,

lo. Kad je pravednik bježao ispred jarosti bratove; ona ga je vodila pravim stazama, pokazala mu je Božje kraljevstvo, i dala mu je znanje svetačko, nasporila mu je u mučnim naporima i umnožila plodove truda njegovih.

11. Kad su ga pritijesnili lakomci, ona mu je pomogla i obdarila ga bogatstvom.

12. Sačuvala ga je od neprijatelja i osigurala ga od zasjede. Dala mu je da slavno svrši žestok boj, da pozna kako je od svega jača bogobojaznost.

13. Ona nije ostavila pravednika prodana, nego ga je od grijeha spasila. S njime je u jamu sašla.

14. Pa ni u okovima nije ga zapustila, dok mu nije donijela žezlo kraljevsko, i vlast nad onima koji ga tlačiše. I ugnala u laž one koji ga prljahu, a njemu dala slavu vječnu.

15. Ona je spasila sveti narod i rod besprijekoran od vlasti puka mučilačkoga.

16. Ušla je u dušu sluge Gospodnjega, i on se opro strašnim carevima čudesima i znacima...

+17. Ona je dala platu svetima za trude njihove, i vodila ih putem čudesnim;danju im je bila zaklon od žege, a noću kao zvjezdan sjaj.

18. Provela ih je preko mora Crvenog, i provela ih je preko vode velike.

19. A neprijatelje je njihove potopila, i opet ih izbacila iz dubine morske.

2o. Zato su pravednici oplijenili bezbožnike, i pjesmom proslavili tvoje sveto ime, Gospode, jednodušno slaveći tvoju ruku pobjednu.

21. Jer je mudrost otvorila usta nijemima, i učinila rječitim jezik djece nejake.

B/ Tumačenje.

ČUDESNA UPRAVA MUDROSTI U POVIJESTI

1/ Mudrost kao vodič u životu patrijarha (1o,1-14). Ovim poglavljem započinje povijesni dio knjige Mudrosti, u kom se upozorava, kako je Bog svojom Mudrošću, iz koje se očituje Božja providnost, upravljao poviješću praotaca Izraelskog naroda i samim Izraelskim narodom, i branio ih od neprijatelja.

1o,1-2. Božja Mudrost čuvala je već prvog čovjeka kao praoca ljudskog roda, dok je on bio sam i dok nije pao u grijeh. U to vrijeme čovjek je bio suvereni gospodar nad svim zemaljskim stvorovima. Ali i poslije pada u grijeh po prvoj ženi Evi Bog mu se smilovao, obećavši mu Spasitelja (Gen. 3,15), i ostavivši mu vlast nad stvorovima, ne doduše kao prije grijeha,nego ograničenu trudom i naporima (Gen. 1,28).

Iz riječi, da je Božja mudrost izvela Adama iz njegova grijeha, razabire se, da je Bog prvim ljudima nakon njihova kajanja oprostio grijeh, ali su čitav svoj život morali činiti pokoru. Krivo je stoga mišljenje heretika Tacijana, da se prvi ljudi nisu spasili. Sv.Irenej kaže: "Bilo je potpuno opravdano, da Isus Krist, kad se je odlučio spasiti ljude od đavoljeg rop-

stva steče sebi slavu, da je izbavio i prve ljude, jer inače ne bi bila potpuna njegova pobjeda nad đavlom, kad bi se đavao mogao pohvaliti, da je potpuno upropastio prve ljude. To se dalje vidi i po tom, što je među Adamovim potomstvom bilo pravednika, kao Abel i Set i mnogi drugi, koji su se odlikovali pravednošću i svetošću.

3. U opreci prema blagotvornoj djelatnosti Božje mudrosti upozorava nadahnuti pisac na "jednog nepravednika, koji se odmetnuo od nje u svojoj jarosti, i tad je poginuo zajedno s bratoubilačkom mržnjom". Tu se aludira na slučaj bratoubice Kaina, prvog Adamovog potomka. Kad se on odijelio od mudrosti, postao je nepravedan, a posljedica nepravednosti bila je oholost i zavist prema svome bratu Abelu. Ovi grijesi nagnali su Kaina na bijes i srdžbu, u kojoj se nije žacao da počini strašan grijeh ubojstva svoga rođenog brata. Sv. Ivan Apostol stoga upozorava: "Nemojte činiti kao Kain, koji je bio opak. A zašto je Kain ubio svoga brata? Zato jer su njegova djela bila opaka, a djela njegova brata dobra" (I. Iv. 3,12). To se i kasnije ponavlja u povijesti ljudskoga roda. Doklegod će na svijetu biti nasljedovatelja Abelovih kreposti, bit će i sljedbenika Kainovih, koje razdražuje krepost pravednika, jer ona prekorava svojim primjerom nepravednost opakih. Ali Kainovi sljedbenici time samima sebi pripravljaju propast padajući sve dublje u opačine dok ih njihov očaj ne strovali u vječnu propast, kao što je to bio slučaj kod izdajnika Jude, koji je svršio tako, da je u očaju počinio samoubojstvo. Sveto Pismo nam doduše ne kaže o Kainu kako je konačno svršio njegov život, nego samo to, da je uslijed straha pred osvetom, da ga tko ne ubije, morao pobjeći iz svoje zemlje i potucati se svijetom (Gen. 4,12). U apokrifu knjige Jubileja sačuvala se predaja, da je Kaina zadesila smrt u razvalinama njegove kuće (4,21).

4. Ovdje se naglašuje da je radi Kaina, od koga se umnožilo grješno potomstvo, uslijedila kazna općeg potopa za grešno čovječanstvo. Od te katastrofe spasio je Bog pravednoga Nou s njegovom porodicom, i to po malovrijednom drvetu, t.j. lađom od drveta. Malovrijedno drvo ne bi samo po sebi bilo sposobno, da spasi odabrani ostatak ljudi od katastrofe potopa, kad ga ne bi upravljala Božja mudrost. To se vidi po tom, što se grješni svijet rugao Noi, kad je gradio arku od drveta, da se u njoj po Božjoj uputi spasi od potopa. Sveti oci nalaze u Noinoj lađi sliku ili tip Kristove Crkve, jer kao što u Noino vrijeme nikomu nije bilo spasa od potopa, osim onih koji su se nalazili u Noinoj lađi, tako nema nikomu spasa izvan katoličke Crkve.

5. Ovdje se aludira na vrijeme pometnje prigodom gradnje babilonskog tornja, gdje se razumijeva i pojava krivoboštva što je preotelo mah u tom gradu. Budući da se u toj sredini našao ugroženim pravedni Abraham, Bog ga je pozvao da se iseli iz te sredine. Abraham je bio vođen Božjom mudrošću i poslušao Božji glas te se iselio iz svoga zavičaja, čvrsto se pouzdavajući u providnost Božje mudrosti. Pa čak kad je Bog na njega stavio najtežu kušnju, da li će biti pripravan žrtvovati svoga sina iz poslušnosti prema Bogu, Abraham se nije po-

kolebao u pouzdanje u Boga. (Gen.gl.22).

6. U ovom retku podsjeća se na spas Abrahamova rođaka Lota, kad je Bog kaznio pet gradova: Sodoma, Gomora, Adama, Seboim i Soar (Segor) ognjem s neba tako da su bili sasvim u- ništeni, dok je Lot pod Božjom zaštitom na vrijeme spasio svoj život bijegom iz Segora. To je bio kraj gdje se danas prostire južni dio Mrtvoga mora (Gen. 19,19; 14,2). U tim gradovima za- vladala je opačina razvrata, bluda i nečistoće.

7. U vezi s predašnjim retkom spominju se posljedice te katastrofe, koja je kao Božja kazna zadesila razvratne stanov- nike gradova Pentapolisa. Na mjestu katastrofe još se dugo vre- mena poslije nje dizao zagušljiv dim koji je nepovoljno djelo- vao na okolišnu vegetaciju, tako da je nastala u toj okolici strašna pustinja. Filon Aleksandrijski spominje u vezi s tim fenomenom: "Zemlja sodomska još gori" (De Abrah.27). Pa i Jo- sip Flavije spominje: "Tamo su još ostaci Božje vatre" (De bel- lo judaico, 4.8.4. U poslanici Jude Tadeja (7) poređuje kata- strofu Pentapolisa s paklenim ognjem. Tertulijan spominje, da se u tom kraju još u njegovo doba osjećao smrad požara (Apol. 4o). Još danas se u južnoj okolici Mrtvoga mora zapažaju tra- govi vulkanskog terena, pa se zaključuje,da je i katastrofa požara bila uzrokovana vulkanskom provalom na tom mjestu. U tom kraju ni danas ne dozrijevaju plodovi drveća, nego se pri- je dozrijevanja osuše, jer tu vlada strašna zapara i pustoš. Neki tumačitelji oslanjajući se na navode Josipa Flavija drže da se pod plodovima, koji se ovdje spominju, razumijeva tako zvana "sodomska jabuka". To je plod sličan jabuci, ali kad se rukom stisne, izlučuje prašinu neugodnog vonja. Taj se plod još može naći u okolici Jerihona u Jordanskoj dolini, i u jugoza- padnoj dolini Mrtvoga mora nazvanoj Engaddi. Dalje se spominje da tu stoji jedan spomenik slanog stupa, a to je u vezi s događajem radoznalosti Lotove žene, koja kad se za bijega iz Sodo- me i Gomore u svojoj radoznalosti okrenula da vidi katastrofu tih gradova, postala omamljena zagušljivim dimom i pretvorila se u stup od soli (Gen. 19,26), za kaznu što nije marila za o- pomenu anđela Lotovoj obitelji, da se ne ogledavaju na požar Sodome i Gomore. Postojanje toga stupa potvrđuje čak i Josip Flavije (Antiquit.jud.1,12,4) i sv.Klement Rimski (Ad Cor.11) i sv.Irenej (Adv.haer. 4,31,3; 33,2).Na ovaj stup upozorava i sam Isus Krist: "U dane, kad je Lot izišao iz Sodome, udari o- ganj i sumpor s neba te ih sve uništi... Sjetite se Lotove že- ne!" (Luk. 17,29-31). Time Krist opominje na postojanost u slu- ženju Bogu, da se čovjeku ne dogodi, kad prestane svoje težnje upravljati prema Bogu i obazire se bez potrebe na stvari koje ne vode k spasenju, da lako nastrada u duhovnom životu, kako to tumači i sv.Ciprijan.

8. Smisao ovog retka nadovezuje se kao logički zaključak na predašnji redak upozoravajući na to, kako je pogubno za spa- senje duše ostavljati po strani vodstvo svrhunaravne mudrosti. Takovi naime ljudi koji namjerice i sa svjesnom ubrojivošću za- nemaruju vodstvo mudrosti ne samo da budu kažnjeni sami, nego će ostaviti za sobom i neugodne uspomene, i ne će se zaboravi- ti njihova krivnja,kao što je ostala žalosna uspomena na zloću Sodome i Gomore.

9. Ovaj vers dopunja još misao predašnjeg retka pozitivnim učinkom da oni koji ljube mudrost bivaju izbavljeni od boli. Te se riječi odnose na Lotovo izbavljenje.

10-11. U ovom versu podsjeća se na razne zgode iz života patrijarhe Jakova (Gen. 27,41 - 33,18). Njega je Božja mudrost čuvala kao pravednoga na bijegu ispred srdžbe brata Esava. Vodila ga je da se zakloni u zemlji Haranu i opet na povratku u zemlju Kanaan. Na bijegu iz Kanaana Bog je Jakova poučio čudesnim u Betelu viđenjem nebeskih ljestava u snu, i utješio ga obećanjem, da će se opet povratiti u svoj zavičaj, nakon što će ga sačuvati od nepravednih prevara ujaka Labana, koji je Jakovu počeo zavidjeti na blagoslovu, što je pratio Jakova, te je prikraćivao Jakova u njegovu pravednom stjecanju.

12. Mudrost Božja čuvala je Jakova na povratku u domovinu čuvajući ga s jedne strane od Labanovih zasjeda, kad je pošao u potjeru za Jakovom, a s druge strane od srdžbe brata Esava, koji se spremao da oružanom snagom udari na svoga brata Jakova i opljačka ga. Posebnu snagu Božje mudrosti primio je tom zgodom Jakov u žarkoj molitvi za Božju pomoć i zaštitu protiv sile, s kojom se njegov brat Esav spremao da navali na Jakova. Jakov je ustrajnom molitvenom borbom izmolio od Božjeg anđela jamstvo, da mu brat Esav ne će ništa nauditi. I doista srce se Esavljevo umekšalo te se pomirio sa svojim bratom Jakovom (Gen. 32,25-32). Na tu zgodu aludira i prorok Oseja (12.3-4), naglašujući, da je mudrost jača nego ljudska sila. Sveti oci vide u borbi između Esava i Jakova tipsku sliku borbe kraljevstva Božjega, t.j. Kristove Crkve s njezinim protivnicima, te njezinu konačnu pobjedu nad zabludama svijeta.

13-14. U ova dva retka aludira se na povijest Josipa Egipatskoga, sina Jakovljeva. Premda je Josip bio pravedan, njegova su mu braća zavidjela i prodala ga u Egipat. Tu ga je posebnim načinom vodila Božja mudrost da uzmogne svladati životne kušnje, i napokon ga uzvisila do časti kraljevskog namjesnika, nakon što je nevin proboravio 16 godina u tamnici zbog lažne optužbe Putifarove žene. Kad je pak bio uzvišen do časti, postao je spasiteljem i dobročiniteljem svojoj braći, čijom je krivnjom dospio u sužanjstvo. Tako je stekao uz pomoć Božje mudrosti, koja ga je u životu pratila ne samo slavu na zemlji nego i u vječnosti.

15-16. U ova dva retka aludira se na brigu Božje mudrosti, kojom je Izraelski narod bio izbavljen i izveden iz egipatskog sužanjstva pod vodstvom sluge Božjega Mojsija, koga je opet odabrala Božja mudrost i krijepila ga u izvršivanju teškog zadatka vođe Izraelskog naroda, i po kom je Bog tomu narodu objavio svoj zakon i sklopio s tim narodom posebni ugovor ili zavjet, i posvetio ga kao svoj odabrani narod.

17-19. Ovdje se podsjeća na to, kako je Izraelski narod primio otštetu zato, što je bio od Egipćana nepravedno izrabljivan, pa su ga Egipćani prigodom odlaska iz Egipta nadarili svakojakim blagom i dragocjenostima, ponukani na to strahom od pomora prvenaca, kao posljednjeg egipatskog zla, kojim je Bog ošinio Egipćane zbog tvrdoglavosti faraonove, što nije htio pu-

stititi Izraelce, da iziđu iz zemlje egipatske. Na putu pak Bog je Izraelce vodio posebnom brigom i pažnjom, izbavivši ih od potjere Egipćana tako da je Izraelce vodio sjajnim stupom ognja, a Egipćanima zastirao put tamom. Nadalje je Bog čudesnim načinom preveo Izraelce po suhom dnu Crvenoga mora, a Egipćane, koji su se dali za njima u potjeru, potopio u valovima Crvenoga mora. Nakon što se egipatska vojska potopila, Bog je dao, da su morski valovi izbacili tjelesa potopljenih Egipćana na kopno žajedno s njihovim bojnim oružjem, koje su sada mogli Izraelci uzeti sebi, da se imadu na daljem putu čime braniti protiv neprijatelja. Prema tipskom tumačenju sv. otaca prelaz Izraelaca preko Crvenoga mora znači duhovni preporod po krštenju na temelju Kris-tovih zasluga, po kojima su krštenici postali oprani od krivnje grijeha.

2o-21. Nakon uzbudljivih čudesnih događaja, što su se zbivali kod izbavljanja Izraelskog naroda od egipatskog sužanjstva razumljivo je, da se iz duše svega Izraelskog naroda vinula jednodušna pjesma zahvalnica Bogu i njegovoj svemogućnosti, što se očitovala u zaštiti tog naroda od neprijatelja. Tu je pobjedničku pjesmu predvodila Mojsijeva sestra Mirjam (Marija). I tu je pjesmu nadahnjivala Božja mudrost u usta ne samo odraslog naraštaja Izraelskog naroda nego i nejake djece. (Exod. 15,1 i sl.).

Gl. XI.

A/ <u>Prijevod.</u>

11,1. Ona im je djela sretno vodila po ruci svetog proroka.

2. Kad su prohodili nenastanjenu pustoš, i podizali šatore po besputicama.

3. Opirali se dušmanima i branili se od neprijatelja.

4. A kad su ožednjeli i tebe prizvali, tad su dobili vode iz oštre pećine, i ugasili žeđ iz tvrda kamena..

5. I tako se je ono, čim su bili kažnjeni njihovi neprijatelji, obratilo njima u dobročinstvo kad su bili u nevolji.

6. Jer si im mjesto izvorne tekućice vode Nilske uzmućene crnom krvlju

7. Za pokaranje čedoubilačke zapovjedi dao nenadano vode izobila.

8. Pokazavši im onom žeđom kako si prije kaznio njihove neprijatelje.

9. Jer su iz kušnje, kojom si ih milostivo pokarao, lako razabrali kakovih su se muka namučili bezbožnici, kojima si u jarosti sudio.

1o. Jer si njih iskušao opominjući kao otac, dok si one kao strahoviti kralj ispitao i osudio.

11. Jednako su se mučili nenazočni kao i nazočni.

12. Dvostruka ih je žalost obuzimala, i uzdisanje, kad su se sjetili stvari prošastih.

13. Jer su osjetili ruku Gospodnju, kad su čuli da se Izraelcima obratilo u dobročinstvo ono, što je njima bilo za kaznu.

14. I kad ih je u drugu ruku izlazak događaja prisilio, da se dive onome, koga su prigodom izlaganja nekoć odbacili i s podsmjehom ga se odrekli trpeći sad žeđu sasvim drugu nego pravednici.

15. Da ih kazniš za njihove nepravedne i bezumne misli, što su ih zavele da šutju nerazumne životinje, zmije, barečine i bube beskorisne, poslao si na njih kao osvetu mnoštvo nerazumnih životinja.

16. Da bi poznali, čime tko griješi time se i kazni,

17. Istina, tvoja svemoguća ruka, koja je sazdala svijet iz tvari bez obličja, mogla je poslati na njih mnoštvo medvjeda ili ljutih lavova.

18. Ili novosazdane, nepoznate, pune jarosti zvijeri, što im iz nozdrva plamen liže, ili siplju strašne iskre iz očiju.

19. Ove bi ih mogle ne samo ujednom svojim sasvim satrti, nego ih i samim strahovitim pogledom uništiti.

2o. I pored toga mogli su pasti od jednog dana pognani osvetom i povijani tvojim silnim duhom, ali ti si sve uredio s mjerom, brojem i utegom.

21. Jer ti je uvijek u vlasti, da razviješ silnu snagu (jer je tvoja silna snaga vazda s tobom), i tko se može oprijeti tvojoj jakoj mišici?

22. Ta sav je svijet pred tobom kao prašak na tezulji (vagi), i kao kap rose jutarnje što slazi na zemlju.

23. A opet sve miluješ, jer sve možeš, i žmireći gledaš na grijehe ljudske da bi se pokajali.

24. Jer ti ljubiš sva bića i ne gadiš se na ništa što si stvorio, jer da si mrzio štogod, ne bi toga ni stvorio.

25. A kako bi moglo nešto i opstojati, kad ti ne bi htio? Ili se održati, da nije od tebe na život pozvano?

26. Ali ti štediš sve stvari jer su tvoje, o Gospode ljubitelju života!

B/ Tumačenje.

1/ Božja mudrost čuva Izraelce na putu kroz pustinju (11,1-6).

11,1. Nadahnuti pisac dalje podsjeća na razdoblje putovanja Izraelskog naroda za vrijeme 40 godišnjeg putovanja kroz pustinju. Božja mudrost pobrinula se, da taj narod ima za to vrijeme kao vođu od Boga nadahnutog i izabranog proroka, a to je bio Mojsije. U Sv.Pismu naziva se na mnogo mjesta Mojsije prorokom (Num. 12,6-7; Deut. 18.15; Os.12,14; Dap. 7,37). On je bio kao oruđe u Božjim rukama, koji je po Božjim naputcima vodio Izraelski narod kroz sve poteškoće i napore, s kojima je bilo to putovanje skopčano. Božji izbor Mojsijeve osobe za vođu Izraelskog naroda bio je providencijalan, jer su Mojsija resile divne vrline ponizna i pobožna čovjeka, koji sve svoje pouzdanje stavljao u Boga, pa zato je od Boga dobivao naročita prosvjetljenja kako će moći vršiti svoju delikatnu službu vođe i učitelja naroda, premda je i taj narod imao mnogo ljudskih slabosti i poroka.

2. Za vrijeme svog putovanja kroz pustinju Izraelci su prolazili naporne neizrađene pustinjske puteve, nenastanjene od ljudi, gdje su morali podizati svoje šatore za nastambu. Na ljudsku sudeći nije ništa čudnovato, što je kod Izraelskog naroda na tom putu dolazilo do izražaja nestrpljivosti i nezadovoljstva, pa je trebalo da Bog često kažnjava nezadovoljnike raznim kaznama. Pa i sama okolnost, što se to putovanje oduljilo kroz 40 godina, premda se moglo završiti kroz godinu dana, znak je Božje kazne za nezahvalnost onog naraštaja, koji je izašao iz Egipta, da ne će prispjeti u obećanu zemlju, nego je to bilo suđeno tek naraštaju njihova potomstva.

3. U ovom retku doziva se u pamet, kako je Izraelski narod za vrijeme svog putovanja kroz pustinju nailazio na sukobe s neprijateljskim narodima kao Amalečanima (Exod. 17,8-16),Kananejcima (Num. 21,1-3), Amorejima (Num. 21,21-35; Deut. 2,31 - 3,11), Madijancima (Num. 21 i 31), ali uz Božju pomoć ih je pobijedio.

4. Teška nevolja na putu Izraelaca kroz pustinju bila je podnašanje žeđe, u kojoj im je Bog na čudesan način na Mojsijevu molitvu pritjecao u pomoć, te je na njegov udarac štapom o pećinu iz pećine protekla voda, da se mogao napojiti i narod i njegova stoka (Exod. 17,1-7; Num. 2o,1-13). Žeđu Izraelaca na putovanju kroz pustinju prispodabljaju tumačitelji s duhovnom žeđu čovječjeg života na zemlji za smirenjem u vječnom blaženstvu. To se vidi također iz Davidova Psalma (41,3; 62,2): "Žeđa moja duša za Bogom, izvorom žive vode" ili: "Duša moja pred Bogom kao zemlja bez vode". Isus Krist u razgovoru sa Samarjankom naviješta izvor žive vode u značenju milosne okrepe duša, koje se k njemu utječu, da nađu put istine i spasenja (Iv. 4,13-14).

5-6. U ovim versovima započeta tema razvija se dalje u retcima 7-15. Nadahnuti pisac naglašuje suprotnu paralelu upotrebe elementa vode, koja jednom u ruci Božje svemogućnosti

služi za kaznu opakima, kao na pr. kad Bog prigodom kažnjavanja Egipćana pretvara vodu Nila u krv, tako da unatoč obilja vode moraju skapavati od žeđe, jer je voda čudom postala nepitka, dok u pustinji, gdje je po prirodi velika oskudica vode, Bog čudom otvara iz pećine izvor vodu, da se napaja Izraelski narod, kad mučen žeđu vapi k Bogu za pomoć.

2/ Božje kazne na Egipćanima (11,7-23). - 7-9. Ovdje se pobliže objašnjava misao predašnjega retka o kazni Egipćana žeđom, unatoč toga, što rijeka Nil obilno inače natapa egipatsku zemlju, ali zahvatom Božje svemogućnosti postala je neupotrebivom za pilo, pa su Egipćani skapavali od žeđe, dok se nilska voda pretvorila u krv, te je zaudarala i nije mogla služiti za piće. Prijevod Vg se na ovom mjestu razilazi u smislu od izvornog teksta, jer mjesto "smrdljivu vodu" prevodi "ljudsku krv". Naprotiv Izraelcima dao je Bog čudom vode u pustinji, koja inače veoma oskudijeva vodom. Obratom vode u krv kod Egipćana Bog je kaznio Egipćane radi faraonove zapovijedi, da se sva muška djeca izraelska imadu ubijati, da se Izraelci previše ne umnažaju (Exod.1, 15.18.22; 17,1-7; Num. 2o,1-13).

lo-11. Bog je dopustio da Izraelci budu iskušani žeđom na putovanju kroz pustinju zato, da vide kako je to bila teška kazna za Egipćane. Ali s Izraelcima je Bog postupao milosrdno kao dobri otac, jer ih je svojom mudrošću vodio, da upoznaju svoje grijehe i mole za oproštenje, dok je s Egipćanima postupao kao strogi sudac, koji ih je oštro kažnjavao za njihovu tvrdoglavost u grijehu.

12-13. Razlika je dalje u kažnjavaju Egipćana, da su bili pokarani i za vrijeme boravka Izraelaca u Egiptu a i poslije njihova izlaska iz Egipta (potopom egipatske vojske u Crvenom moru), dok su Izraelci imali pitke vode unatoč toga, što je Egipćani nisu imali; za vrijeme pak putovanja kroz pustinju gdje nije bilo vode, Bog se čudesnim načinom pobrinuo za Izraelce, da dobiju vode i ne poumiraju od žeđe. Kod svega toga morali su Egipćani uvidjeti, da je Bog koga štuju Izraelci, zaista pravi Bog, dok su njihovi bogovi isprazni idoli, koji im nisu mogli ništa pomoći u nevoljama lo zala egipatskih, kojima ih je kažnjavao Izraelski Bog.

14. Egipćani nakon toga što su podnijeli toliko zala radi Izraelaca, morali su uvidjeti, da je sve to išlo u prilog Izraelcima za njihovo oslobođenje od sužanjstva, pa su hoćeš nećeš morali priznati slavu pravoga Boga, koga štuju Izraelci.

15. Egipćani su nadalje bili zapanjeni nad tim, što je onaj Mojsije, koji je po naredbi njihova faraona bio izložen u vodi i osuđen da umre kao dijete (Exod. 2,1-1o), postao izbaviteljem Izraelskog naroda iz egipatskog sužanjstva, unatoč toga, što su Egipćani s prijezirom odbijali njegov zahtjev da faraon pusti Izraela da izađe iz zemlje egipatske, pa ih je faraon napokon ipak morao pustiti, da izađu iz Egipta. Nekoć dakle prezreni Mojsije doživio je konačno pobjedničko slavlje.

16-17. Prema starozavjetnom pravnom načelu: u čemu tko griješi, time biva i kažnjen (jus talionis - quale crimen, talis poena) Bog je kažnjavao Egipćane radi ispraznog obožavanja stvorova kaznama samih tih stvorova. Oni su obožavali nerazumne stvorove, kao zmije ili gmizavce, insekte (skarabeje), žabe, komarce, muhe, skakavce i svakojake druge životinje, tako da su bili poznati kao najpraznovjerniji narod, jer su štovali gotovo sve stvorove, samo ne pravoga Boga. Kad ih Bog kažnjava radi njihove idololatrije, ne odabire jake životinje, kao medvjede, lavove i slično, nego mnoštvo sitnih stvorova, da tako pokaže i pomoću njih svoju svemogućnost, da mogu poslužiti kao sredstva Božje kazne. Kao što su Egipćani zlo upotrebljavali stvorove na grijeh, da vrijeđaju pravoga Boga, tako Bog iste stvorove upotrebljava da ih kazni. U Novom Zavjetu izražen je taj zakon riječima: Tko se laća mača, od mača i pogiba (Mt. 26,52).

Bog koji je neizmjerno pravedan, služi se protiv grješnika onim kaznama koje je grješnik zaslužio zloupotrebom stvorova.

18. Pod nazivom tvari bez obličja bilo bi krivo shvaćati, da se ovdje usvaja nazor o vječnom postojanju tvari ili materije, neovisno od Boga, kao što je postojalo to mišljenje kod nekih tadašnjih filozofskih sustava, jer materija nije vječno postojala, nego je nadahnuti pisac htio reći, da materija, kad je bila stvorena, nije imala svoj završni oblik, nego ju je Bog postepeno uređivao stvarajući od nje razne druge oblike. Bogu nije bilo nemoguće, da na zator i kažnjavanje Egipćana upotr jebi samo velike životinje, kao medvjede i strašne lavove, ali Bog, koji je stvorio i nebrojene sitne životinje, pokazao je Egipćanima, da i pomoću njih može teško kazniti Egipćane, upravo radi toga, što su i te životinje obožavali.

19-2o. Bog je nadalje mogao upotrijebiti ili stvoriti nove vrste životinja, koje bi svojim razjarenim bijesom i izdisanjem vatre ili smrdljivih para ili izbacivanjem smrtonosnih iskra mogle ubijati grješne Egipćane ili ih ranjavati, ili ih ubijati i samim svojim pogledom. Nadahnuti pisac vjerojatno ovim opisima strašnih životinja aludira na krokodila, kako ga opisuje knjiga o Jobu (4o,2o-41,2o), s neranjivim oklopom, strašnim zubima, užasnim očima ili na slične nemani.

21-22. Dalje opisuje se Božja svemogućnost, koja je mogla jednim jedinim dahom Egipćane uništiti kao svojom pravednom kaznom, u kojoj se očituje dah Božje snage, ali Bog to nije učinio, nego je svoju kaznu uredio po mjeri, broju i težini. Tu se i prigodom Božjeg kažnjavanja očitovalo Božje milosrđe. Po mjeri znači pravedno t.j. da odgovara naravi grijeha Egipćana: obožavali su čak sitne životinje, pa ih je kaznom pmoću njih htio urazumiti, kako su nerazumno postupali; po broju, znači prema broju egipatskih praznovjerja; prema težini znači prema moralnoj krivnji Egipćana, koji su mogli uvidjeti ispraznost svojih praznovjerja, ali nisu se trudili, da to uvide. Božja pravednost savršeno znade prosuditi koje će kazne najbolje odgovarati svrsi, da grješnike privedu k pokajanju i obraćenju, pa zato nitko ne može prigovoriti Bogu u primjeni njegovih kaz-

na, niti itko može odoljeti snazi Božje svemogućnosti i mudrosti, na koji način ljude kažnjava. Bog ne treba posizati za izvanrednim strogim mjerama kažnjavanja, dok može s primjerenim sredstvima kažnjavanja postići namjeravani cilj.

3/ Božja blagost u kažnjavanju Egipćana (11,23-27). -

23-24. Nadahnuti pisac ističe Božje neizmjerno veličanstvo, prema kojemu je sav svijet tako neznatan kao sitan prašak na vagi, ili kao kaplja rose, koja ujutro pada na zemlju. Slično kaže prorok Isaija: "Evo, narodi su kao jedna kaplja iz vedra, i broje se kao prašak na vagi; otoci su kao zrnca prašine" (Is.4o,15). Unatoč te malješnosti svijeta i stvorova na njemu prema Bogu, a s druge neizmjerne Božje svemogućnosti, Bog je neizmjerno milosrdan, pa kao da zažmiruje na ljudske grijehe, kad se ljudi za njih kaju. Tu igra veliku ulogu Božja strpljivost, kojom čeka grješnike na pokoru. I pisac knjige Crkvenice izvodi neizmjerno Božje milosrđe iz Božje svemogućnosti kao iz stvarnog temelja. (Eccli. 18,14). I sveta Crkva upućuje nas u svojoj misnoj molitvi na lo.nedjelju po Duhovima na najtjesniju vezu između Božje svemogućnosti i Božjeg milosrđa: ".. Koji najvećma očituje svoju svemogućnost opraštajući i smilujući se..." I sv.Toma Akvinac kaže, da je milosrđe najsavršenije očitovanje Božje svemogućnosti (I, q. 21, a.4; q.25, a,3). A sv.Pavao Apostol kaže: "Ne znaš li, da te dobrota Božja vodi k pokajanju?"(Rim. 2,4; II.Petr.3,9; Dap.17,3o). Neki pobožni pisac kaže: Ako neki otac ljubi svoga sina unatoč njegove neposlušnosti i neobuzdanosti, upravo zato jer mu je otac, koliko više Bog ljubi duše iako su dane grijehu, jer je on njihov stvoritelj i jedini otac. Blago onima, koji shvaćaju tako neizmjernu dobrotu i koriste je za svoje spasenje. Zato ako je ne poznajemo drukčije, nego da je zlorabimo, treba da se bojimo, da se njegova strpljivost toliko puta prezrena ne obrati u srdžbu, prema riječima: "Zazivat će me, ali ih ne ću slušati, ustajat će rano, ali me ne će naći" (Prov. 1,28).

25. Konačni razlog Božjeg stvaranja raznih stvorova jest neizmjerna Božja ljubav. Ta se istina izražava antitetičkim paralelizmom: jer sve ljubiš što postoji, i ništa ne mrziš od onoga što si učinio. Svako je naime biće na neki način neznatni odraz Božjega bivstvovanja, pa zato Bog i ne može mrziti ono što je stvorio, odnosno ne ljubiti ono što je stvorio. Kao što umjetnik voli svoja umjetnička djela, ili mati svoje dijete, tako i Bog ljubi svoja stvorenja. Na osobit pak način ljubi čovjeka stvorena na svoju sliku i priliku, jer je čovjek mikrokozmos, u kom je po sastavu od duše i tijela u jednom biću spojen duhovni i materijalni svijet.

26. Sve štogod postoji, postoji isključivo zato jer je Božja volja da postoji i jer je Bog to stvorio. Pa ni zli duhovi ne bi mogli postojati, kad Bog ne bi podržavao njihov opstanak, iako ga oni mrze i proklinju.

27. Budući da je Bog sve stvorio i sve je njegovo vlasništvo, on u svojoj neizmjernoj ljubavi i dobroti sve stvorove štedi i oprašta im jer su njegovi stvorovi, pa makar bili i

grješnici. Bog se ne veseli propasti živih stvorova (Mudr.1, 13) nego se veseli njihovu životu, što im ga je on sam dao. To naročito vrijedi za svrhunaravni život čovjeka. Zato i Isus Krist kaže: "Došao sam,da moje ovce imaju život, i to život u izobilju" (Iv.lo,lo). Potrebno je samo, da se čovjek toj neizmjernoj Božjoj ljubavi odaziva, pa će u obilju uživati duhovni život, ne samo za vrijeme zemaljskog života, nego u svoj punini u vječnosti.

Gl. XII.

A/ Prijevod.

12,1. Tvoj je neraspadljiv duh u svemu.

2. Zato pomalo karaš prestupnike i napominjući im u čem griješe opominješ ih, da se ostave zloće svoje, i da vjeruju u tebe, Gospode!

3. I premda si zamrzio na prasjedioce stanovnike tvoje svete zemlje,

4. Jer su činili najgora čarolijska djela i bezbožne svečanosti;

5. One nemilosrdne krvnike svoje djece, što su žderali ljudsku utrobu s mesom i krvlju prigodom posvete učesnika kod tajne gozbe.

6. I roditelje, što su svojom rukom ubijali život svoje bespomoćne djece, koje si odlučio da uništiš rukama otaca naših;

7. Da tebi najdraža zemlja od sviju zemalja primi dostojno naselje djece Božje.

8. Ipak si i njih poštedio kao ljude, jer si im pred svojom vojskom poslao ose kao preteče, da ih malo pomalo istrijebe.

9. Premda si ih mogao kao bezbožnike predati u boju u ruke pravednicima, ili strašnim zvijerima, ili ih strogom riječju najedamput zatrti,

+ lo. Srdeći malo pomalo davao si mjesta pokajanju, premda si dobro znao da im je opaki rod i zloća prirođena, i da im se mišljenje dovijeka ne će promijeniti.

11. Jer je to bilo pleme od iskona prokleto. A dao si im pomilovanje za grijehe njihove ne bojeći se nikoga.

12. Jer tko bi smio reći: što to činiš? ili tko bi se smio oprijeti sudu tvojemu? Ili tko bi te smio optužiti zbog uništenih naroda, koje si stvorio? Ili tko će ustati pred tobom kao branitelj nepopravljivih ljudi?

13. Ta osim tebe nema Boga koji se brine za sve, da bi trebao dokazivati kako ne sudiš krivo.

14. Nijedan car niti vladalac ne može ustati protiv tebe u korist onih koje kažnjavaš.

15. Jer si pravedan i upravljaš svijem pravedno, ne slaže se s tvojom silom, da kazniš nedužnoga.

16. Jakost tvoja izvor je pravice, i tvoja vlast nad svijem čini, da sve štediš.

17. Pokazuješ jakost kad ljudi ne vjeruju u savršenu silu tvoju, a kad je poznaju, tada kazniš drskost njihovu.

18. Ti silni gospodaru sudiš blago, i upravljaš nama s velikim šteđenjem, jer kadgod hoćeš, sila ti je pri ruci.

19. A takvim si djelima poučio narod svoj, da pravednik ima biti čovječan, i probudio si u sinovima svojim dobru nadu, jer daješ mjesta kajanju za grijehe.

2o. Jer kad si s tolikom pažnjom i blagošću kaznio neprijatelje svoje djece i smrtne krivce, dajući im vremena i mjesta, da se zloće ostave.

21. S kolikom li si brižljivošću sudio sinove svoje, čijim ocevima si dao blaga obećanja sa zakletvama i zavjetima!

22. Dok nas dakle karaš, dotle šibaš naše neprijatelje desethiljadastruko, da bi se sjećali dobrote tvoje kada sudimo, i da dočekamo milosrđe, kada sami budemo suđeni.

23. Zato si nepravednike, koji su proveli život svoj u bezumlju, mučio njihovim vlastitim rugobama,

24. Jer su odviše zalutali na svojim krivim putevima, smatrajući bogovima i ono, što je i među samim životinjama oduran gad, varajući se kao luda djeca.

25. Zato si im kao nerazumnoj djeci poslao kaznu poruglјivu:

26. Ali jer se nijesu dali poučiti kaznom lakom, trebalo je da iskušaju kaznu Boga dostojnu.

27. Jer su baš po tom što su vidjeli, da su im za kaznu određeni njihovi bogovi (a to ih je u mukama najviše gnjevilo) spoznali pravoga Boga, o kom prije nijesu htjeli čuti: zato ih je i stigla konačna osuda.

B/ Tumačenje.

1/ Božje milosrđe i dobrota (1-2). Ova dva versa dopunjuju smisao pređašnjih i služe kao prelaz na kazne Egipćana i na one kazne, kojima su bili kažnjeni Kananeji. Vulgatin prijevod s uzvičnim oblikom izražava udivljenje nad Božjim duhom, što se odražava u svemu, dok grčki tekst ima oblik zaključka iz pređašnjeg izlaganja: "jer tvoj duh nepokvarljiv je u svim stva-

rima." Taj duh je životni dah, stvaralačka Božja sila, koja uzrokuje sva bića i uzdržava ih. To je razlog najtjesnije Božje prisutnosti u svim stvarima, a naročito kod čovjeka. Stoga kad ne bi bilo Božjeg milosrđa, Bog bi u jednom času mogao uništiti bezbožnike. Zato je s Egipćanima postupao obazrivo kažnjavajući ih postepeno sve jače i jače, dok nije bila pobijeđena njihova tvrdoća, i dok nije uspio, da se povrate sami u sebe. On ih je opominjao i prekoravao njihove grijehe, dok mu nisu potpuno povjerovali i to potvrdili djelom svoju vjeru pokajavši se radi svoje zloće. Način kako Bog postupa u kažnjavanju onih koji griješe od velike je važnosti za pouku u vodstvu duša. Odatle se vidi, da pri tom ne treba nastupati sa zapovjedalačkim auktoritetom i strogošću židovskog zakona, nego s dugotrajnom strpljivošću i na mnogošta zažmiriti. Kad je potrebno samo opominjati, treba to činiti imajući obzira s raznim okolnostima vremena, mjesta i osoba, te se vladati ne kao gospodar koji zapovijeda, nego kao liječnik koji treba da liječi.

2/ <u>Grijesi Kananeja</u> (3-7). Slično kaošto je Bog bio strpljiv s Egipćanima nastojeći ih obratiti postepenim kaznama, tako je bio strpljiv i s Kananejskim narodima, koji su bili odani strašnim grijesima krivoboštva, tako da ih nadahnuti pisac naziva mrskim Gospodu. Oni su stanovali u zemlji, koju nadahnuti pisac naziva "svetom zemljom", jer ju je odabrao za stanovanje svome odabranom narodu, koji je zavjetom bio Bogu posvećen. Krivoboštvo, koje je bilo rašireno kod Kananeja, jest štovanje Kemoša (kod Amonaca) i Moloha (kod Moabaca), kojima su prinosili za žrtvu čak i svoju djecu (Num. 11,12; III Kralj. 11,7.33; IV Kralj.23, 13; Jer. 48,7.13.46; Am.2,1). Zatim su se klanjali Baalu i Astarti, kao idolima plodnosti, a njihov se kult sastojao u bludnim orgijama pod gajevima zasađenima oko njihovih hramova, zatim u raznim čaranjima, osobito prigodom mističkih svečanosti inicijacije službenika Baala i Astarte, gdje su se počinjala najodurnija bludna djela (Deut. 18,9-14; 12,31) i uživali su čak ljudsko meso i krv i ljudsku utrobu (Is.57,5; Jer 7,31;Ezek. 16,2o,23,37).Sličnu idololatriju susrećemo kod poganskih bakanalija, kod kojih se uživalo vino do pijanosti i izvodile najraskalašenije igre sve do luđačkog delirija. Karakteristično je dalje, da bi prigodom žrtvovanja poganskim idolima roditelji svojim vlastitim rukama klali svoju nevinu djecu za žrtvu.Radi svega toga Bog ih pravedno osudio na kaznu, da budu potpuno iskorjenjeni iz Kanaanske zemlje. Njihova zemlja postala je poslije uništenja Kananeja dragom zemljom Izraelskog naroda,koja ga veže s uspomenom časnih patrijarha, Abrahama, Isaka i Jakova.

3/ <u>Božja obazrivost prema Kananejima</u> (8-14). - 8-9. Kažnjavajući kananejske narode Bog je uza sve njihove opačine postupao s njima obazrivo, tako da je na njih slao stršene da ih uništavaju a mogao se u svojoj svemogućnosti poslužiti okrutnim zvijerima ili svojom svemogućom riječi, da ih odmah uništi (Exod 23,28; Jos.24, 12; Deut.7,2o).

10. Nadalje Bog je kažnjavao Kanaaneje pomalo, davajući im vremena za pokajanje i obraćenje, ali zaludu, jer su bili tako pokvareni, da im je zloća ušla takoreći u narav, da je postala nepopravljiva. To je nasljedstvo prokletstva Noina unuka Kanaana, čije je potomstvo bilo nepopravljivo u zloći, unatoč Božje strpljivosti. Iznimku čini obraćenje Rahabe (Jos. 2,1; 6,25).

11. Božja obazrivost nije bila radi straha, nego zbog neizmjernog Božjeg milosrđa, jer Boga nitko ne može prisliti, kako će postupati kod kažnjavanja grješnika.

12-14. Boga ne može također nitko pozivati na odgovornost, zašto nešto čini ovako ili onako (Job 9,12; Is.45,9; Dan.4,32; Rim 9,2o), niti mu predbacivati, da čini što nepravedno, jer nad njegovim gospodstvom nema većega. Niti može ikoji kralj ili silnik da Bogu prigovara, zašto je koga kaznio ili uništio.

4/ <u>Pravednost i blagost Božjeg suda</u> (15-22). - 15. Budući dakle, da je Bog neizmjerno pravedan, ne kažnjava nikoga, koji nije kazne zaslužio.

16. Božja svemogućnost jest temelj njegove pravednosti. Budući da Bog nije pristupačan izvanjem uplivu, ne može kažnjavati nego po najsavršenijoj pravednosti. Svemogućnost i pravednost su kod Boga nerazdjeljiva svojstva, i zato Bog treba da štiti pravednost. Nepravda bila bi znak Božje slabosti. U tom treba da se moćnici ovog svijeta ugledaju u Boga, pa da ne počinjaju prema nikome nepravdu.

17. Bog očituje svoju moć pravednosti naročito prema onima, koji u nju ne vjeruju. Tako su Egipćani osjetili moć Božje svemogućnosti radi toga, jer nijesu vjerovali u svemogućnost pravoga Boga. Tako isto očituje se Božja svemogućnost prema onima, koji je doduše spoznaju, ali ne će da je priznavaju, ili ne vode o njoj računa. Sv.Pavao kaže: "Premda su spoznali Boga, nijesu ga slavili kao Boga" (Rim. 1,21).

18. Kad Bog očituje djelatnost svoje pravednosti, on je upravlja svojom mudrošću i milosrđem. On ne postupa kao nasilnički tiranin, nego mudro pošteđujući onoga koji je pogriješio. On sudi mirno, bez afekta srdžbe, Kad se u Sv.Pismu govori o Božjoj srdžbi, time se izražava izvanji učinak kazne, koja se primjenjuje nad krivcima. Zato u kažnjavaju postupa s velikom strpljivošću i blagošću.

19-22. Iz obazrivog Božjeg postupanja protiv Kanaaneja Izraelski je narod mogao naučiti čovjekoljubivost i obazrivost u postupanju prema neprijateljima, te upoznati koliko s više obazrivosti postupa Bog prema svome narodu s obzirom na svoja obećanja i zavjetna jamstva (Gen. 22,16-18; 15,5-18; Exod. 24,9). To je ujedno pouka, kako treba da se vladamo u suđenju drugih. Isus Krist kaže: "Kako ćete vi suditi, tako će se i vama suditi; i kakvom mjerom ćete vi mjeriti, tako će se i vama mjeriti." (Mt.7,2). To u N.Zavjetu vrijedi naročito za one, koje je Bog postavio glavarima Crkve, jer se od njih očekuje, da

se strpljivošću upravljaju s onima, koji počinjaju pogrješke, a kad je potrebno, da upotrijebe kazne, da to čine vođeni ljubavlju i nastojanjem da se grješnik popravi, uvažavajući sve potrebne okolnosti, koje eventualno umanjuju krivnju grješnika. Oni trebe da imaju na umu, da su također slabi ljudi, pa da će biti tim strože suđeni, čim su na odgovornijem mjestu postavljeni.

5/ <u>Pravedna kazna Egipćana</u> (23-27. - Ovaj odlomak sačinjava prelaz k ocrtavanju ludosti odolopoklonstva, o kom je posebno još govor u odlomku 13, 1-15,19.

23. Nadahnuti pisac vraća se opet svojim aluzijama na Egipćane, iako ih izrijekom ne spominje. "Zato si nepravednike, koji su provodili svoj život u bezumlju, mučio njihovim vlastitim rugobama". To znači, da su upravo onim stvarima bili kažnjeni, koje su bile predmetom njihova idololatrijskog obožavanja,t.j. komarci, muhe, žabe i druge mnoge životinje. (11,15; Exod.7-lo).

24-25. Egipćani su kroz dugo vremena lutali u svojim praznovjerjima obožavajući i najprezrenije životinje, pa zato su kažnjeni od tih životinja, da uvide, kako su radili kao luda djeca. Da je njihovo vjerovanje bilo nerazumno, mogli su uvidjeti po tom, što ih ta lažna božanstva nisu mogla obraniti od kazne pravoga Boga, komu su se oni ismjehivali, dok je Bog Izraelce koji su štovali pravoga Boga poštedio od kazni onih stvorova, što su ih Egipćani štovali kao bogove. Kraj svega toga Egipćani nisu se opametili, da prestanu s idololatrijom životinja. Još u vrijeme pisca knjige Mudrosti (u 3.stolj.pr.Kr.) bili su Egipćani odani svojim raznim praznovjerjima, premda im muke od raznih insekata nisu davale mira.

26-27. Jer se Egipćani nisu opametili pod udarcima Božjih kazna, kojima ih je Bog pravedno šibao, došlo je napokon vrijeme, da ih Bog kazni potpunim istrebljenjem sa zemlje. Početak tih kazna bio je pomor egipatskih prvenaca kao posljednje zlo prije izlaska Izraelaca iz Egipta, zatim katastrofa egipatske vojske, koja je bila potopljena u Crvenom moru. Kasnije pak egipćana je sve više nestajalo, dok nije potpuno prevladao doseljenički živalj iz raznih krajeva zemlje u vrijeme helenizma,a poslije za vrijeme prevlasti Arapa.

Gl. XIII.

A/ Prijevod.

13,1. Svi su ljudi po naravi ludi, koji ne poznaju Boga, i koji iz vidljivih dobara ne mogu spoznati onoga koji jest, niti se dovinuti umjetniku gledajući njegova djela.

2. Nego drže, da su bogovi koji svijetom vladaju: oganj, ili vjetar ili hitar zrak, ili zvjezdan krug, ili silovita voda, ili vidjela nebeska.

3. Jer kad su ih nasladujući se njihovom ljepotom stali smatrati bogovima, trebali su upoznati, koliko je bolji njihov gospodar; ta stvorio ih je početnik ljepote.

4. I ako ih je zapanjila njihova sila i snaga, trebali su iz toga razumjeti, koliko je silniji njihov stvoritelj.

5. Jer se iz veličine i ljepote stvorova dokučuje srazmjerno njihov stvoritelj.

6. Ali ipak ovi zaslužuju još mali prijekor, jer možda samo lutaju tražeći Boga i želeći da ga nađu.

7. Bave se njegovim stvarima i istražuju ih opčarava pogled, jer su lijepe stvari što ih vide.

8. Ali ni oni nisu sasvim bez krivnje.

9. Jer kad su došli do tolike spoznaje, da mogu svijet istraživati, koliko li su lakše mogli pronaći gospodara svega toga!

lo. Ali pravi su bijednici i s mrtvačkim nadama oni, koji prizivlju kao bogove djela ruku čovječjih, zlato i srebro, proizvod zanatlijski, pa životinjske likove ili ništav kamen, djelo starinske ruke.

11. A ima slučaj da nekakav majstor drvodjelja odsiječe prikladno drvo, oguli mu brižno svu koru, lijepo ga izdjela, i načini iz toga sud koristan za životnu potrebu:

12. A triješće što od posla preostane, upotrijebi za prigotavljanje hrane kojom se siti.

13. Ali mu je od svega ostao još jedan otpadak, koji nije bio ni zašto, kao drvo čvornato i kvrgama izrašteno; zato ga je uzeo i stao ga iz zabave u svojoj dokolici izdvajati (oblikovati), lakim mu je radom dao neki oblik, i potom ga učinio sličnim liku čovječjem.

14. Ili ga je opet upodobio kakvoj beskorisnoj životinji. Konačno ga je namazao prahom crvenim, i ocrvenio mu površinu ličilom, premazavši mu svaku pjegu.

15. Tad mu je načinio kućicu njega dostojnu, metnuo ga na zid i zakovao ga željeznim klincem.

16. Pobrinuvši se tako za nj da dolje ne padne, dobro znaju, da si pomoći ne može, jer je lik i treba tuđe pomoći.

17. I poslije svega toga on se ne stidi stvar neživu nagovarati, i moliti joj se za imutak, ženu i djecu, i iskati zdravlje u bolesnom.

18. I moliti se za život mrtvacu, i tražiti pomoć u najnemoćnijeg i sretno putovanje u onoga, koji ne može ni nogom maknuti;

19. I k tome za dobit i zarađivanje, i za uspjeh u ručnom poduzeću, moliti se za tjelesnu snagu onome, koji je snagom ruku svojih najslabiji.

B/ Tumačenje.

1/ Ludost idololatrije (13,1-9). Nadahnuti pisac htijući da pokaže, kamo čovjeka dovodi ostavljanje mudrosti, upozorava na primjere, što ih navode proroci (Is. 4o,18-2o; 41,6-7; 44, 9-2o; 46,1-7; Jer.lo,2-16; Baruh 6,1-72), zaustavlja se opširno na opisivanju idololatrije, od koje razlikuje tri vrste: a) obožavanje prirode (13,1-9), b)štovanje kipova (13,lo-15,6), c) obožavanje glinenih predmeta i malovrijednih životinja (15, 7-19).

U odlomku od 1-9 predočivši ludost idololatrije nadahnuti pisac upozorava, da bi ljepota stvorenih bića trebala podići čovjeka do spoznaje Stvoritelja. To je sasvim logički put, pa zato se ne mogu opravdati oni, koji obožavaju Božja stvorenja. Govoreći o štovanju prirode, nadahnuti pisac knjige mudrosti u isto vrijeme raspravlja u kratkom poglavlju o spoznaji Boga.

13,1. Najprije upozorava nadahnuti pisac, da su "po prirodi ludi ljudi, koji nemaju spoznaje Boga". Vg. prevodi "vani"= isprazni, a to je nešto blaži smisao od grčkog izvornog teksta. To je obično posljedica lošeg odgoja i upliva loše okoline,te se jasno očituje, ako čovjek nema spoznaje Boga kao protuteže. Sv.Jeronim kaže: "Bez spoznaje Stvoritelja svaki čovjek postaje životinja." (Ep. ad Heliod.). Vidljiva dobra imadu značaj ovisnosti i nesigurnosti, a to idololatri miješaju s poimanjem apsolutnog dobra. Takovi ljudi ne razlikuju bitka koji je sam po sebi neovisan, dok o njemu ovise sva druga bića kao o svom uzroku. Taj je bitak onaj, koji se Mojsiju objavio riječima:"Ja sam onaj koji jesam" - Ehjeh ašer Ehjeh (Exod.3,14). Po spoznaji Božjih stvorova čovjek se može i mora podići do spoznaje njihova začetnika. To priznaju i filozofi: Filon Aleksandrijski (De Monarch.l) i Asklepije (Metaph.Arist.). To priznaju i sv. oci u mnogobrojnim svojim djelima (Atanasije, Contra Arianos; Augustin Sermo 141,2; Grgur Naz.: Orationes de theologia I,II; Hrizostom, Hom.VI, XII; Ivan Damašć.: Expositionis Fidei Orthodoxae liber I).

2. Mjesto da ljudi iz stvorenih bića upoznaju pravoga Boga kao njihova stvoritelja, počeli su obožavati razne fizičke snage i pojave, kao vatru, vjetar, kruženje zvijezda, nasrtljivu vodu, sunce i mjesec, kao da su te pojave božanstva. I doista sva imena poganskih božanstava,staroga orijenta nijesu ništa drugo nego obožavanje raznih prirodnih pojava (Timat, Šamaš,

...in, Baal, Astarta, Izida, Oziris, Ra, Vulkan, Junona, Apolo, Diana itd.).

3-5. Mjesto da ljudi iz ljepote stvorova upoznaju kako li tek divan i uzvišen mora biti onaj, koji je sve to stvorio, oni su počeli obožavati stvorove. Kaošto nas zrake sunca vode da vidimo samo sunce; ili kaošto nas potoci vode do izvora, tako bi čovjeka trebala voditi spoznaja stvorova do spoznaje njihova prvog uzročnika. Ako se ljudi dive jakosti, snazi i ljepoti stvorova, trebali bi da se vinu do zaključka, kako li divan i snažan mora biti njihov začetnik. (Rim.1,18-2o). Tu nas nadahnuti pisac upućuje na ontološki dokaz za Božju egzistenciju. Zato i Crkva uči, da se Boga kao začetnika i svrhu svih stvari može sigurno spoznati iz stvorenih stvari naravnim svijetlom ljudskog razuma (Conc.Vatic.I, de fide c. 2 i can.2,1).

6-9. U ovim retcima nadahnuti pisac upozorava, da nisu potpuno ispričani od krivnje oni, koji se tražeći Boga zaustavljaju na divljenju prirodnim ljepotama, obožavajući ih, a ne traže njihova konačnog uzročnika; ovi naime u teženju za spoznajom Boga zastaju na po puta, jer kad bi se trsili, da dalje ispituju za prauzrok tih divnih pojava u prirodi, sigurno bi mogli doći do prave spoznaje Boga. No ipak su ovi manje krivi, negoli oni, kojima uopće nije stalo do toga, da ispituju i konačno dođu do toga, da mora postojati konačni uzrok sviju stvari i svih veličanstvenih pojava u svijetu, a to je jedini Bog. Takovi se dakle sami ogrješuju teškom krivnom, da ne spoznavaju da mora postojati Bog, kao konačni uzrok svih stvari.

lo. Još se većma ogrješuju, tako da ih valja smatrati nesretnicima, koji obožavaju ljudskom rukom načinjene idole od zlata, srebra i kamenja, drveta ili gline, pogotovo ako ti likovi predočuju razne životinje. To su teške i pred Bogom neoprostive zablude. Nadahnuti pisac ovdje neizravno upozorava na idololatriju Filisteja pod likom Dagona, koga su predočivali gornji dio tijela kao čovječjeg, a donji dio kao ribe, ili na egipatske idole sa čovječjim likom i životinjskom glavom. Što više, u Meki klanjali su se ljudi kamenu meteoritu, koji je pao s neba kao kamena kocka. Obožavanje takovih likova, što ih je izradila isključivo ljudska ruka, najveća je ludost,

11-16. U ovim retcima nadahnuti pisac ocrtava jetkom ironijom besmislicu idololatrije ljudskom rukom načinjenih raznih likova. Ovdje kao da aludira na mjesto iz proroka Isaije (4o, 19-2o; 44,lo-17) i Jeremije (2,27;lo,4). Ta nije li najveća besmislica klanjati se kao božanstvu likovima, što ih je ljudska umjetnička ruka izradila od kamenja ili drveta, a koji su tako nemoćni, da ih njihov izrađivač mora pribijati na zid ili zaklanjati u kakve udubine na zidu, te ih raznim bojama oličivati, pa zar da se tim rukotvorinama klanja kao božanstvima, dok od istog materijala ljudi izrađuju razne posude za ljudsku hranu, ili drvenim ivjerjem od toga materijala zagrijavaju vatru na kojoj priređuju svoju hranu. Nije li dakle najveći nesmisao pred takovim nemoćnim idolima božanstava moliti se za pomoć i klanjati im se, kad su sama potpuno bespomoćna?

17-19. Nadahnuti pisac nastavlja: nije li najveća ludost, kada izrađivač idolskih likova pred tim svojim rukotvorinama, čini svoje zavjete za razne svoje potrebe, kao prigodom sklapanja braka, ili moleći za mrtve, ili za svoje zdravlje, ili za sreću na putu, kad su te rukotvorine mrtve i bespomoćne?

Gl. XIV.

A/ Prijevod.

14,1. Drugi se opet spremio na morski put, i namjeravajući prolaziti burnim valovima prizivlje u pomoć drvo slabije od (drvene) lađe, koja ga nosi.

2. Jer je ovu izmislila težnja za dobitkom i izgradila je mudrost umjetnička;

3. A upravlja je tvoj promisao, Oče, koji si dao i na moru put, i u valovima stazu sigurnu;

4. Pokazavši tim, da možeš iz svake pogibelji izbaviti, da bi se i nevješt smio ukrcati.

5. Jer ti ne ćeš da budu besposlena djela tvoje mudrosti; zato ljudi povjeravaju svoj život i drvetu najneznatnijem, te prolaze splavom burne valove i spasavaju se.

6. Pa i nekoć, kad su izgibali oholi divovi, sklonula se u splav nada ovog svijeta u splav, kojom je upravljala tvoja ruka, i spasila tako svijetu sjeme za nova pokoljenja.

7. Zato blagosloveno bilo drvo, po kom dolazi pravda!

8. A proklet bio rukotvoran lik, i onaj koji ga je načinio, a onaj jer se kao stvar propadljiva bogom imenuje.

9. Ta Bogu su mrski jednako bezbožnik i njegova bezbožnost.

+10. Pa se djelo kazni zajedno s onim koji ga je načinio.

+11. Zato će (Gospod) kaznom pohoditi i poganske idole, jer su postali gadom među božjim stvorenjem, i sablazni ljudskim dušama, i zamkom bezumničkim nogama;

12. Jer je to početak vjerskom odmetu, bludu i izumijevanju idola, i njihov pronalazak propast životu.

13. Niti ih je bilo iz početka, niti će ih biti dovijeka.

14. Jer su došli na svijet po taštoj slavi čovječjoj, pa zato im je namijenjen konac brz.

15. Neki otac kinjen žalošću, radi smrti prerane svog djeteta, načinio je sebi njegov lik, i stao dosadanjeg mrtvaca odsad kao boga štovati, te odredio svojim podanicima tajne obrede i žrtve.

16. Potom se je s vremenom ukorijenio taj bezbožni običaj i stao se kao zakon vršiti, i tako se vladalačkim naredbama uzelo štovanje likova rezanih.

17. I ako ih ljudi nijesu mogli lično štovati, jer su predaleko od njih stanovali, tad su si u duhu predstavili njihovo daleko obličje, i načinili si vidljiv lik čašćenoga kralja, da mu nenazočnome revno laskaju kao da je nazočan.

18. A i častoljublje kakvog umjetnika navelo je na sve jače njihovo štovanje i ljude nevješte, koji kralja nijesu ni poznavali.

19. Jer dok se je umjetnik možda htio vladaru ulaskati, i trudnom mu vještinom izradio obličje ne ljepše (nego je bila naravna ljepota),

20. Dotle je prosti puk, privučen ljupkošću radnje njegove, stao sad onoga, koga je čas prije častio kao čovjeka, poštivati odsad kao boga.

21. I to je postalo svijetu zasjedom, jer su ljudi robujući nevolji ili vladarskom nasilju, nadjenuli nesaopćivo ime Božje kamenju i drvlju.

22. Pa ni to im nije bilo dosta, što su sašli s puta znanja Božjega, nego živeći u velikom ratu neznanja zlo takovo mirom nazivlju.

23. Jer ili prinose djecoubilačke žrtve, ili vrše tajne obrede, ili drže gozbe divljačke s tuđim običajima.

24. Ne drže više ni čistog života niti čiste ženidbe: jedan drugoga ili iz zasjede ubijaju, ili mu preljubom jade zadaju.

25. Sve ih je skroz prožela krv i ubistvo, krađa i prijevara, pokvarenost, nevjernost, buna kriva prisega, uznemirivanje čestitih (ljudi),

26. Zaboravljanje dobročinstva, skvrnjenje duša, izmjena spola, poremećenje bračno, preljuba i blud.

27. Jer je štovanje idola početak svega zla, i uzrok i konac.

28. Oni, ili bijesne u svojim zabavama, ili prorokuju laž, ili žive nepravedno, ili se lako zaklinju krivo.

29. Jer uzdajući se u mrtve idole misle, da im se ne će ništa zla dogoditi, ako se krivo zakunu.

+30. Ali će ih stići dvojaka kazna pravedna: jer su u jednu ruku zlo mislili o Bogu, kad su prionuli uz idole, a u drugu ruku jer su prezreli pobožnost, kad su se krivo zaklinjali.

+31. Jer bezbožničke prijestupe vazda kazni ne sila onih kojima se zaklinju, nego (Bogom određena) kazna grješnicima.

B/ Tumačenje.

1/ Ispraznost drvenih idola (14,1-6). - 1.Nadahnuti pisac nastavlja s prikazivanjem ludosti idololatrije navodeći primjer obožavanja drvenih idola i poredujući njihovu ništetnost s korišću drvene lađe, na kojoj se ti drveni idoli običavaju smještati, bilo na krmi ili na provi. Na lađama su se naime obično nalazili kao simboli zaštite božanstva kipovi Kastora i Poluksa (Dap. 28,11), zaštitnika plovidbe, sinova Jupitra i Lete.

2. Ovdje se naglašuje, kako je izum lađe genijalno djelo ljudskog umijeća, da se njome omogući pomorska plovidba i trgovina. Ljude je na taj izum potakla želja putovanjem preko dalekih mora i za trgovačkim dobitkom dopremanjem robe iz udaljenih krajeva zemlje. To je bez sumnje bio veliki dobitak za dobro ljudi.

3-6. U ovom odlomku ističe se, kako je Bog svojom očinskom dobrotom i providnošću upravljao čovječanstvom, kad mu je dao mogućnost, da svladava udaljenosti morske pomoću lađa, načinjenih od slabog drveta. Toj napravi od drveta mogu povjeravati svoje živote i ljudi putnici, koji su inače potpuno nevješti izumu lađe, premda je morska plovidba puna opasnosti za ljudske živote. Upravljanje lađom slika je Božje providnosti, kojom Bog upravlja svijetom u raznim nepogodama, sličnim morskim valovima. Osim toga Božja se providnost pobrinula, da su pomoću izuma lađe postala ljudima dostupna i mnoga dobra iz raznih strana svijeta. Inicijativu za izum lađe dao je Bog u vrijeme prije općeg potopa, kad je patrijarhi Noi dao upute, kako će načiniti lađu, u kojoj će se spasiti on sa svojom obitelju ostajući vjeran vršenju Božjeg zakona, dok su oholi divovi, Kainovi potomci, za kaznu svoje oholosti i pakosti bijedno propali prigodom katastrofe potopa (Gen. 6,1 i sl.). Ipak putnici, koji povjeravaju svoje živote krhkoj lađi od drveta, treba da sebi budu svjesni, koliko im je na takvom putu potrebna Božja pomoć i zaštita, da ih zaštiti od katastrofe brodoloma. Zato je na putovanju lađom potrebno posebno pouzdanje u Božju moć i zaštitu, za koju treba da se putnici pobožno mole Bogu. Nije stoga neobično, da putnici na lađi, iako su inače obično indiferentni prema Bogu, kada vide, da bi im mogla zaprijetiti katastrofa brodoloma, nalaze pobudu, da se mole Bogu. Odatle je nastala poslovica: "Si vis orare, eas in mare!" - Ako hoćeš da se moliš, idi na more!

2/ Opreka između korisnih izuma za ljudsko dobro, i između izuma grješnih idola (14,7-13). - 7. "Blagosloveno drvo, po kom dolazi pravda!" Smisao Vulgatina prijevoda nejasan je, što se vidi iz slijedećeg retka, koji daje tumačenje smisla ovog retka. Vaccari prevodi: "Benedetto il legno, di cui si fa retto uso!" = Blagosloveno drvo s ispravnom upotrebom! No ni ovaj prijevod čini se da ne odgovara pravom smislu. U vezi s prednjim retkom, gdje se govori o Noinoj lađi, bio bi pravi smisao, da je blagosloveno drvo Noine lađe, po kom je Božja pravednost spasila pra-

jednoga Nou od katastrofe potopa, dok je za ostalo grješno čovječanstvo bilo simbol pravedne Božje kazne za njihove grijehe. U najeminentnijem proročkom smislu moglo bi se to primijeniti na drvo Isusova križa, po kom je čovječanstvu pribavljeno spasenje opravdanja od grijeha (Dap 5,3o; Gal 3,13), ali taj smisao nije u izravnoj vezi s kontekstom. Sv.Augustin tumači pak ovo mjesto tako, da je Noina lađa tip Kristove Crkve koju Duh Sveti vodi po uzburkanom moru raznih pogibelji ovog svijeta, da se po njoj spašavaju ljudi (De civ.Dei XV,26).

+7-1o. Kao opreka blagoslovenom drvu, koje se upotrebljava na dobro, prokleto je drvo koje služi kao predočba idola, a proklet je i svaki onaj, koji izrađuje od drveta idolske likove, jer je izrađivač idolskih likova uzročnik (causa efficiens) grijeha idololatrije, a idolsko drvo je prigodni uzrok (causa occasionalis) grijeha idololatrije. U moralnom smislu ovo znači, da Bog svojom pravednošću osuđuje sve, što je grješno, i kažnjava onoga koji čini grijeh.

+11. Ovdje nadahnuti pisac naviješta, da će doći vrijeme Božjeg suda na idole. Sva Božja stvorenja su dobra, ako služe onoj svrsi, za koju ih je Bog stvorio. Ali kad se božja stvorenja počinju upotrebljavati u grješne svrhe, protivne onim svrhama za koje ih je Bog stvorio, onda postaju Bogu mrska,osobito kad ona postaju uzrokom grješnih kušnja ljudskih duša i na spoticaj ili sablazan nerazboritih ljudi. Sv.Toma Akvinski kaže: Stvorovi sami po sebi ne odvode od Boga, nego vode k njemu. Ako pak koga udaljuju od Boga, to biva krivnjom onih, koji se ludo s njima služe (S.Th.I,qu.65,a/ 1). To vrijeme osude idola jest vrijeme Mesijanske nauke i djela mesijanskog otkupljenja, kojim je izvojevana pobjeda nad grijehom i vlašću tmine.

12. Neki tumačitelji (Rhaban, Bonavent., Holcoth, Carthusianus) uzimaju u ovom retku "initium... fornicationis" u smislu otpada Izraelskog naroda od Boga. Često se naime odnos Izraelskog naroda prema Bogu poređuje sa odnosom ženidbenog veza ili ugovora između Boga i Izraelskog naroda (Dt 13,16; Is 1, 21; Ezek. 16,15.26; Os 2,5). Stoga otpad Izraelskog naroda od štovanja pravogá Boga i prianjanje uz štovanje idola naziva se bludništvom u duhovnom smislu. No vjerojatnije tumačenje ovoga mjesta, da je štovanje idola ili krivih bogova bilo uzrokom bludništva, jer su pokraj idolskih hramova, osobito Baala i Astarte, postojala javna bludilišta u čast ovih poganskih božanstava. To je davalo ovim poganskim svetištima posebnu privlačivost, gdje se putenosti odan svijet mogao iživljavati u zadovoljavanju putenih strasti. Jedno i drugo tumačenje daje se spojiti, jer je očevidno, da duhovno bludništvo t.j. otpad od vjere u pravoga Boga jest prvi korak tjelesnog bludništva. Iznalazak dakle idola jest pokvarenost ljudskog života, u kom preotima mah ne samo bludnost, nego i sve druge opačine grješnog života.

13. U ovom retku nadahnuti pisac podsjeća na početna vremena roda ljudskoga, kada još nije bilo krivoboštva ni poganstva, nego je ljudski rod imao vjeru u jednoga pravoga Boga.

Tek nakon pada u grješnu pokvarenost počeo je ljudski rod sve dublje padati u krivoboštvo. Ali ni to ne će biti dovijeka. Da je u prvotno doba povijesti čovječanstva postojao monoteizam, potvrđuju i dokazi iz povijesti religija, jer čim dublje dosiže ta povijest u davnu prošlost čovječanstva, nailazi se na sve jasnije tragove monoteizma. Kršćanstvo je prekinulo s politeizmom, pa tako je i u Egiptu, gdje je vladao politeizam najnižeg stepena, sa kršćanstvom potpuno iščeznuo.

3/ Nova vrst idololatrije, obožavanje čovjeka (14,14-21).-

14-15. Ovdje nadahnuti pisac registrira još jednu vrst idololatrije, koja je nastala pretjeranim kultom pokojnika, a kasnije se izrodila i u idololatriju živih ljudi, naročito nosilaca vrhovne suverene vlasti, ali ta je idololatrija bila razmjerno kratka vijeka. Povod ovoj vrsti idololatrije bila je pretjerana žalost nad prerano umrlim roditeljima ili djecom, koja se kasnije izrodila u idololatriju ili obožavanje pokojnika. Tragove takve idololatrije nalazimo kod Rimljana u kultu Lara i Penata, t.j. štovanje duhova kućnog ognjišta. Tragove toga kulta nalazimo još u nekim krajevima Azije, naročito u Kini. U Egiptu se u svoje vrijeme, za ere Ptolomeja, razvio i u kult živih nosilaca kraljevske vlasti, a slično i kod nekih rimskih careva. Za osvjetljenje toga pitanja spominje pisac Fulgencije Planciades (Mitolog. I.c. de idololatria) pozivajući se na Diofanta Lacedemonjanina (Antiquitates), kako je neki bogataš Sinofan u Egiptu sa čitavom obitelju oplakivao smrt svoga prerano umrlog sina i dao načiniti u svojoj kući njegov lik i ovjenčao ga vijencem i mirisavim cvijećem te dao pred njime paliti razna mirisava ulja.

16-17. Tijekom vremena kako je takav idololatrijski kult postajao sve rašireniji, pretvarao se u javni kult. Egipatska dinastija Lagida odredila je posebnom naredbom, da se kult njihovih pređa ima svuda slaviti. Iz knjige proroka Daniela poznato je, da je babilonski kralj Nabukodonošor tražio, da se njegovu liku imadu svi klanjati (Dan. 3,5 i sl .). Egipatski kralj Ptolomej Filometor dao je na svoj novac utisnuti naslov Theos = bog. Stoga i Diodor Sicilski piše "Čini se da Egipćani štuju svoje kraljeve kao bogove". Da se pak doskoči potrebi, što ljudi ne mogu štovati onoga, čiji lik ne poznaju, običavali bi carevi prigodom svog nastupa da dadu načiniti svoje likove i razašiljali bi ih širom svoga carstva, da im ljudi mogu iskazivati štovanje. Ovdje valja primijetiti, da samo po sebi predočivanje likova pokojnika, da se u krugu obitelji sačuva njihova uspomena, ili likova vladara, ali pri tom ne valja upadati u pretjeranosti idololatrijskog kulta.

18-2o. Ovdje se nadahnuti pisac osvrće i na neuredne težnje umjetnika, koji izrađuju ovakve kipove, nastojeći se ulagivati kraljevima da steknu njihovu naklonost, pa su njihove likove predočivali ljepšima, negoli su u naravi bili, a to je kod ljudi, koji su te likove gledali, davalo poticaja za pretjerani kult, koji se izrodio u idololatriju. Radi tih razloga je Hebrejima Mojsijev zakon uopće zabranjivao pravljenje kipova i slika (Exod. 2o,4).

21. Nadahnuti pisac zaključuje ovaj odlomak naglašujući ispraznost idololatrije, koja nije ništa drugo nego ljudska opsjena, jer služi samo ljudskom čuvstvu ili kao izraz servilne podložnosti nosiocima ljudske vlasti. Pravo ime Božje ne može pripdati nikome drugome, nego samo pravom Bogu. To naglašuje i prorok Isaija govoreći: "Ja sam Gospod, i to je moje ime; svoje slave nedam nikome drugome, niti svoje časti likovima" (Is.42,8).

4/ Idololatrije je uzrok ćudoredne pokvarenosti (14,22-31). U ovom odlomku ocrtavaju se strašne posljedice idololatrije u moralnom pogledu. Odbacivanjem vjere u pravoga Boga i prianjanjem uz idololatriju ljudi upadaju u najraznovrsnije opačine i grijehe, ne bi li u grješnim nasladama našli svoje zadovoljstvo. Navijestivši rat vjeri u pravoga Boga traže mir u uživanju grješnih naslada. Ali na kraju svega doživljuju strašna razočaranja, kad ih radi grijeha stizavaju pravedne kazne Božjeg suda. Ovu misao opširno razvija sv.Pavao apostol u svojim poslanicama (Rim 1,18-32; II Kor.12,20; Gal. 5,19-21).

22. Neznabošci ne ostaju ograničeni samo na intelektualne zablude, nego dosljedno tim zabludama zapadaju u najraznovrsnije opačine moralnog života. Njima nije dosta, što su zabludili gledom na znanje o Bogu, i u svom neznanju navijestili rat znanju o Bogu, tražeći mir i nazivajući mirom tolika i tako velika zla u grijesima, što ih počinjaju. Zanimljivo je, da se na to tuži i poganski pisac Seneka, kad kaže: "Kad ljudi sebi zamišljaju bogove kao začetnike opačina, ne preostaje drugo, nego da prepuštaju uzde vlastitim strastima". (Vitae brevitas 16). Kada ljudi više ne će da znadu za razliku između dobra i zla, ili je uopće odbijaju da postoji, onda se više ni ne stide odobravati i dapače hvaliti tako velika zla kaošto su opačine i grijesi. To konstatira i sv.Pavao apostol u poslanici Rimljanima (1,32): "Jer premda su znali za Božju pravednost, nisu uvidjeli, da koji takovo što rade, zaslužuju smrt; i ne samo oni koji to rade, nego i oni koji odobravaju onima što tako rade."

23-24. Nadahnuti pisac prelazi na upozoravanje na konkretne primjere opačina, koje su kao posljedice idololatrije još u njegovo vrijeme postojale. Kod pogana postojao je običaj, da idolima Molohu, Baalu i Kamošu prinose kao žrtve svoje sinove. Poznato je, da su potomci iseljenih Kananeja u Kartagi još u II.stoljeću poslije Krista žrtvovali svojim idolima svoju djecu (12,4-5). Pri tom su se još vršili tako zvani misteriozni obredi u potaji, sakriveno od javnosti, u čast Cibele, Venere, Cerere, Bakha, Priapa i drugih božanstava kao zaštitnika raznih opačina, gdje su se puštale uzde neograničenom udovoljavanju putenih strasti, a to se činilo obično u tamnim podzemnim prostorijama, ili u zato određenim izbama pokraj hrama, najviše u noćno doba. Tu su se održavale do kasno u noć pijane gozbe, nakon kojih bi učesnici pijani i teturajući izlazili usred noći na trgove te uz pratnju glazbe zapodijevali raspuštene plesove praćene frenetičkom vikom i svakojakim neredima. Kao naročita posljedica idololatrije spominje se strašno opadanje

bračnog morala. Nestalo je ideala neporočnog bračnog života. Ljubomor uzrokuje međusobnu mržnju, bračna nevjera žalost i jad, nakon čega dolazi do okrutnog obračunavanja zlostavljanjem i ubojstvom. Kod Egipćana i Grka bračni je moral tako duboko pao, da nijesu zazirali od rodoskvrnstava, sklapanja brakova s materom, sestrom i kćerju, kako to spominje Minucije Felix (Octav.31). Opačinu bluda pratila su obično ubojstva i bakanlske orgije s poganskim obredima. I sami poganski pisci, kao Tito Livije (39,8) sa sažaljenjem spominju te pojave dubokog moralnog pada.

25-26. Nastavlja se s izbrajanjem raznih drugih zločinstava kao posljedica idololatrije, a to su: umorstva, krvoprolića, krađe, krivokletstva, lopovštine, podmićivanje, nepoštenje i nepovjerenje u održavanje riječi, sprečavanje dobra, nezahvalnost za dobročinstva, oskvrnjivanje duše sa nedostojnim riječima ili pjevanjem, grješnim mislima ili grješnim djelima. Spominje se dalje nesigurnost podrijetla, kada se uslijed bludnih odnosa bračne nevjere ne zna sigurno, od koga je dijete začeto. Ovo posljednje u grčkom tekstu ima smisao: izvračanje spolnog općenja na protuprirodan način (n.rp. homoseksualnost). Spominje se dalje nepostojanost brakova zbog bračne nevjere, zbog čega dolazi do razvrgnuća bračne zajednice, do protuprirodnog spolnog općenja i drugih sramotnih grijeha. Da je pak u vrijeme, kad je nadahnuti pisac pisao ovu knjigu Mudrosti, zaista bilo ovakovih strašnih grijeha, potvrđuju izjave starih pisaca, kao i arheološka otkrića raznih opscenih prizora u iskopinama starih Pompeja.

27-28. Iz navedenih primjera raznih grijeha i opačina nadahnuti pisac izvodi zaključak, da je idololatrija uopće uzrok sviju zala i opačina, njihov početak i svršetak. U Exodus-u (23,13) Bog zabranjuje Izraelcima, da se ne zaklinju imenima krivih bogova, niti da se njihovo ime čuje iz njihovih usana. U Deuteronomiju pak Bog nalaže Izraelcima, da treba da ruše oltare krivih bogova i uništavaju njihove likove, da spaljuju njihove gajeve i smrvljuju njihove predočbe i uništavaju svaki trag njihovih imena na tim mjestima (Deut.12,2-3). Prigodom kulta idola ljudi su puštali uzde grješnom veselju i razuzdanosti bez mjere i stida. Tu su se izricala i lažna proroštva, iz lakomosti za dobitkom, varajući neuko pučanstvo nepravdom, dapače krivokletstvima.

+29-31. Nadahnuti pisac u ovom odlomku upozorava na nelogičnost sljedbenika idololatrije: s jedne strane iskazuju svoje štovanje mrtvim idolima, makar su sebi svjesni, da su idoli nemoćni da im što pomognu, a s druge strane zaklinju se na te idole u svojim obećanjima, ali svoje zakletve ne kane održati, misleći da im se mrtvi idoli i onako ne mogu osvetiti ili kazniti ih ako zakletve ne održe. Zato takovi idolotre zaslužuju dvostruku kaznu Božje pravde: prvo zbog grijeha protiv prve Božje zapovijedi: nemaj drugih bogova osim mene! - drugo zato, jer makar se zaklinju na ništetne idole, ipak griješe protiv druge Božje zapovijedi, koja zabranjuje krivokletstvo ne samo zbog pogrđivanja imena Božjega, nego i zbog grješne namjere neodržavati zakletvom dana obećanja i time nakane, da čine nepravdu prema bližnjemu, ne držeći ono, na što su se zakletvom

obvezali. Na to upozorava i sv.Augustin u svom pismu Publikoli. U ovom odlomku nadahnuti pisac ima pred očima i one predstavnike naobraženih slojeva svoga vremena, koji su u vjerskom pogledu teoretski bili indiferentisti ili potpuni nevjernici, pa da ne budu prezreni od šire publike, formalno su prisustvovali idololatrijskom kultu; zakljinjući se pak idolima mislili su, da ih takova zakletva ne veže, jer ih idoli ne mogu kazniti radi neodržane zakletve. Takovi ne će moći izbjeći pravednoj Božjoj kazni, koja ih čeka prvo zbog grijeha idololatrije, a drugo zbog grijeha lažne i himbene zakletve, u kojoj je uključena namjera nanijeti bližnjemu nepravdu.

Gl. XV.

A/ Prijevod.

15,1. A ti si, Bože naš, blag i istinit, spor na gnjev i koji svime milostivo upravljaš.

2. Jer ako i sagriješimo, tvoji smo priznavajući tvoju jakost; a ne ćemo griješiti, kad priznajemo, da smo tvoji.

3. Jer je tebe znati savršena pravednost, i priznavati snagu tvoju korijen besmrtnosti.

4. Jer nas nije zaveo na grijeh niti zlopaki izum čovječji, niti besplodni trud slikarski, niti lik omašten raznim bojama.

5. Čiji pogled pruža budalama priliku za sramotnu želju, te žude neživo obličje mrtva lika.

6. Ljubitelji zla i dostojni nada takovih su oni, koji ih čine, te uz njih prianjaju i štuju ih.

7. Jer neki lončar gnječi zemlju mekanu (glinu) i s trudom tvori pojedino suđe za našu potrebu; ali iz iste gline on čini posude, koje služe za djela pristojna, i na isti način, koja služe obratno; a za koju li je pak službu svaka od njih, odlučuje lončar.

8. I tako sa zlokobnim trudom tvori iz gline ništavog boga on, koji je i sam čas prije iz zemlje nastao, i za čas će se opet povratiti onamo, odakle je bio uzet, kad se od njega zatraži duša dana mu u zajam.

9. Ali on se ne brine za to, što će brzo počinuti, niti što mu je život kratkovijek, nego se natječe sa zlatarima i srebrolivcima, i nasljeđuje mjedne vajare, i ponosi se, što pravi stvari prijevarne.

10. Srce mu je kao pepeo, i nada mu je od zemlje slabija, a život manje vrijedan od gline (nevrjedniji od gline).

11. Jer nije spoznao stvoritelja svog, koji mu je udahnuo dušu djelatnu i udunuo mu dah životni.

12. Nego misle da je žiće naše zabava, i život naš unosno trgovanje, jer treba bilo iz čega, pa i iz zla korist crpati.

13. Jer takav znade bolje nego itko, da griješi, kad iz tvari zemljane gradi krhko posuđe i idolske likove.

14. Ali od svih su najluđi i jadniji od duše čeda nejakog oni dušmani tvog naroda, koji ga tlačiše.

15. Jer su (u jednu ruku) držali za bogove sve poganske idole, koji se ne mogu služiti ni očima za gledanje, niti nosom za disanje zraka, niti ušima za slušanje, niti ručnim prstima za pipanje, a i noge su im lijene za hodanje.

16. Ta čovjek ih je načinio i sazdao onaj, kome samom je duh pozajmljen, jer nijedan čovjek ne može načiniti ni samom sebi slična boga.

17. Već jer je smrtan, gradi mrtvaca bezakonim rukama, savršeniji sam od svojih idola, jer on je živ, a oni nijesu.

18. A u drugu su ruku najluđi, je-r časte kao bogove najgadnije životinje, što su, prosuđene po gluposti, gore od ostalih.

19. A nijesu ni lijepe, ukoliko bi to s pogledom na životinje moglo biti poželjno, niti imadu dijela u hvali Božjoj, niti uživaju njegov blagoslov.

B/ Tumačenje.

1/ Blagodat istinite vjere (15,1-6). Poslije kako je nadahnuti pisac prikazao svu rugobu idololatrije i njezinih običaja, ne može se suzdržati a da ne veliča neizmjernu Božju dobrotu i milosrđe, koje je sačuvalo Izraelce u istinitoj vjeri s kojom je spojena vječna sreća. On nije dopustio, da oni propadnu, pa da zavedeni od lažnog sjaja krivih bogova polažu svoju nadu u idole.

1-2. U opreci prema mrtvim i nemoćnim poganskim idolima i poganskim narodima, ističe nadahnuti pisac, "naš je Bog blag, istinit i strpljiv". On je na osobit način između svih drugih naroda izabrao Izraelski narod i snažno ga privezao k sebi, i to svojom blagošću, jer grješnike privodi k pokori, svojom istinitošću, jer održava svoje obećanje, svojom strpljivošću, jer ne kažnjava odmah grješnika, nego ih velikodušno čeka da čine pokoru (11,lo.24 i sl.; Exod. 34,6). Božja dobrota, vjernost i milosrđe pokazala se na osobit način kod Izraelskog naroda, jer premda je taj narod mnogo griješio protiv Boga, ipak ga Bog nije kaznio uništenjem, kao n.pr. što je uništio Kananeje, nego ih je strpljivo čekao na pokoru i obraćenje, te nijesu trebali prepustiti se očaju. Ako se pak taj narod čuvao grijeha, mogao je uvijek pouzdavati se u Božju dobrotu i posebnu Božju zaštitu, jer se smatrao odabranim Božjim narodom.

3. Ovdje se ističe, od kolike je važnosti poznavati Boga kao najsavršeniju pravdu, jer poznavanje Božje pravednosti i Božje jakosti jest korijen besmrtnosti. Strah pred Božjom pravednošću odvraća naime čovjeka od grijeha i potiče ga na dobra djela, kojima sebi zaslužuje vječnu sreću. Tu misao susrećemo i kod proroka Jeremije, koji kaže:"Ako se tko hoće pohvaliti, neka se hvali time, da nastoji spoznati mene, da sam ja onaj, koji činim milosrđe i pravdu i pravednost na zemlji!" (Jer. 9,24). Još divnije je ta misao naglašena u Isusovim riječima: "Vječni život sastoji se u tom, da poznaju Tebe, jedinoga istinitoga Boga, i Onoga, koga si Ti poslao, Isusa Krista" (Iv 17, 3). Ovakovu spoznaju Boga i njegove svemogućnosti naglašuje sv.Pavao apostol kao uvjet spasenja: "Bez vjere nije moguće svidjeti se Bogu, jer onaj koji pristupa k Bogu treba da vjeruje, da on postoji, i da on naplaćuje onima, koji ga traže (Hebr.11,6).

4-5. Izraelski narod, koji je u sebe upio praktično znanje o Bogu i njegovoj svemogućnosti, bio je sačuvan od idololatrije, barem u svojoj jezgri; iako je gdjekad u svojoj povijesti dio toga naroda zapadao u idololatriju, ipak je jezgra Izraelskog pučanstva ostala vjerna službi pravome Bogu, i nije se dala zavesti od blistavih čara ljudskih izuma slikarskih mazala (packarija) raznim bojama. Lesêtre drži, da se tu radi o primitivnim slikarijama sličnima konturama predmetnih sjena od sunca, kako ih spominje rimski pisac Plinije (35,3). Naročito se tu upozorava na slike, koje skreću na sebe pažnju zbog svoje lascivnosti, i to od strane ljudi koji su odani putenim strastima. Na to se tuže i klasični pisci, kao Plinije na spomenutom mjestu, zatim Klement Aleksandrijski (Adhort.ad Gentiles 4), Arnobije (Adv.gent.6,12), jer je slikarstvo toga vremena bilo sasvim realističko. S pravom se tuži i pisac Lesêtre, da je u tom pogledu i današnja slikarska umjetnost pogibeljna osobito za moral omladine.

6. Umjetnost ovakve vrste ugađa onima, koji su odani grješnim strastima, bilo da se u tim stvarima naslađuju, bilo da u njima traže svoj dobitak, kao što su majstori, koji takove slike ili kipove izrađuju, a jednima i drugima ne služe na čast, nego na sramotu, pa će zato jednom primiti kao plaću od Boga zasluženu kaznu.

2/ <u>Ispraznost idololatrije</u> (15,7-13). - 7-8. Nadahnuti pisac ponovno se vraća na dokazivanje ludosti idololatrije najniže vrsti, kad se ljudi klanjaju idolima načinjenima od gline i preobojadisanima kričavim bojama, a načinjenima od nevještih radnika koji ih proizvode od gline. Ti radnici izrađuju od gline posuđe za različite svrhe: jedno za korisne, da se u njih stavlja jelo i čiste stvari, a drugo koje ima služiti za nečiste svrhe. Svrhu upotrebe toga posuđa određuje dakle sam lončar, a radi ga zato, da ga unovči. Tomu još ne bi bilo kakve zamjere. Ali kad isti radnik lončar iz želje za materijalnom zaradom izrađuje likove idola, kojima će se ljudi klanjati kao božanstvima, onda je sav njegov trud grješan, jer ne samo da izrađuje grješ-

ne stvari, koje će drugénavoditi na grijeh, nego i sam pri tom taško ogrješuje dušu, za koju bi mogao biti sebi svjestan, da će morati na Božjem sudu odgovarati za svoj grijeh. On bi sam trebao promisliti, da mu je tijelo načinjeno od zemlje, ali mu je Bog posudio neumrlu dušu, koju će poslije svoje smrti morati povratiti Bogu (Eccl.12,7). Zato i Krist kaže: "Ne bojte se onih, koji ubijaju tijelo, ali duše ne mogu ubiti, nego se bojte Onoga, koji može i dušu i tijelo upropastiti u pakao!" (Mt.1o,28).

9. Sav trud radnika lončara usmjeren je na to, kako će što više zaraditi srebra ili zlata i nagomilati novaca, ne gledajući na to, da li mu je posao pošten ili nepošten, a nije mu ni na kraj pameti, da mu je život kratak, i da će poslije svoje smrti doći pred strogi i pravedni sud Božji, gdje će morati polagati račun o tom, kako je sav svoj trud ulagao u ništava i grješna nastojanja, a zanemario je brinuti se za spas svoje duše.

1o-11. Dalje ocrtava nadahnuti pisac nesmisao postupka ovakova radnika, aludirajući na riječi Isaije proroka, koji kaže: Njegov je dio pepeo, komu se ludo srce klanja, te ne će izbaviti svoje duše, niti će reći: možda je u mojoj desnici laž" (Is. 44,2o). Njegovo je srce prah, i beskorisna zemlja je njegova nada, a život mu je manje vrijedan od blata. Znači da takovi ljudi nisu sposobni da misle o ičemu višem, negoli o pukom materijalističkom životu na zemlji. I taj im je život manje vrijedan od njihovih likova izrađenih od gline. Ti ljudi posve zaboravljaju, tko ih je stvorio, i tko im je udahnuo dušu kao životni dah, pomoću kojega oni mogu raditi. Dakle vlastitom krivnjom ne će da spoznaju svoga stvoritelja.

12. Nadahnuti pisac uočuje karakterističan mentalitet poganskoga svijeta svoga vremena: Ljudi drže, da je naš život na zemlji kratkotrajna igra i zabava. Zanimljivo je, da takav mentalitet osuđuje i poganski pisac Ciceron govoreći: "Nismo po svojoj naravi rođeni zato, da se čini da smo stvoreni za igru i šalu, nego većma za strogost i za veće i teža nastojanja" (De officiis 1). Ljudi misle, da je sva svrha ljudskog života samo u nastojanju oko dobitka i unosne trgovine. Ta je misao aktuelna i za današnja vremena, kada je svijetom obladao potpuno materijalistički mentalitet, i to ne samo kod ljudi koji nemaju vjere u Boga, nego nažalost i kod mnogih mlakih kršćana. I danas velik dio čovječanstva gleda samo na to, kako će sebi osigurati dobitak, ne gledajući na to, da li je to na pošten ili nepošten način. Rimski pisac Juvenal u svojim Satirama (14,2o4) jetko šiba taj mentalitet riječima: "Dobar je miris dobitka, pa bilo na koji mu drago način"; ili Horacije: "Kad što radiš, ako možeš, radi ispravno, a ako tako ne možeš, radi na kojigod način možeš!" (Ep.1,1,65). Za lakoma srca za dobitkom nema više obvezatnog zakona ni Božjeg ni ljudskog, nego se više manje nastoji sve prikriti prividnim društvenim prilikama.

13. Takvim mentalitetom vode se oni, koji znadu, od čega su napravljeni njihovi idoli, i njih ništa ne smeta, što svo-

jim izrađivanjem idola druge navode na težak grijeh idolopoklonstva. Takav mentalitet dolazi do izražaja i prigodom one burne demonstracije, o kojoj nam govore Djela apostolska (19, 24-25), a doživio ju je sv.Pavao apostol prigodom propovijedanja u Efezu, kad su prodavači idola Diane efeške našavši se ugroženi zbog toga, što neće više moći prodavati njezine kipove, nagovorili svjetinu na bunu pod parolom: "Velika je Dijana efeška!"

b/ <u>Ludost egipatske idololatrije</u> (15,14-19_. - 14. Nadahnuti pisac ponovno se osvrće na najveću ludost idololatrije kod svih poganskih naroda, a najviše kod Egipćana, neprijatelja Izraelskog naroda. Njihova je ludost veća od djece, koja su nesposobna išto misliti ili htjeti, jer djeca se u svojim dojmovima ne mogu varati, budući da su im sjetila još nerazvijena, pa im se zato ne može zamjeriti, ako što krivo shvaćaju; dok su klanjaoci idola u dobi, kada mogu spoznati ludost idola, ali im je volja okorjela u zlu u tolikoj mjeri, da su nepristupačni shvaćanju Božje svemogućnosti Stvoritelja, koja je inače shvatljiva i svima potrebna. da sebi mogu spasiti duše (ispor. 13,1). Na to upozorava i sv.Pavao apostol u posl. Rimljanima (1,2o): "Jer ono što je na Njemu nevidljivo, od stvorenja svijeta, razmišljanjem se opaža po djelima, i njegova vječna sila i Božanstvo, te nemaju izgovora." Pored svega toga idololatrijski narodi ističu se iznad svega svojom ohološću i neprijateljskom mržnjom prema Izraelskom narodu. To se u prvom redu odnosi na Egipćane, kao i na druge narode, koji su se domogli vlasti nad Izraelskim narodom na pr. Asirce, Babilonce, dinastiju Antioha Sirca, Ptolemeja u Egiptu i napokon Rimljana.

15. Ludost egipatske idololatrije kulminira u tom, što usvaja pantheon svih susjednih naroda, a nijedan idol iz toga pantheona nije sposoban niti da očima što vidi, niti njuhom da osjeća dah, niti ušima da čuje, niti može svojim prstima što opipati, niti nogama svojima i korak učiniti.

16. Sasvim je razumljivo, da ti idoli, koji su ljudskom rukom načinjeni, ne mogu imati života, jer im ga nije mogao udahnuti čovjek, koji sam ima od Boga posuđenu dušu, po kojoj ima život, dok čovjek ne može dati života idolima.

17. Kolika je ludost štovati mrtve idole, jasno je i po tom, što je onaj, koji ih je načinio, savršeniji od njih, jer ima život, makar i smrtan i makar ih je grješnim rukama načinio, dok idoli su apsolutno bez života. Zanimljivo je, da rimski pisac Seneka s ironijom spominje, kako ljudi idolske kipove štuju, klanjaju im se, žrtvuju im, dok njihove rukotvorce preziru. Kršćanski apologeta Laktancije, citirajući ovo mjesto pisca Seneke, opširno komentira ovaj redak u svom djelu Divin. inst. 2,2.

18. Povrh svega toga pogani su uveli u idololatrijski kult i štovanje životinja, i to još najodurnijih, kao n.pr. krokodila,zmije, goveda,kukci i dr.,naročito kod Egipćana,koje pošto su nerazumne,stoje daleko ispod razine čovjeka, koji barem ima razum.

19. I sam pogled na te životinje, koje su Egipćani obožavali, je odvratan, jer na njima leži Božje prokletstvo, kao na pr. zmijama, jer je zmija bila oruđe sotone, kojim je on zaveo prve ljude na grijeh, pa je Bog izrekao nad njom prokletstvo (Gen. 3,14). Što se tiče drugih životinja, treba ovdje shvatiti smisao tako, da te životinje, koje su ljudi počeli štovati kao idole nisu doduše izgubile nešto specifično, što im je Bog dao po prirodi, da budu čovjeku na službu, ali kad ih je čovjek počeo upotrebljavati na nešto, sasvim protivno Božjim nakanama, onda su za čovjeka postale prokletstvo.

Primjenjujući ove misli na današnje prilike, može se reći, da i među mnogim mlakim kršćanima današnjeg vremena ima mnogo idololatrije, jer iako ne obožavaju razne životinje kao Egipćani, ali se klanjaju idolima svojih strasti, kada se popuštajući im odmeću grijehom od Boga. To su n.pr. luda uobraženost da im kao tobože kulturnim ljudima ne treba Boga, ili kad obožavaju strast putenosti i podliježu griješnom uživanju, ili kad zaslijepljeni strašću za dobitkom prepuštaju uzde svojoj lakomosti za stjecanjem blaga i bogatstva ne obazirući se, je li to biva na pravedan ili nepravedan način. Čak i kod pogana se priznavalo, da je svaka strast, kojoj se čovjek podaje na uživanje, postala njegovo božanstvo: "Suá cuique deus fit dira cupido". Hoćemo li dakle da doista živimo po svijetlu vjere, treba da znamo, da opomene upravljene Izraelcima da se čuvaju idololatrije, vrijede i za nas kršćane, prema riječima: "Ako je Gospod zaista vaš Bog, uklonite između vaše sredine strane bogove" (I Kralj. 7,3).

Gl. XVI.

A/ <u>Prijevod.</u>

16,1. Zato su i bili po zasluzi kažnjeni sličnim (mukama), i mučeni mnoštvom kukaca (Vg. i bili uništeni mnoštvom životinja).

2. A svoj si narod mjesto takve kazne obasuo dobročinstvima pripravivši im na živu težnju izvanredno jelo, prepelice za hranu.

3. I dok si onima, iako su žudjeli za hranom, usadio gađenje od naravne težnje za hranom, dotle si ovima, poslije kratke oskudice, dao da okuse izvanredno jelo.

4. Jer je na one tlačitelje morala doći neukloniva oskudica, dok je ovima trebalo pokazati, kako su teško bili mučeni njihovi neprijatelji.

5. Što više, kad je i na njih navalio žestok zvjerski bi-
te su pogibali od ujeda krivuljastih zmija, tvoja jarost
još, nije trajala do kraja;

6. Oni su bili za opomenu na kratak čas uplašeni, jer su
dobili spasonosni znak, da se sjete zapovijedi tvoga zakona.

7. Jer tko je u nj pogledao, nije ozdravio radi toga, što
je gledao, nego radi tebe, spasitelja sviju.

8. Ujedno si tim dokazao našim neprijateljima, da si ti
izbavitelj od svakoga zla.

9. I dok su one skakavci i muhe ubijali ugrizima, i nije
bilo lijeka njihovu životu, jer su zaslužili da budu tako mu-
čeni,

1o. Dotle tvojim sinovima nijesu naudili niti zubi zmija
otrovnica, jer im je tvoja milost pritjecala u pomoć te ih
iscjeljivala.

11. Oni su bili samo podbodeni, da se opomenu tvojih zapo-
vijedi, i bili su brzo ozdravljeni, da ne padnu u dubok zabo-
rav i tako se izgube za tvoja dobročinstva.

12. Jer njih nije liječila ni trava ni melem, nego tvoja
riječ. o Gospode, koja liječi sve.

13. Ti imaš vlast nad životom i smrću, i dovodiš do smrtnih
(podzemnih) vrata, i opet odvodiš.

14. I dok čovjek može svojom zloćom koga ubiti, ali duha
kad izađe ne može povratiti, ni duše primljene (u podzemlje)
izbaviti,

15. Dotle nitko tvojoj ruci ne može uteći.

16. Tvoja silna mišica kaznila je bezbožnike, kad nijesu
htjeli da te poznaju, tukao ih je neobičnom kišom, tučom i ne-
umoljivim pljuskom, i oganj ih je proždirao.

17. A što je bilo najčudnije, u vodi koja gasi sve, rasla
je ognju moć, jer se stvorenje borilo za pravednike.

18. Čas bi se plamen ublažio, da ne spali životinja posla-
nih na bezbožnike, nego da oni vide i spoznaju, da ih goni Bož-
ji sud.

19. Čas bi opet palio u samoj vodi nadnaravnom silom ognje-
nom, da uništi rodove zemlje nepravedne.

2o. A s druge strane hranio si narod svoj jelom anđeoskim,
i bez muke slao mu s neba gotov kruh, koji je imao u sebi sva-
ku slast i ugađao svakom okusu.

21. Pokazao si svojim darom slatku nježnost prema djeci, i
on (kruh) se je mijenjao, kako je tko htio, pokoravajući se že-
lji onoga, koji ga je uživao.

22. Snijeg i led odolijevali su ognju ne topeći se, da bi
se znalo, kako je neprijateljske usjeve uništio onaj oganj, koji
je gorio među zrnjem od tuče, i koji je kroz dažd prosijavao.

23. A taj opet kao da je zaboravio na svoju snagu, da se nahrane pravednici.

24. Jer se narav, koja služi tebi, svome stvoritelju, trudi da kazni nepravednike, a popušta za dobro onima, koji se u te ufaju.

25. Zato se je i tada svemu prilagođivala služeći tvome daru koji sve hrani prema želji potrebnih.

26. Da bi sinovi tvoji, koje ljubiš, Gospode, naučili kako čovjeka ne hrane stvoreni plodovi, nego da riječ tvoja uzdržava one, koji u te vjeruju.

27. Jer što nije mogao oganj uništiti, to se je odmah topilo, kad ga je ugrijala laka zraka sunčana.

28. Zato da svi znadu, kako treba prije sunca ustajati na tvoju zahvalu i tebi se u cik zore moliti.

29. Jer se nada nezahvalnikova rastapa kao zimski mraz, i razlijeva se kao nekorisna voda.

B/ Tumačenje.

1/ Uništenje Egipćana po životinjama (16,1-4). - 1. Nadahnuti pisac vraća se opet na misao osuđivanja idololatrije, osvjetljujući je antitezama i oprekama između Božjeg postupka prema idololatrijskim narodima i prema Izraelskom narodu, koji štuje pravoga Boga. Radi grijeha idololatrije Bog je šibao Egipćane raznim nevoljama, uzrokovanima upravo po onim stvorovima, koje su Egipćani štovali kao bogove, dok je Izraelce koji su štovali pravoga Boga, Bog obasipao raznim dobročinstvima. U čem tko griješi, u tom biva i kažnjen. To dakle biva prema načelu "jus talionis" - kakva krivnja takva kazna.

2. Dok su Izraelci na putu kroz pustinju ogladnili, prije negoli im je Bog davao stalno čudesnu hranu mane, poslao im prepelice, kao odabrano jelo, dok je Egipćane kaznio gladu, kad je poslao na njih prezrene kukce skakavce, da im unište svu ljetinu i njezin prihod, koji bi im trebao služiti za hranu (Exod. lo; 16,13; 16,15; lo,1-18).

3-4. Još prije skakavaca Bog je na Egipćane poslao nevolju komaraca i muha, što su mučile stoku i ljude, pa je zatim uslijedio pomor stoke. Tako su Egipćani u svom bogatstvu bili lišeni izabrane mesnate hrane, dok su siromašni Izraelci u pustinji dobili u prepelicama obilnu i odabranu mesnatu hranu. Egipćani premda bogati inače hranom, kao tlačitelji Izraelskog naroda, bili su kažnjeni gladu, dok Izraelci, premda siromašni hranom, dobili su od Boga izabranu hranu, te su mogli uvidjeti mjeru Božje pravednosti nad uništenjem Egipćana kao njihovih silnika.

2/ Kazna Izraelaca zbog mrmljanja (16,5-8). - 5-7. Ali i Izraelci osjetili su šibu Božje pravednosti, kad su zbog svoga mrmljanja na Boga bili kažnjeni zmijama otrovnicama (Num. 21,6); čiji su ujedi pekli kao vatra i donosili smrt, dok se nisu pokajali te im se Bog smilovao naredvši Mojsiju, da podigne znak mjedene zmije kao znak spasenja (Num. 21,9). To je za njih bila očinska opomena, neka ne mrmljaju protiv Boga. Lik mjedene zmije bio je samo simbol spasenja, dok je samo spasenje od smrti od zmijskog ujeda djelo Božje, koje je Bog činio na pogled ujedenih s vjerom u Božju pomoć. Sam Isus Krist upozorio je na tipsko značenje ove mjedene zmije, da će tako doći spasenje rodu ljudskome po uzvišenju Sina Čovječjega, t.j. Spasitelja na drvu križa (Iv. 3,14).

8. Simbolom mjedene zmije Bog je pokazao, da je u Božjoj moći ozdravljivati od smrtonosnog ujeda živih zmija, dok mrtvi kip zmije od mjedi ne bi imao sam po sebi te moći, nego samo kao simbol kojim se Bog poslužio. Taj lik mjedene zmije dugo se vremena kod Izraelaca čuvao, sve dok on nije postao predmetom idololatrije, pa ga je Judejski kralj Ezekija dao ukloniti (IV Kralj. 16,4).

3/ Skakavci i muhe protiv Egipćana (16,9-15). - 9-1o. Iako se u Mojsijevom Pentateuhu nigdje ne spominje, da su Egipćani umirali izravno od najezde skakavaca, ipak je uslijed te najezde bila za Egipćane uništena njihova žetva kao izvor prehrane, pa su uslijed toga od gladi umirali, jer nije bilo Božjeg posredovanja, da ih čudom izbavi od pomora, kao što je Bog izbavio Izraelce izravnim svojim posredovanjem, kad su se pokajali, da su ozdravili obrativši svoj pogled na mjedenu zmiju.

11. Kazna otrovnih zmija bila je za Izraelce opomena da se okane protivljenja Bogu, i čim su pokazali znake kajanja, Bog je brzo prestao kažnjavati ih; naprotiv kod Egipćana nisu prestajale kazne, jer su bili uporni u protivljenju Božjoj volji.

12.-14. Bog je pokazao moć ozdravljivanja Izraelaca čudesnim načinom bez upotrebe naravnih lijekova od bilja ili raznih obloga. Ozdravljenja su se događala na Božju riječ, jer Bog ima vlast nad životom i smrću, pa može dovoditi na prag smrti koga hoće, i odvoditi ili izbavljati od smrti koga hoće. Čovjek pak može po svojoj zloći samo ubijati, ali ne može više vraćati duše u mrtve (Deut. 32,39).

4/ Vatra i mana (16,16-29). - 15-16. Kada Egipćani nisu htjeli priznati moć pravoga Boga, ostajući uporni u protivljenju Mojsiju, Bog ih je kaznio sedmim zlom, strašnim nevremenom tuče. I tu se pokazala čudesna ruka Gospodnja. U Egiptu inače vrlo rijetko pada kiša. Ima tamo nekih krajeva, gdje uopće godinama ne padne ni kap kiše, pa ni tuče. I tu se pokazala ču-

desna ruka Gospodnja. U Egiptu inače vrlo rijetko pada kiša. Ima tamo nekih krajeva, gdje uopće godinama ne padne ni kap kiše, pa ni tuče. A eto, Bog je Egipćanima pokazao, da je u njegovoj moći i to, da im za kaznu pošalje strašno nevrijeme, koje inače u tamošnjim klimatskim prilikama nije moguće. Tuču je pratila i strašna grmljavima s ognjem strijela, koji je unatoč silne vode vatrom uništavao ostala egipatska dobra, kao kuće, drvlje, stoku i ljude. Čudo je tim veće, što su se kod te katastrofe udružila na zajednički zator Egipćana dva suprotna elementa, vatra i voda.(Exod. 9,22 i sl.).

17. Nastavlja se opis čuda te katastrofe, što je u vodi koja sve uništava bila još jača vatra kao osvetnica pravednog Izraelskog naroda, jer je Bog, svemogući gospodar prirodnih elemenata, kažnjavao Egipćane pomoću takovih katastrofa,kakovih su se najmanje nadali.

18-19. Božja moć zapažala se u suprotnom smislu, kad su Egipćani palili vatre, da se obrane od drugog, trećeg i četvrtog zla, t.j. od žaba, komaraca i muha, ali je tada Bog silu njihove vatre oslabio, da nije škodila tim malim životinjama, da ih spali; naprotiv, kad je Bog poslao sedmu nevolju, tuču, na Egipćane, poslao je zajedno tako jaku vatru gromova, da su bili uništeni svi egipatski usjevi, uslijed čega je za Egipćane nastala glad, od koje je izginulo mnogo egipatskog pučanstva (Exod. 9,22-25).

2o-21. Dok su plodovi egipatske zemlje bili katastrofom tuče i gromova uništeni tako te je nekoć bogata zemlja bila osuđena na nevolju gladi, dotle je Bog nasuprot pobrinuo se za hranu siromašnih Izraelaca u pustinji, da im je davao čudesnu hranu mane, priređenu od nebeskih (= lehem abbirim) sila anđela. Ta je mana bila i u tom čudesna, što je svakomu prijalja po njegovu okusu (Ex.16,14; Num.11,7-9). Ta je hrana mane postala tipom presvete Euharistije u Novom Zavjetu (Iv 6,49).

22-23. Po svom vanjskom izgledu mana je bila nalik na snijeg ili mraz, ali je imala snagu da se ne rastapa na vatri, dok ako su je počele grijati sunčane zrake, rastapala se. Inače su je mogli kuhati i peći praveći od nje kolače. To je opreka prema ledu tuče, kojom je bio pokaran Egipat i ujedno kažnjavan vrućinom munja od gromova, te im uništio svu ljetinu.

24-26. Iz navedenih činjenica nadahnuti pisac izvodi zaključak, kako se priroda potpuno pokorava Božjoj svemogućnosti: ona se raspaljuje da muči nepravednike, a razblažuje se na dobročinstvo onih, koji se uzdaju u Boga. Potom mogli su Izraelci kao djeca Božja spoznati da ih Bog ljubi, jer nisu bili zavisni o tom, da li će im priroda uroditi dovoljno hrane, nego im se za hranu brinuo Bog ako su održavali Božju riječ i zakon. U novom Zavjetu naglašuje Krist tu misao prigodom đavoljeg iskušenja: "Ne živi čovjek samo o kruhu, nego i o svakoj riječi koja izlazi iz Božjih usta" (Mt 4,4; Dt 8,3).

27-28. Budući da je mana ostala nepokvarena na vatri, ali se na sunčanim zrakama odmah rastapala !Ex.16,21), to je bila za

Izraelce opomena, da još prije svanuća pobiru manu. Tako je isto potrebno, da ljudi još prije svanuća sunca uprave Bogu molitvu za Božji blagoslov. Tu misao nalazimo i u Psalmu 5, 4-5: "Ujutro mi slušaš molbe glas, jutrom ti ga šaljem i čekam". Ili u Ps.58,17: "A ja ću da pjevam tvoju silnu moć, jutrom ranim glasim tvoju milоštu" (Sovićev prijevod). Ili "A ja vapim k tebi, Gospode, jutrom vapi k tebi moja molitva"(Ps. 87,14). Ovu misao usvaja i Crkva, koja u liturgiji želi da njezini sinovi uranivši još prije izlaska sunca ustaju i upravljaju svoje molitve k Bogu.

+29. U ovom zaključnom retku ovog poglavlja osuđuje se lijepom metaforom, da se nada nezahvalnika rastapa kao zimski led i nestaje je kao suvišne vode. Time upozorava, što zaslužuje onaj, koji je nezahvalan Božjim dobročinstvima. Njega će zadesiti pravedan Božji sud zato, što se nije pokazao vrijedan, on je nezahvalnošću zavrijedio da ga Bog kazni, pa zato neka se ne iznenadi, kad ga stigne Božja kazna. Istina, Bog je dobar i prema nezahvalnima i opakima (Luk. 6,35), te čini da sunce izlazi i nad dobrima i zlima i izlijeva kišu nad dobrima i zlima (Mt 5,45), pa zato i mi treba kao djeca Božja da činimo dobro i dobrima i zlima, a Bog će nam to u svoje vrijeme naplatiti, dok će zli biti osuđeni na svoju pravednu kaznu (Luk. 6,35).

Gl. XVII.

A/ Prijevod.

17,1. Veliki su i nedokučivi tvoji sudovi, zato su zalutale duše nepoučljive.

2. Bezbožnici su mislili da smiju tlačiti sveti narod (tvoj), ali su nemoćni podlegli zasužnjeni tamom i okovani dugom noći, i zatvoreni pod svojim krovovima nemoćni su podlegli kao prognanici vječnog promisla.

3. Misleći da će im se tajni grijesi sakriti tamnim velom zaborava bili su raspršeni, silno uplašeni i strahovani od utvara.

4. Od straha ih nijesu zaštitili ni oni kutevi, u koje su se povukli, nego se oko njih razlijegao grozan jek, i ukazivale im se mrke utvare s tužnim licima.

5. I nikakva im sila ognjena nije mogla svijetla pružiti, pa ni sjajni plamovi zvjezdani nijesu mogli da razvedre onu mrklu noć.

6. Jedino im se ukazivala sama od sebe upaljena lomača puna užasa, a kad bi prikaza iščezla, oni su je, izvan sebe od straha, držali strašnijom nego je bila.

7. Nemoćne su ležale vještine čarobnjačke, i hvastanja s mudrošću je bilo ruglu izvrgnuto.

8. Oni koji su prije obećavali, kako će istjerati strah i tjeskobu iz bolne duše, sami su se sada razboljeli od straha smiješnoga.

9. Jer ako ih nije ništa strahotnoga plašilo, oni su ipak, uplašeni prilaženjem kukaca i cičanjem zmija od straha pogibali.

1o. Bojeći se pogledati u zrak, kojemu se ne može izbjeći,

11. Jer se zloća po naravi svojoj pokazuje strašivicom, kada joj se sudi, i uvijek si zlo uvećava, kad ju svijest pritisne, jer strah nije drugo nego napuštanje onih pomagala, što ih razum daje.

12. I što se tko u sebi manje nada pomoći, toliko mu se većim pričinja nepoznavanje uzroka, koji donosi nevolju.

13. I oni su te noći zaista nemoćne, što se došuljala iz nemoćnog podzemlja snivali jednaki san.

14. Dijelom su ih proganjale strašne utvare, a dijelom su u nesvijest padali od umora duševnog, kad ih je obuzeo iznenadan i neočekivan strah.

15. I tako je svaki, padnuvši ondje gdje se desio, bio kao pod stražom zatvoren u tamnici bez željeznog zavora.

16. I seljak i radnik koji se trudi na pustopoljinama, svaki je podnio nevolju neizbježivu, gdje ga je zateklo.

17. Svi su bili okovani jednim lancem tame, bilo da je to bio šumeći vjetar, ili milopojni ptičji glas među lisnatim granama, ili šum vode, što silovito teče.

18. Ili divlji štropot pećina što se ruše, i nevidljiva trka životinja što skaču, ili urlikanje ljutih zvijeri, koje riču, ili jeka što se odbija od gorskih dubokih dolova; sve ih je to strahom napunjalo i u nesvijest bacalo.

19. I dok je sav svijet bio obasjan sjajnom svjetlošću i nesmetano se po njem radilo,

2o. Jedino se nad njima raširila teška noć, slika tame, koja će ih primiti, a sami su sebi bili teži od tame.

B/ Tumačenje.

1/ Kazna tame nad Egiptom (17,1-6). - 1.-2. Egipćani su u svojoj kratkovidnosti držali da smiju Izraelce pritješnjavati robstvom, ali Bog ih je u svojoj svemogućnosti onemogućio i zaštitio Izraelce, jer u kraju zemlje, gdje su oni stanovali nije bilo tame, dok je svu ostalu zemlju egipatsku stiglo deveto zlo, strašna i gusta tama, tako da se nitko od njih nije mogao ni maknuti s mjest To je tama, koju opisuje Mojsije u knjizi Exodus-a

(10,21-29). Tamu je uzrokovao vrući pustinjstvi vjetar hamsun vitlajući pijesak kroz puna tri dana, da nitko nikoga nije mogao vidjeti niti opipati, a osim toga ih je strašno gušilo, jer je to veoma sitan pijesak, koji prodire i u najmanje šupljine. Egipćani nalazili su se kao u najtamnijem zatvoru. To je bila za Egipćane kazna za njihovu tvrdovratost i zaslijepljenost, što u tolikim čudesnim kaznama još dosele nisu upoznali namjere Božje providnosti, kojom je Bog htio izbaviti Izraelce iz egipatskog ropstva.

3-4. Dok su Egipćani sebe zavaravali mišljenjem, da su njihovi grijesi, počinjeni u tami, a to su bili grijesi bluda i nečistoće, pokriveni koprenom zaboravi, sada su bili uronjeni u najdublju tamu iz koje su obuzeti strahom nastojali pobjeći i tražili su utočište u špiljama grobova, ali tu ih je opet strašila grozna buka i fantastične utvare, kao kazna za njihova praznovjerja. Neki tumačitelji drže, da su te utvare bila djela sotone, dok sv.Bonaventura i Dionizije Kartuzijski drže, da su te utvare bile plod subjektivno razdražene mašte uslijed strahote tame.

5-6. U vrijeme kad južni vrući vjetar hamsun vitla jako sitnim crvenim pijeskom, ne vidi se svijetlo sunca, niti plamen koje vatre, nego od vremena do vremena pričini se kao da se pojavio plamen vatre, a to biva od vrućeg crvenog pijeska i djeluje sablasno, napunjajući gledaoce stravom.

2/ Nemoć egipatskih maga (17,7-9). - Kad su te strašne pojave gledali egipatski magi ili čarobnjaci, bili su potpuno nemoćni sa svojim pokušajima, da ih uklone. Sva njihova slava i umišljena mudrost nije im mogla pomoći, a svijet kad je vidio njihovu nemoć, rugao im se i prezirao ih, jer su postali smiješni sa svojim pokušajima, da ljude umire i oslobode od straha, budući da je i sam svijet vidio, kako je i njih obuzeo još veći strah.

9. Vrači koji su se prije junačili, što su mogli svojim pogledom ukrotiti zmije i kao na neki način ih hipnotizirati, sada su se stravično plašili svakog šušnja i zmijskog psikanja, a to zato, jer se u njima probudila strašna grižnja savjesti zbog varanja, kojim su zavodili svijet.

3/ Učinci straha (17,1o-18). - 1o.Nadahnuti pisac skreće pažnju na teškoće, što ih zadaje grižnja savjesti. Ovdje se po prvi put u Sv.Pismu upotrebljava za savjest naziv syneidesis = συνείδησις lat. conscientia. Inače je ovaj pojam bio već poznat u profanoj literaturi, n.pr. kod pjesnika komičara Menandra, koji kaže βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός = za svakog smrtnika savjest je Bog. U savjesti se naime odražava sud o izvršenom moralnom djelu. Ako su pak ta moralna djela grješna, onda savjest rađa nemir i strah duše pred odgovornošću na Božjem sudu.

11-12. Ovdje se upozorava na perpleksnost problema nemirne savjesti. Strah nemirne savjesti nije ništa drugo nego izdaja

misli na pomoć. Kad razum postane sasvim obuzet predviđanjem pogibli, ne nalazi više energije, da toj pogibli izbjegne. Za zločince je karakterističan strah koji se rađa iz kukavičluka, kad čovječji razum spozna, da se je mogao izbaviti iz nesreće kad bi se bio pokorio volji Božjoj. Uslijed toga nastaje grižnja savjesti, koja grješnika tjera u očaj.

13-15. Egipćani, a napose njihovi vrači, pod pritiskom strašne noćne tame osjetili su potpunu svoju nemoć pred snagom najdublje tame podzemlja. Svaki bi se htio osloboditi te tame, ali se osjećao nemoćnim da se ikuda iz nje makne, kao da se nalazi u zatvoru, iako nije bio svezan željeznim lancima

16. Sve slojeve egipatskog naroda pritisnuo je uslijed grozne tame užasan strah, koga se nitko nije mogao otresti. U tom strahu seljak zemljoradnik, kao i pastir i obični radnik dnevničar, nisu se usudili maknuti s mjesta, obuzeti stravom tame. Egipat je u to doba bio plodna agrarna zemlja, a bilo je razvijeno stočarstvo radi obilja stočne hrane. Osim toga mnogo je pučanstva bilo zaposleno običnim manuelnim radnicima dnevničarima, koji su radili na prokopavanju kanala, ili u ciglanama. Vjerojatno da su se u te svrhe za rad upotrebljavali i robovi, kojih je u Egiptu bilo u to vrijeme veoma mnogo. Nitko se od svih tih nije mogao radi strašne tame ni maknuti s mjesta, gdje se nalazio kao prikovan, iako nije bio lancima okovan. Naprotiv kod Izraelaca bilo je svijetlo (Exod.1o,23).

17-18. Čudesna pojava ove tame trajala je puna tri dana, te je čudnovato i to, što je to zlo pritješnjavalo samo Egipćane, dok je kraj, u kom su obitavali Izraelci, t.j. Gesen, imao potpuno normalno svijetlo. U toj stravi tame ljudi su se plašili svakog šušnja, bilo od vjetra, bilo od pijeva ptica na granju drveća, bilo od žubora i šuma vode, a pogotovo od štropota kamenih stijena, što su se rušile, ili od stoke koja je bježala i glasala se mukanjem, te od jeke što se odražavala između brda po dubokim dolinama. Sve ih je to napunjalo paničnom stravom i činilo ih potpuno nemoćnima.

4/ <u>Ograničenje toga zla na Egipćane</u> (17,19-2o). Čudesni karakter devetoga egipatskog zla, tame, bio je i u tom, što je ona bila ograničena samo na Egipćane, dok je kod Izraelaca i po čitavom ostalom svijetu bilo svijetlo, i normalno su se obavljali svi dnevni poslovi. Ova je tama ujedno bila slikovita predočba duhovne tame Egipćana, koji u svemu tomu nisu vidjeli moć svemogućnosti pravoga Boga, nego su sveudilj ustrajali u svojoj idololatriji. Tama je pokrivala njihova srva, uporna u krivovjerju, unatoč biču Božje kazne; osim toga ta je tama simbolizirala tamu vječnih muka, što su ih čekale zbog njihove tvrdovratosti u idololatriji.

Po mišljenju sv.otaca egipatska je tama slika okorjelih grješnika, koji drže da mogu trajno ostati u svojim grijesima i ne pokazuju nikakve volje da se poprave. Oni su slični nerazumnoj djeci, kada stavljaju ruke na oči, pa misleći kad oni

ne vide drugih, da i drugi ne vide njih. Njima su slični i oni plitkoumn grješnjici, koji se izgovaraju, da ne vjeruju u Boga, koga ne vide, ili misle da Bog i njih ne vidi. Njihova vlastita zaslijepljenost kriva je da su doista slijepi, te misle da ne postoji Božja pravednost zato, što je oni ne priznaju. Sv.Augustin kaže, da je tama grijeha anticipacija vječne tame u paklu, jer i jedna i druga odjeljuju čovjeka od Boga, kao vječnog svijetla, i vode ga u vječnu tamu u paklu.

Gl. XVIII.

A/ Prijevod.

18,1. A svetima je tvojim svijetlila svjetlost najveća, i oni (Egipćani) slušajući njihov glas a ne videći im obličja nazivali su ih blaženima, jer su već prije nevolju pretrpjeli.

2. I zahvaljivali su im što im se ne osvećuju za prije nanesene nepravde, i molili ih za milost radi neprijateljstva.

3. A njima (Izraelcima) si pak dao ognjeni stup, da im bude vođom na putu neznanom, i opet da im sunce ne škodi na časnom putovanju.

4. I dok su (Misirci) zaslužili, da svjetlos-t izgube i da ih tama kao sužnje zatvori, jer su u zatvoru držali kao sužnje tvoje sinove, po kojima se svijetu trebala dati nepropadljiva svjetlost zakona.

5. I jer su odlučili da pogube nejačad tvojih svetaca, kod čega se je jedno izloženo dijete spasilo, a ti si im za kaznu oduzeo mnoštvo djece, i sve skupa ih pogubio u silnoj vodi.

6. Dotle je ona noć bila unaprijed obznanjena našim ocima, da sigurno znadu kakvim su zakletvama povjerovali, i da budu dobre volje.

7. Tako je tvoj narod očekivao pravedničko spasenje i dušmansku propast.

8. Čime si kaznio naše protivnike, time si proslavio nas, pozvavši nas k sebi.

9. Tada su sveta djeca blagih otaca žrtve tajno prinijela, i složno postavila zakon božanstven, da sveti tvoji jednak nose dijel u istim dobrima i pogibeljima, i tad su zapjevali svete pjesme otačke.

10. A odjekivala im je neskladna vika dušmanska i tužan plač za oplakivanom djecom.

11. A jednaka je kazna stigla i slugu i gospodara, i isto je trpio i pučanin i kralj.

12. A svi su zajedno imali s iste smrti nebrojene mrtvace, i živih je bilo premalo da sahrane mrtve, jer im je za tren poginnuo porod najodličniji.

13. Ne vjerujući ničemu zbog svojih čarolija morali su priznati, da je narod (izraelski) Božji sin, kad su izginuli njihovi prvenci.

14. Dok je tiha šutnja svijem vladala, i noć stigla do sredine toka svog,

15. Skoknula je tvoja svemoguća riječ kao žestok ratnik s nebesa kraljevskih prijestola u sredinu propasti posvećene zemlje.

16. Kao oštar mač nosila je tvoju neumoljivu zapovijed, i došavši napunila smrću sve; dotičući se neba a stojeći na zemlji.

17. Tada su ih najprije iznenada silno smutile prikaze sanja, a po tom su navalile na njih neočekivane strahote.

18. Padali su polumrtvi, jedan ovdje, drugi ondje, pokazujući svaki uzrok od koga je umirao.

19. Jer su im sni, što ih smutiše, to unaprijed obznanili, da ne bi poginuli ne znajući uzroka radi koga ih stizava zlo.

2o. Ali se je napast smrtna dotakla i pravednika, jer ih je u pustinji mnoštvo pomrlo, ali ovdje jarost nije dugo trajala.

21. Jer se je brzo zauzeo jedan čovjek besprikoran, te se naoružan oružjem svoje službe; molitvom i kadom mirisnim opro gnjevu i dokrajčio nevolju, dokazavši tim da je sluga tvoj.

22. I on je nadvladao tvoj gnjev, ne tjelesnom snagom niti silom oružja, nego je riječju svojom svladao kaznitelja, kad mu je spomenuo zakletve i zavjete s ocima.

23. Jer kad su već mrtvi hrpimice padali jedan preko drugoga, on je sred njih stao i jarost suzbio, i presjekao joj put k živima.

24. On je tada nosio sav svijet na dugoj svećeničkoj haljini, i slavna otačka imena urezana u četiri reda rezbom u kamenu, a na vijencu oko svoje glave veličanstvo tvoje.

25. Pred time je krvnik uzmakao i na to se je obazreo, jer je bila dovoljna i sama kušnja ove jarosti.

B/ Tumačenje.

1/ Svijetlo kod Izraela (18,1-4). - 1-2. Ovdje se ističe opreka između svetih, pod kojima se razumijevaju Izraelci, kojima je svijetlilo najdivnije svijetlo i slušali glas ovih (Egipćana) makar ih nisu vidjeli, Budući da su Izraelci bili pošteđeni od nevolje tame da je trpe, hvalili su Boga. Što više, i Egipćani su ih smatrali sretnima, premda su ih prije pritješnjavali, što ne moraju (Izraelci) sada zajedno s njima trpjeti, što se Egipćanima nisu sada Izraelci osvećivali, bili su Egipća-

...i zahvalni Izraelcima i molili Izraelce za oproštenje.

3-4. Velikodušnost Izraelaca, da se nisu osvećivali svojim ...lačiteljima, Bog je čudesnim načinom nagradio time, što im je ...a vodstvo na njihovom putu podigao čudesni oblak, koji ih je ...roz pustinju vodio nepoznatim putevima (Exod.13,21; Num.9,15 ...i sl.). Taj je oblak danju imao oblik magle, koja je Izraelce ...aštićivala od sunčane žege, a po noći imao je oblik sjajne va...re, koja je Izraelcima osvjetljivala put. To je bio za Izra...lce poseban znak Božje gostoljubivosti prema Izraelcima. Na...rotiv kazna tame kojom su Egipćani bili kroz tri dana kao pot...uno zasužnjeni na mjestima gdje ih je tama zatekla, bila je ...a Egipćane potpuno zaslužena kao osveta za to, što su Izrael...e držali u sužanjstvu, ne puštajući ih da otputuju iz Egipta. ...ovrh toga kažnjavanje Egipćana tamom u opreci prema blagodati ...vijetla, što ga je Bog dao Izraelcima, ima i svoje alegorij...ko ili proročko značenje: da su Egipćani postali simbol duhov...e tame poganstva u opreci prema Izraelcima, koji su postali ...osioci svijetla Božje objave, da je sačuvaju čistu i nepokva...enu do vremena Spasiteljeva dolaska, kad ona treba da obasja ...itav svijet (Is. 2,5; Mih.4,1; Prov. 6,23; 5,17-48).

...) Smrt egipatskih prvenaca (18,5-19). - 5. Pravedna Božja kazna pomora egipatskih prvenaca je Božja osveta za zločin egipatskih farao...a, koji su izdali zakon, da primalje imadu svu mušku izrael...ku djecu ubijati bacajući ih u rijeku Nil. I jedino dijete, ...oje je Božjom providnošću bilo izbavljeno od smrti iz rijeke ...ila, bio je Mojsije, koji je upravo bio izbran za vođu i spa...itelja svoga naroda iz egipatskog sužanjstva, dok je Bog Egip...ane kaznio ne samo pomorom prvenaca, nego i potopom egipatske ...ojske u Crvenom moru, kad je išla u potjeru za Izraelcima (E...od. 12,29 i sl.; 14,26-28).

6-7. Sudbonosna noć pomora egipatskih prvenaca bila je ...zraelcima unaprijed naviještena već preko patrijarha Abrahama ... Jakova (Gen. 15,13; 46,4 ; 22,15-18; 26,3), kao i preko Moj...ija (Exod. 13,5; 32,13; 33,1), tako da su Izraelci mogli biti ...irni u pouzdanju u Božje obećanje, da će oni biti pošteđeni ...d pomora i izbavljeni od egipatskog sužanjstva.

+8. Pomor egipatskih prvenaca bila je kazna za grijehe E...ipćana, a za Izraelce jamstvo Božje zaštite prigodom njihova ...zlaska iz Egipta i na putu prema gori Sinajskoj, gdje su tre...ali sklopiti zavjet s Bogom (Exod. 5,3; 7,26).

9. Iste noći, dok je Egipćane pokarala kazna pomora prve...aca, Izraelci su skrovito učestvovali u žrtvi vazmenog jaganj...a kao potomci dobrih i časnih svojih praotaca, koji su uzorno ...državali sveti zakon Božji, pouzdavajući se u Božja obećanja ...bilo u nevoljama, koje su imali podnositi, bilo u dobrima, da ...pjevaju Bogu u čast zahvalne pjesme. To pouzdanje u Boga veza...lo je zajednicu Izraelaca od sada za sav budući život. Obred ...blagovanja vazmene večere bio je povezan s pobožnim pjesmama što ...su ih primili predajom od patrijarha te Mojsija i Arona (II. ...Pral.30,21; Mt.26,30; Mrk.14,26). Ovom zajednicom tipski je pre-

dočena buduća zajednica Kristove Crkve, u kojoj se ujedinjuju vjernici u svetoj euharistijskoj gozbi s nebeskim Jaganjcem te se po ljubavi, koju u njih izlijeva Duh Sveti, povezuju sa svim duhovnim dobrima, da dobiju snagu strpljivosti u zajedničkim patnjama i budu povezani savršenom vezom ljubavi.

lo-11. Dok su na strani Izraelaca odmnijevali glasovi radosne pjesme, sasvim suprotno na strani Egipćana razlijegao se jauk i vrisak smetenih Egipćana, jer nije bilo nijedne kuće, gdje ne bi bilo mrtvaca prvenca. Svaku je porodicu zadesio takav udarac, ne samo u pogledu pomora ljudi, nego i prvenaca stoke, i to kod svih staleža, pa i u kraljevskoj kući, tako da je i sam faraon bolno jaukao radi smrti svoga sina prijestolonasljednika, kako je to Bog preko Mojsija zaprijetio faraonu: "Ja ću učiniti da umre tvoj prvorođeni sin" (Exod. 4,23;12,29).

12-13. Uslijed tolikog pomora nije kod Egipćana bilo ni dosta ljudi, koji bi mogli sahraniti tolike mrtvace. Treba naime imati u vidu, da su kod Egipćana pogrebni obredi bili komplicirani radi procedure balzamiranja, koja je trajala po 3o dana. To je zadavalo još veću žalost Egipćanima. Kolikogod su Egipćani dosele bili uporni, da ne vjeruju u čudesni karakter zala, kojima ih je Bog kažnjavao, jer su držali da njihovi vrači mogu slične učinke izvoditi, sada su ipak uvidjeli, da se tu očitovala moć Božje svemogućnosti, pa da Izraelci uživaju posebnu Božju zaštitu kao odabrana djeca Božja (Exod. 4,22 i sl; Os.11,1; Jer. 3,9.2o).

14-15. Ovim se odlomkom dramatski prikazuje događaj pomora prvenaca pod izravnim utjecajem Božjeg čudesnog zahvata po anđelu Božjem, slično kako se opisuje pomor za kralja Davida, kad je on iz taštih motiva odredio broj pučanstva.(I Dnev.21, 16). David je vidio Božjeg anđela, kako stoji između neba i zemlje s trgnutim mačem u ruci protiv Jerusalema. Fraza "svemoguća tvoja Riječ" nije samo personifikacija Božje svemogućnosti, kao sredstva Božje pravednosti, nego kao samostalna osoba Božje Riječi, t.j. Sina Božjega. Ta Riječ Božja može ne samo stvarati i uzdržavati, držati zdravim, nego po potrebi pravednosti također kažnjavati i uništavati (9,1). Ove riječi uvrstila je Crkva u introit Mise na nedjelju u božićnoj osmini,htijući istaknuti otajstva utjelovljenja Sina Božjega radi spasenja ljudskoga roda.

16. Kaznena zapovijed Božja slična oštrom maču, kojim Božja pravda kažnjava smrću sve tvrdovrate krivce, koji se opiru Božjim naredbama.

17-19. Egipatski prvenci bili su prije svoje nagle smrti probuđeni strašnim snima, po kojima im je bilo saopćeno, radi čega će morati umrijeti tako da je i njihova rodbina znala, da ih stiže smrt radi upornog protivljenja izlasku Izraelaca iz Egipta. To je tako djelovalo na Egipćane, da su bili prisiljeni odustati od daljeg sprečavanja izlaska Izraelaca iz Misira. Ovog detalja ne nalazimo u izvještaju Exodusa o pomoru egipatskih prvenaca, ali se sačuvao u izraelskoj narodnoj predaji. Smrt egipatskih prvenaca bila je praćena strašnim mukama i svi-

ješću, da je Božja kazna radi protivljenja Egipćana Božjoj naredbi, pa su se ti prvenci u smrtnoj borbi još imali vremena pokajati radi svojih grijeha.

3/ Tragedija egipatskih prvenaca ujedno opomena Izraelcima (2o-25). - 2o-21. Kazne Egipćana, osobito pomor prvenaca, bile su ujedno upozorenje Izraelcima kao Božjem narodu, kako se treba pokoravati Božjim naredbama. Ali kad se i među Izraelcima za vrijeme putovanja kroz pustinju našlo ljudi, koji su počeli pokazivati nezadovoljstvo s dugim putovanjem i buniti se protiv Boga, a to je bilo prigodom pobune Kore, Datana i Abirona, Bog je pobunjenike kaznio pomorom, tako da je tom zgodom izginulo oko 15.000 ljudi. Ipak je taj pomor prestao na molitvenu intervenciju velikog svećenika Arona, koji je kao predstavnik Izraelskog narod počeo žarko moliti se Bogu, da se smiluje narodu, kad se narod pokajao, pa da ga prestane kažnjavati pomorom (Num. 16, 1-5o). Ujedno je tom zgodom Aron po Mojsijevoj uputi prinio Bogu žrtvu mirisna tamjana, kao simbol pobožne molitve i poklonstva Božjem veličanstvu, i njegova je molitva bila od Boga uslišana, jer je Aron bio kao veliki svećenik besprikoran i dostojan predstavnik Izraelskog naroda i posrednik između Boga i naroda. Takovi treba da budu i svećenici Kristove Crkve, koji treba da se mole za sebe i svoj narod i pomiruju ga s Bogom.

22-23. Aron je svojom molitvom kao svećenik Izraelskog naroda ublažio Božji gnjev, te je prestala Božja kazna. U sličnoj je prigodi Mojsije svojom molitvom spasio svoj narod od zatora radi idolopoklonstva zlatnom teletu (Exod. 33,13), apelirajući na zasluge pravednih patrijarha Abrahama, Isaka i Jakova. Aronovo posredovanje između Boga te mrtvih i živih Izraelaca proročki simbolizira na posredovanje Spasitelja Isusa Krista između Boga Oca i grješnog čovječanstva.

24-25. Ovdje se opisuje izvanjska oprema velikog svećenika Arona, kao duhovnog predstavnika Izraelskog naroda. Na naprsniku (četverouglata ploča, slična burzi kaleža) bilo je učvršćeno 12 dragih kamena, poredanih u tri reda, a u svakom po 4 kamena. Na njima su bila upisana imena 12 izraelskih plemena, u znak, da kao veliki svećenik zastupa 12 plemena svoga naroda i za njih pred Bogom moli i prinosi za njih žrtve. Na čelu nosio je Aron kao veliki svećenik zlatan vijenac s natpisom קדש ליהוה =Kadoš LeJAHVEH - Svet Gospodu (Exod. 28), što znači da je sasvim posvećen Gospodu Bogu. Dugačka bijela haljina, koja je sizala do gležanja, značila je sve čiste stvorove, i simbolizirala bjelinu svijetla; haljina modre boje, koja je sizala do koljena značila je azurnu boju neba, zvončići i jabučice na donjem rubu te haljine predočivali su sklad stvorova na zemlji, crvena boja zlatom urešena život i nebesku slavu. Prema tumačenju sv. Jeronima oprema je velikog svećenika simbolizirala četiri elementa svijeta, što ih je veliki svećenik reprezentirao pred Bogom. Platnena haljina od lana predočivala je zemlju, purpurna boja more, jer je ta boja uzeta od jedne vrsti ribe, lju-

bičasta boja zrak, a zlatni diadem na čelu značio je Božju providnost, koja obasjava svijet, a drago kamenje na naprsniku čistoću nauke i svetost života kako svećenika kao nosioca te časti i posrednika između naroda, tako i svetost koja treba da resi narod, kojega on kao svećenik predstavlja. Pred ovakovom pojavom velikog svećenika, kad je molitvom posredovao kod Boga za svoj narod, uzmaknuo je anđeo smrti, što znači, da je molitva velikog svećenika bila uslišana pred Bogom. Božja kazna bila je mudro upotrijebljena, da kaznom krivaca krivoboštva bude narod odvraćen od grijeha idololatrije i da se tako predusretne njegovu potpunom uništenju.

Gl. XIX.

A/ Prijevod.

19,1. A grješnike je pritisnuo gnjev bez milosti, jer je Gospod znao unaprijed njihovo buduće vladanje.

2. Da će naime dopustiti (Izraelu) da otide i brzo ga ispratiti, a potom da će se pokajati i dati se za njim u potjeru.

3. I doista dok im je još teška žalost bila na rukama, i dok su još naricali nad grobovima svojih mrtvaca, već im je pala na um nova luda misao, te su pošli da kao bjegunce progone one, koje su prije s molbama protjerali.

+4. A dovela ih je do tog vrška ludosti sudbina zaslužena, učinivši da su zaboravili što su već pretrpjeli, da tako do kraja ispune kaznu, što je preostala od muka prijašnjih.

5. I dok tvoj narod svrši put čudesan, oni će naći smrt nečuvenu.

6. Jer se sve stvorenje u svojoj vrsti nanovo preobrazilo služeći tvojim posebnim zapovijedima, da se bez štete sačuvaju tvoji sinovi.

7. Najprije se ukazao oblak zasjenjujući tabor, a potom se iz prijašnje vode ispoljila zemlja i pokazao se put slobodan iz mora Crvenog i polje travonosno iz vira silnoga.

8. Preko njega prešao je narod sav, štićen tvojom desnicom i gledajući divna čudesa:

9. Kao konji kada pasu i kao jaganjci skakutahu, slaveći tebe, Gospoda, koji si ih izbavio.

lo. Još su se spominjali događaja u tuđini: kako je, mjesto životinja, zemlja muhe izvela, i kako je, mjesto riba, rijeka izbacila mnoštvo žaba.

11. A poslije su vidjeli i novi ptičji rod: kad su zavedeni žudnjom zatražili jela raskošna.

12. Došle su im za utjehu od mora prepelice.

+13. A grješnike su stigle kazne, ali ne bez naviještenih znakova strijela gromovnih. Oni su pravedno trpjeli za svoja djela zla, jer su se ogriješili o gostoljubivost.

14. Jer dok ovi (Sodomljani) nijesu htjeli primiti pridošlice neznane, dotle su oni goste dobročince zarobili robljem.

15. I ne samo to, nego će sa (sodomljanima) biti neki obzir, jer su se neprijateljski ponijeli prema strancima;

16. Dok su (egipćani) primili Izraelce najprije s počastima, a poslije ih, kad su uživali ista prava s njima, stali mučiti strašnim tlakama.

17. Zato su i bili udareni sljepotom, kao i Sodomljani pred vratima pravednikovim, kad ih je opkolila tama debela, i svak od njih ulaz tražio od vrata svojijeh.

18. Jer se počela međusobno tako mijenjaju, kašto se mijenjaju glasovi na harfi načinom ritamskim, ostajući vazda kod zvuka svog, što se može točno razabrati, kad se razmotre dotični događaji.

19. Jer su se životinje kopnene u vodene mijenjale, a one što plivaju, stale su na kopno prelaziti.

2o. Oganj je u vodi snagu svoju pojačao, a voda je zaboravila na silu svoju što gasi.

21. Plamovi opet nijesu pržili mesa životinja lako propadljivih, kad su sred njih hodile, niti se je topilo lako rastopljivo kristalno jelo nebesko.

22. Jer si, Gospode, u svemu uzvisio i proslavio narod svoj, i nijesi ga prezreo, već si mu u svaki čas i na svakom mjestu bio u pomoći.

B/ <u>Tumačenje.</u>

1/ <u>Prijelaz preko Crvenoga mora</u> (19,1-12). - 1-2. Kad je Korina pobuna u Kadesu izazvala Božju pravednost, da i nepokorne Izraelce kazni pomorom, Izraelci su uvidjeli svoj grijeh i pokajali se, pa im je Bog na Aronovu molitvu oprostio. Ta je zgoda bila za Izraelce dovoljna opomena, da ubuduće više takova što ne čine. No sasvim je drugčije bilo kod Egipćana. Njihova uporna tvrdovratost bila je pod udarcem desetoga žla, t.j. pomora prvenaca, samo na čas slomljena, te su konačno dopustili da Izraelci izađu iz Egipta. Ali čim su Izraelci izašli iz Egipta, opet su Egipćani upali u svoj grijeh dvrtovratosti, te se pokajali, što su pustili Izraelce da izađu, i kad su primijetili, da Izraelci kreću prema Crvenome moru, pošla je za njima u potjeru faraonova vojska, da ih zarobi i odvede natrag u Egipat. (Exod. 14,1-1o).

+3-5. Karakteristična je tvrdovratost Egipćana, jer dok se još nisu ni oslobodili od tuge i žalosti za svojim mrtvacima,

i dok su još bili zauzeti s pogrebnim obredima, već su se predomislili i počeli žaliti što su Izraelci izašli. Oni su došli na ludu misao, da pođu u potjeru za Izraelcima, ne računajući s tim, da Bog može osujetiti njihove nakane i kazniti ih tako sudbonosnom kaznom, da će svi progonitelji izgubiti život. Posljedica te nepromišljenosti bila je katastrofa potapanja svekolike egipatske vojske u Crvenom moru, dok su s druge strane Izraelci doživjeli slavlje čudesnog izbavljenja, jer su po suhom dnu Crvenoga mora prešli na drugu stranu. Za Egipćane je to bila nova vrst smrti, priređena od Boga za kaznu njihove tvrdovratosti.

6-7. Ovdje se naglašuje, kako je Bog, da zaštiti Izraelce od neprijatelja, čudesnim načinom preoblikovao snage prirodnih elemenata, s jedne strane da budu na korist i zaštitu Izraelaca, a s druge strane u isti čas da budu na zator njihovih neprijatelja Egipćana. Tu je došlo do izražaja, kako se prirodni elementi pokoravaju Božjoj svemogućnosti, da mogu i suprotno djelovati, negoli po redovnim prirodnim zakonima. Bog je Izraelce zaštitio pojavom čudesnog oblaka. Oblaci su u redovnom prirodnom poretku nosioci kiše, a Izraelcima služio je taj oblak kao zaštita od sunčane žege po danu, a noću kao svijetlo, koje je Izraelcima obasjavalo put. Protiv Egipćana pak taj je oblak služio da im zastire put tamom. Druga čudesna pojava, kojom je Bog pružio zaštitu Izraelcima, bila je pomoću jakog vjetra osušenje dna Crvenog mora tako, da su po njegovu dnu mogli Izraelci prolaziti po zelenilu morskih alga kao po divnom prirodnom sagu (Exod. 14,21).

8-9. Kad je Izraelski narod vidio te čudesne pojave, bio je zadivljen i davao je oduška svom veselju klikovanjem i poskakivanjem, kao što poskakuju konji kad se napasu dobre paše, ili kao obijesna jagnjad koja poskakuje od zadovoljstva nad dobrom pašom. To se vidi i po hvalospjevu, što ga je Izraelski narod zapjevao, kad je prešao na drugu stranu Crvenoga mora, dok se nad njihovim progoniteljima more zaklopilo vodom i potopila se sva egipatska vojska (Exod. 15,1-21). Na ovaj čudesni događaj podsjeća i Psalam 113, u kom je opjevan ovaj historijski događaj.

1o. Povodom ovog čudesnog izbavljenja sjetili su se Izraelci dvaju čudesa u Egiptu, kad je Bog mjesto velikih životinja podigao iz praha mnoštvo komaraca i muha za kaznu Egipćanima (Exod. 8,12), i mjesto riba izveo iz egipatskih voda mnoštvo žaba (Exod.7,28-8,11), i to u tolikoj množini, kako ih obično priroda ne proizvodi.

11-12. Ovdje podsjeća nadahnuti pisac opet na čudesnu pojavu prepelica za hranu Izraelcima. Već je jednom naprijed (16,2) spomenuo, kako su Izraelci u nestašici hrane bili obdareni prepelicama, ali to je bilo na početku njihova putovanja, kad su Izraelci počeli mrmljati radi slabe prehrane na putu (Exod.16,12), jer su se zaželjeli mesa. Sad pak spominje se drugo čudo prepelica, kad su dolijetale kroz čitav mjesec dana, da narod Izraelski bude opskrbljen hranom mesa (Num. 11, 21. 31-33). To se zbilo kod mjesta Kibrot-Hataava. Tada je u-

sljed prevelike lakomosti Bog pokarao Izraelce kužnom boleśću, od koje je mnoštvo naroda pomrlo.

2/ Poredba Sodomljana i Egipćana (13-16). - 13-16. Ovdje nadahnuti pisac aludira na događaj, kako je Bog uplašio Egipćane, kad su progonili Izraelce idući za njima po dnu Crvenog mora. Iz stupa oblaka Bog je uplašio egipatsku vojsku bljeskom munja i tutnjem gromova tako da su zbunjeni govorili: "Bježimo pred Izraelom, jer se Jahveh bori za njega protiv Egipćana!" (14,24-25; ispor. Ps.76,18-21). Nadalje predbacuje Egipćanima, da je njihova negostoljubivost prema Izraelcima bila gora od one u Sodomi i Gomori (Gen. 19,4-1o), jer su Egipćani pritješnjavali Izraelce, koji su im mnogo usluga učinili, naročito u vrijeme Josipa Egipatskog, i kasnije kad su im Izraelci obavljali teške radove kao sužnji. Ta se misao ponavlja u Novom Zavjetu, kada Isus prijeti onima, koji se pokažu negostoljubivi prema apostolima, da će biti na sudnji dan teže kažnjeni, negoli Sodoma i Gomora (Mt 1o,14-15). Negostoljubivost Sodomljana bila je donekle razumljiva prema posve stranim ljudima, ali ih je ipak Bog kaznio sljepoćom; naprotiv negostoljubivost Egipćana prema Izraelcima teži je grijeh, jer se njome pokazuje nezahvalnost prema Izraelcima, čiji je sin Josip u svoje vrijeme spasio Egipćane, da ne pomru od gladi, a i onda, kad je Jakovljevo pokoljenje doselilo u Egipat, bili su primljeni s velikom dobrohotnošću. (Gen. 46,28-47,12).

3/ Veličanje Božje svemogućnosti u postupku prema Izraelcima i Egipćanima (17-22). - 17. Događaje suprotnosti čudesnih djelovanja prirodnih elemenata, kojima se Bog u svojoj svemogućnosti poslužio u zaštitu Izraelaca, a s druge strane u svrhu kažnjavanja Egipćana, poređuje nadahnuti pisac s harfom, na kojoj se izmjenjuju akordi, slično kao što vješt glazbenik može pomoću istih žica izvoditi razne zvukove, a da se ne mijenja narav žica; tako je i Bog pomoću prirodnih elemenata, kojima se služio, proizvoditi razne učinke.

18-19. (grčki tekst 19-2o). Kad su Izraelci prelazili preko Crvenoga mora, prelazile su s njima i kopnene životinje, kao brojna krupna i sitna stoka, dok su u Egiptu životinje, koje živu u vodi, kao n.pr. žabe, izašle u silnom broju na kopno. Vatra je pak izgubila svoju snagu, kad su se Egipćani ložeći vatru nastojali obraniti od komaraca i muha, a voda nije mogla ugasiti vatru prigodom nevremena tuče u Egiptu (16,17-19). Jednako vatra nije mogla rastapati manu, koja je izgledala kao led, dok ju je sunce rastapalo (Exod.16,21).

2o. Nadahnuti pisac na kraju zaključuje, kako je Bog u svakom pogledu i na mnogo čudesnih načina zaštićivao svoj narod i nije ga napuštao u nevoljama i tjeskobama. Božja je mudrost diljem čitave povijesti Izraelskog naroda njega čuvala, a naprotiv kažnjavao je njegove neprijatelje, makar bili i veoma moćni, ne žaleći ni da ih potpuno istrijebi sa zemlje. Sva ta Božja zaštita Izraelskog naroda imala je za cilj, da taj narod sačuva vjeru u pravoga Boga i pripravi put dolasku Spasiteljevu.

============